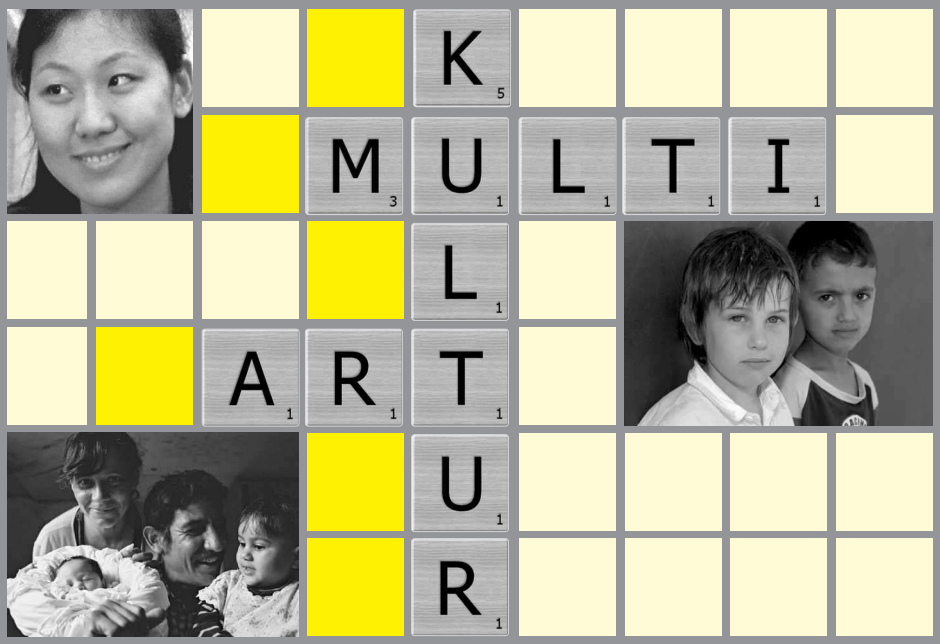

MultikulturART
– spoznaj kultúru menšín

Metodický materiál na multikultúrnu výchovu

človek v ohrození
občianske združenie

MultikulturART – spoznaj kultúru menšín

Metodický materiál na multikultúrnu výchovu

Človek v ohrození, o. z.

2009

MULTIKULTURART – SPOZNAJ KULTÚRU MENŠÍN
Metodická príručka pre učiteľov stredných škôl

Autori ©
Sandra Füllopová ..... kapitola 13
Zuzana Hasna ..... kapitola 11
Lucia Henčelová, Pavel Košák ..... kapitoly 1, 2, 7
Zuzana Kumanová ..... kapitola 12
Gabriela Pleschová, Martin Plesch ..... kapitola 9
Peter Salner ..... kapitola 8
Petra Szeghy ..... kapitoly 3, 4, 5, 6
Peter Vittek ..... kapitola 10
Erich Mistrík, Andrej Návojský, Ľubica Šemrincová ..... kapitola 14

Editori
Andrej Návojský
Ivana Raslavská

Jazyková korekcia
Jana Raslavská

Grafické práce
Matej Gábriš

Počet strán: 66
Bratislava, 2009

Pre OZ Človek v ohrození vydalo vydavateľstvo Lúč

ISBN 978 - 80 - 7114 - 777 - 0

Projekt MultikulturART – spoznaj kultúru menšín je spolufinancovaný z Finančného mechanizmu EHP, Nórskeho finančného mechanizmu, zo štátneho rozpočtu SR a Veľvyslanectvom Veľkej Británie.

OBSAH

SLOVO NA ÚVOD 5

1. MULTIKULTURALITA A SPOLOČNOSŤ 6
2. KULTÚRA 7
3. HODNOTY 9
4. PREDSUDKY A STEREOTYPY 13
5. MIGRÁCIA 18
6. SPOLUŽITIE KULTÚR 27
7. MENŠINY NA SLOVENSKU 30
8. ŽIDIA 32
9. ČÍŇANIA 34
10. VIETNAMCI 36
11. MOSLIMOVIA 37
12. RÓMOVIA 43
13. NÁMETY NA PRÁCU, METODIKA A POMOCNÉ RADY 50
14. AKO SA STAŤ MULTIKULTÚRNOU ŠKOLOU 56

AKO ČÍTAŤ HRY A AKTIVITY 60

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY 62

Vážené učiteľky, vážení učitelia,

Občianske združenie Človek v ohrození vám predkladá metodický materiál na multikultúrnu výchovu v stredných školách. Vznikol na základoch pracovnej verzie príručky multikultúrnej výchovy (MKV) doplnenej a modifikovanej o skúsenosti 9-tich pilotných škôl zapojených do projektu MultikulturART.

Multikultúrna výchova (MKV) vyvolala v poslednom období mnohé diskusie, keďže v novom školskom zákone sa odporúča ako jedna zo šiestich prierezových tém. Z teoretického hľadiska toľko diskutovaná téma však zatiaľ nenašla (resp. našla len vo výnimočných prípadoch) uplatnenie v školskej praxi. Jeden z dôvodov, prečo MKV v školách absentuje, je nepochybne aj krátky čas od schválenia zákona. Väčší problém však vidíme v nedostatku materiálov využiteľných v praxi, ktoré by ponúkali námety na interaktívne a motivačné metódy vyučovania.

Naším cieľom je pomôcť vám aplikovať MKV vo výchovno-vzdelávacom systéme, pretože si uvedomujeme jej dôležitosť vo vzdelávaní detí aj dospelých. Zároveň chceme opätovne pripomenúť, že MKV sa v novom školskom zákone odporúča ako prierezová téma, nie ako samostatný predmet. MKV preto chápeme ako súčasť filozofie školy.

V prvej časti metodického materiálu nájdete šesť kapitol, ktoré sú pre multikultúrnu výchovu východiskové a sú základom, ktorý by v úvodných hodinách MKV nemal chýbať. Poskytujú totiž informácie a budujú zručnosti, pomocou ktorých si žiaci uvedomia vlastnú predpojatosť či limity našej kultúry. Táto časť sa zaoberá témami ako: multikultúrna spoločnosť, kultúra, predsudky, hodnoty, migrácia a spolužitie kultúr. Tieto témy sú na pochopenie a prijatie kultúrnej diverzity kľúčové a pripravia žiakov na ďalšiu časť metodického materiálu.

V šiestich kapitolách **druhej časti** sa venujeme tradičným a novým menšinách na Slovensku. Rozsah tohto materiálu neumožňuje podrobne sa zaoberať všetkými menšinami, preto sme prioritne vybrali židovskú, čínsku, vietnamskú, moslimskú a rómsku menšinu. Výber sme podriadili faktu, že ide o najpočetnejšie menšiny, alebo o také, o ktorých žiaci nemusia mať dosť informácií.
Týchto dvanásť kapitol obsahuje informačnú aj metodickú zložku. Okrem informácií tu nájdete aktivity, ktoré môžete využiť priamo na vyučovaní. Informačnú časť odporúčame využiť ako súčasť domácej prípravy žiakov, čo vám potom umožní s uvedenými aktivitami efektívnejšie pracovať na vyučovaní.

Tretia časť je metodická, pozostáva z kapitoly, ktorá ponúka námety na interaktívne vyučovanie a rôzne formy skupinovej práce. Posledná kapitola ponúka tipy ako sa stať multikultúrnou školou. Rady a odporúčania doplňajú postrehy pedagógov a žiakov zapojených do projektu MultikulturART.

Veríme, že vás metodický materiál zaujme a bude praktickou pomôckou pri začlenení MKV do vyučovacieho procesu vo vašich školách. Ďakujeme vám za záujem o projekt MultikulturART a tešíme sa na ďalšiu spoluprácu.

Človek v ohrození
Občianske združenie
Máj 2009

1. MULTIKULTURALITA A SPOLOČNOSŤ

Pojem multikulturalita môžeme preložiť ako diverzita alebo mnohorakosť kultúr. Poznáme však aj od neho odvodené pojmy, ktoré jeho význam rozširujú: multikultúrnosť (mnohorakosť kultúr), interkultúrny (týkajúci sa vzťahov medzi kultúrami), alebo aj kultúrna rozmanitosť (odlišnosť v mnohorakosti kultúr). Najčastejšie sa však multikulturalizmus chápe ako rozdielnosť medzi väčšinou (majoritou) a menšinou (minoritou), resp. ako spolužitie viacerých kultúr.

Na to, aby sme o niektorej spoločnosti začali hovoriť ako o multikultúrnej, je potrebná prítomnosť odlišných skupín, ktoré sa samy pokladajú za odlišné od väčšinovej a ktorých členovia majú záujem o kultúrne sebaurčenie.

Nepochopenie alebo nedostatočná interpretácia výhod multikultúrneho spolužitia môže viesť k prejavom stereotypov, predsudkov, ba aj otvorenej nenávisti voči novému a cudziemu. Spoznávanie nových kultúr je veľmi dôležité už aj preto, aby sme zabránili vzniku tzv. interkultúrnych konfliktov, ktoré majú často podobu etnocentrizmu, xenofóbie či rasizmu.

Pravidlá správania sa v multikultúrnej spoločnosti môžeme zhrnúť do štyroch základných bodov: tolerancia, rešpektovanie rozdielnosti, právo na rozvoj a snaha o pokojné spolunažívanie. Tieto pravidlá by mali mať dôležité miesto vo výchove mladých ľudí – multikultúrna výchova by mala viesť k prijatiu takých kľúčových hodnôt, ako sú solidarita, hodnota človeka, rovnosť, spolupráca, partnerstvo.

Ciele MKV

Ciele možno definovať tiež ako interkultúrne kompetencie, ktoré predstavujú schopnosť komunikovať pri kontakte s príslušníkom inej kultúry. Takto definované ciele obsahujú zručnosti, postoje a informácie, ktoré nám umožňujú v takejto komunikácii obstáť.

MKV si teda kladie za cieľ rozvíjať:

- **poznanie** iných kultúr
- **sebareflexiu** a reflexiu vlastnej kultúry
- **empatiu** pre odlišné vnímanie sveta a životných programov
- **toleranciu** voči iným
- **akceptáciu** príslušníkov iných kultúr ako plnohodnotných členov spoločnosti
- **spoluprácu** s inými a motiváciu k tejto spolupráci

Konečným cieľom je vychovať zodpovedného občana, ktorý si svoju kultúru uvedomuje, dokáže bezkonfliktne komunikovať, obohacovať svoju aj inú kultúru, s ktorou prichádza do kontaktu a spoločne s hodnotami iných kultúr budovať nový funkčný celok.

2. KULTÚRA

Vývoj slova kultúra[1] má dlhú históriu. Už v antických časoch sa stretávame s pojmom „kultúra ducha", ktorý sa spája hlavne s pôsobením významných filozofov a rečníkov tohto obdobia (Sokrates, Platón). Udržiavanie a šírenie pozitívnych hodnôt vzdelávania podľa nich prispieva k celkovej kultivácii spoločnosti a k jej ďalšiemu napredovaniu.

Počas ďalšieho historického vývoja sa chápanie pojmu kultúra postupne menilo. Približne od stredoveku sa formuje názor, že *„kultúra je všetko to, čo nás odlišuje od zvierat"* - konkrétnejšie, že *„sú to všetky prostriedky, ktorými si pomáhame na ceste životom a ktorými sa prispôsobujeme prostrediu."* Ide hlavne o spôsob myslenia, správania sa a činnosti ľudí. Kultúra je však oveľa zložitejší celok. V jej „útrobách" môžeme nájsť aj politické názory, lásku k umeniu, dobro a súcit s inými, poznanie práva, naše zvyky a tradície. Týmto sa kultúra stáva veľmi rôznorodou. A keďže existuje množstvo rozmanitých spoločenstiev - skupín ľudí, ktoré spájajú rovnaké znaky (napr. jazyk, životné hodnoty a postoje) - v rovnakom množstve existuje aj počet kultúr. Rôznorodosť kultúr tak možno vnímať ako pozitívny jav, ktorý závisí od nás samotných. Každý človek je jedinečný, ale je vystavený mnohým vplyvom, a teda sa počas svojho vývinu mení. Aj samotná kultúra sa neustále mení, je dynamická, otvorená novým podnetom.

Každému z nás sa môže stať, že pochopenie inej ako vlastnej kultúry nám skomplikuje cudzia reč, odlišné jedlá, neznáme znaky, ktoré iná skupina ľudí používa na dorozumievanie. Niektorí z nás sa s takouto situáciu vyrovnávajú tak, že sa učia cudzie jazyky, začnú sa venovať orientálnym tancom, nájdu si kamaráta z Portugalska, alebo si zbalia batoh a vyberú sa spoznávať Veľký čínsky múr. V iných sa neznalosť prejaví negatívnym spôsobom: vzbudí v nich hnev, ktorý nasmerujú proti príslušníkom odlišnej kultúry.

Súbežne s vývojom spoločnosti a jej jednotlivých kultúr sa formovali aj jej **subkultúry**. Počet subkultúr nie je limitovaný a ich vznik odzrkadľuje dynamické zmeny v ďalšom postupe našej spoločnosti. Subkultúry sú teda akýmsi zrkadlom vývoja doby. V súčasnosti môžeme pozorovať, že subkultúry sa tvoria ako samostatné politické či myšlienkové prúdy (odkláňajúce sa od názoru väčšiny) alebo ako svojrázny životný štýl so špecifickým spôsobom obliekania, hudby, stravovacích návykov a podobne (napr. vegetariáni, mormóni, EMO). Príslušníkmi subkultúr sa najčastejšie stávajú mladí ľudia, ktorí týmto spôsobom vyjadrujú revoltu voči väčšinovým hodnotám kultúry, v ktorej žijú.

Niekedy však nastane situácia, keď sa príslušníci niektorej zo subkultúr postavia voči inej kultúre alebo subkultúre veľmi kriticky, protestne, dokonca až agresívne a začnú naberať znaky **kontrakultúry.** Kontrakultúru chápeme ako kultúru pôsobiacu výrazne proti. V jej princípoch môžeme nájsť hodnoty a pravidlá, ktoré ostro kontrastujú s oficiálne uznávanou kultúrou väčšiny.

Najčastejšie sú namierené voči politickému vládnutiu v krajine, vtedy hovoríme o šírení politického extrémizmu až fanatizmu. Najznámejšie príklady takejto kontrakultúry sú nacistickí skinheadi, fašisti, či islamskí radikáli. Poznáme ale aj kontrakultúry, ktorých vznik sa viaže na sociálne „odstrčené" skupiny obyvateľstva (tie, ktoré sa nachádzajú na okraji spoločnosti) – kriminálnici, narkomani. Najnebezpečnejšou formou kontrakultúry je zrejme mafia.

Menšiny

Kritériá na vymedzenie pojmu menšina sú rôzne. Môžeme hovoriť o menšinách etnických, kultúrnych, sociálnych, historických, jazykových... Rovnako ako s počtom kultúr je to aj s množstvom menšín. Ich vznik a trvácnosť sú veľmi relatívne. Vždy je však dobré mať na zreteli fakt, že ak v spoločnosti existuje nejaká menšina (alebo menšiny), musí zákonite existovať aj väčšina, a spolu teda nevyhnutne vytvárajú celok. V súčasnosti pojem menšina používame najčastejšie v súvislosti s národnostnou skupinou.

Národnostné menšiny a etnické skupiny

Národnostnou menšinou alebo etnickou skupinou môžeme pomenovať skupinu ľudí, ktorá tvorí malé ucelené spoločenstvo v rámci spoločenstva väčšieho. Môžeme ju tiež chápať ako skupinu občanov štátu, ktorá má odlišné jazykové, kultúrne a niekedy aj náboženské znaky ako väčšina. Od ostatných skupín –

[1] Pozn.: pojem kultúra pochádza z latinského „cultura" – vzdelávanie, pestovanie.

ako napr. študentov, pacientov, hasičov a pod., sa národnostné a etnické skupiny zvyčajne odlišujú viacerými znakmi: jazykom, kultúrou, písmom, folklórom či symbolmi.

Slovensko je krajina bohatá na kultúru iných národnostných a etnických skupín, jeho históriu a kultúru ovplyvňovali iné kultúry. Na našom území žila spoločnosť ľudí s rôznym etnickým pôvodom, sociálnym postavením, náboženstvom alebo jazykom, ktoré na seba vzájomne pôsobili.

V súčasnosti sú obyvateľmi Slovenska príslušníci **12-tich tradičných národnostných menšín**. Sú to **Maďari, Rómovia, Rusíni, Ukrajinci, Česi, Poliaci, Bulhari, Rusi, Chorváti, Nemci, Židia a Moravania.**

Na Slovensku však v dôsledku globálnej migrácie pribudli aj tzv. **nové menšiny**, ktoré sa tradične na tomto území nevyskytovali. Sú to komunity migrantov z rôznych krajín sveta. Menšinou môžu byť etnicky (napr. Číňania), ale aj nábožensky (napr. moslimovia). Po páde komunizmu sa otvorili hranice a na Slovensko prichádzali migranti najmä z Ázie a Afriky, ktorí sa do našej spoločnosti viac či menej integrovali a dnes sú jej plnohodnotnými členmi. Ďalšie informácie o nových menšinách nájdete v kapitole o migrácii.

3. HODNOTY

Hodnoty tvoria asi najzákladnejšiu psychologickú zložku ľudského bytia. Predstavujú najvyššie a najdôležitejšie ciele, ktoré chceme dosiahnuť. V životoch ľudí slúžia ako určujúce princípy, pomocou nich ľudia tvoria a posudzujú javy a veci v rôznych situáciách každodenného života. Hodnoty tak určujú a ovplyvňujú naše zmýšľanie a konanie. Naše hodnoty sa nemenia podľa situácie, v ktorej sa práve nachádzame. Naopak - sú stabilné.

Americký psychológ Shalom Schwartz na základe dlhoročného medzikultúrneho výskumu stanovil 10 základných typov hodnôt:

- **moc:** sociálny status, prestíž, ovládanie zdrojov, dominancia a ovládanie ľudí
- **výkonnosť:** osobný úspech prostredníctvom demonštrovania svojej kompetencie vzhľadom na sociálne štandardy
- **hedonizmus:** pôžitok a vlastné zmyslové uspokojenie
- **stimulácia:** vzrušenie, novosť a výzvy v živote
- **zameranosť na seba:** nezávislosť myslenia a konania podľa vlastného rozhodnutia
- **univerzalizmus:** porozumenie, ocenenie, tolerancia a ochrana bytia všetkých ľudí a prírody
- **dobromyseľnosť/humánnosť:** ochrana a podpora tých ľudí, s ktorými sme v častom osobnom kontakte
- **tradícia:** úcta, zviazanosť a akceptácia zvykov a názorov, s ktorými nás konfrontuje tradičná kultúra alebo náboženstvo
- **konformita:** obmedzenie takého konania, ktoré by mohlo hnevať alebo ublížiť iným, či porušiť sociálne očakávanie a normy
- **bezpečnosť:** bezpečnosť, harmónia a stabilita spoločnosti, vzťahov a seba samých

Schéma: ŠTRUKTÚRA HODNÔT

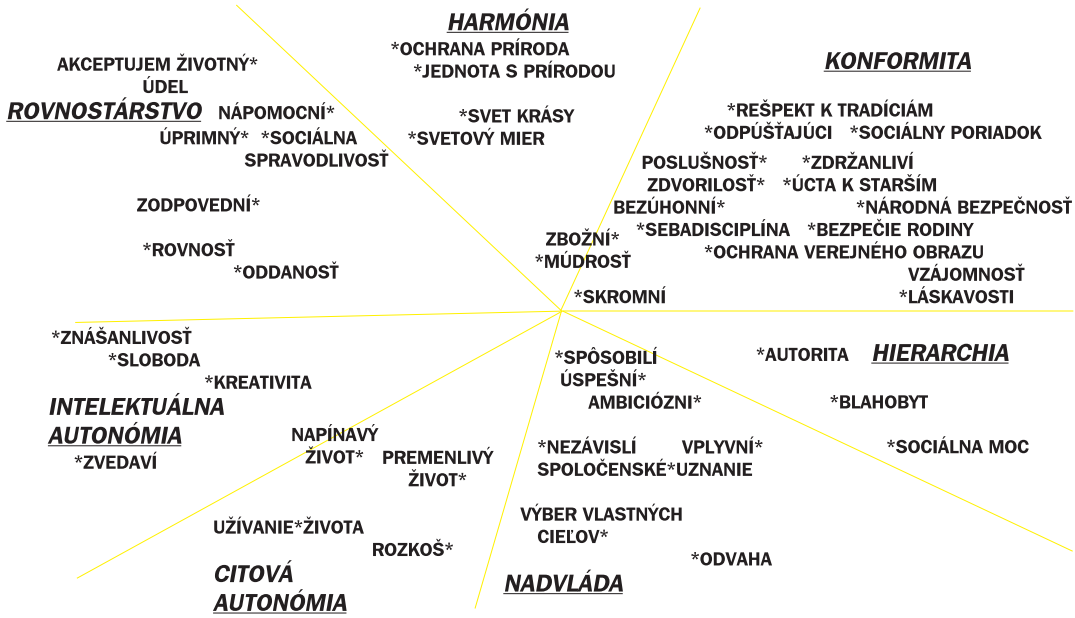

Zdroj: SCHWARTZ, S. H.: Towards an Understanding of National Differences. Chile, 1992.

Hodnoty a kultúra

Hodnotové preferencie sú veľmi efektívny spôsob zachytenia a charakterizovania jednotlivých kultúr, prejavujú sa v kultúrnych praktikách, normách a inštitútoch ako sú napr. spôsob výchovy detí, životný štýl, zdravotné správanie, pracovné postoje, súdržnosť rodiny atď.

Medzikultúrne rozdiely v hodnotách

Jednotlivé kultúry sa medzi sebou líšia v hodnotách, ktoré pripisujú rôznemu konaniu, správaniu, rôznym situáciám, udalostiam či materiálnym veciam. Holandský sociológ Geert Hofstede na základe svojich výskumov dospel k štyrom dimenziám národnej kultúry, ktoré odrážajú rozdiel v hodnotových systémoch rôznych národov a subkultúr. Potvrdili sa aj v iných interkultúrnych výskumoch a sú to:

- **Individualizmus verzus kolektivizmus** – miera toho, či prevažuje záujem jednotlivca nad skupinou alebo naopak. Väčšina krajín a kultúr vyznáva kolektivistické hodnoty, to znamená, že dôležité je dobro celej skupiny, členovia takejto kultúry kladú veľký dôraz na hodnotenie a názor svojho okolia. Najviac individualistické sú anglosaské krajiny a krajiny západnej Európy. Asertivitu - teda schop nosť domáhať sa svojich práv a schopnosť presadzovať ich - pozitívnejšie hodnotia členovia indi vidualistických spoločností než kolektivistických. V kolektivistických kultúrach sa naopak pozitívne hodnotí schopnosť jednotlivca obetovať sa v záujme dobra celej skupiny.

- **Maskulínnosť verzus feminínnosť** – miera rodových rozdielov a rodových rolí v danej spoločnosti. Maskulínnosť vyjadruje vysoké rozdiely medzi očakávaniami kladenými na mužov a ženy. Pestujú sa tradičné ženské a mužské roly, kde hlavnou oblasťou pôsobenia muža je sféra verejná, u ženy je to sféra privátna. Muži sú teda tí, ktorí majú moc rozhodovať o zásadných spoločenských záležitostiach, rola ženy spočíva v materstve a starostlivosti o rodinu. Feminínnosť ako kultúrna črta je zameraná na odstraňovanie rodových stereotypov a zrovnoprávňovanie postavenia žien. Presadzuje sa najmä v krajinách severnej Európy.

- **Mocenský odstup** – vzťahy medzi ľuďmi v nerovnakom spoločenskom postavení, napr. na pracovisku či v škole. Vo väčšine arabských a latinskoamerických krajín je väčší mocenský odstup, a teda aj autoritatívnejšie riadenie zamestnancov ako vo väčšine európskych krajín, kde sú vzťahy menej formálne a spôsob riadenia je menej direktívny, založený skôr na diskusii. Mocenský odstup je väčší v krajinách s kolektivistickými hodnotami.

- **Vyhýbanie sa neistote** – vyjadruje mieru ochoty riskovať rôzne zmeny v spoločnosti, najmä v zamestnaní. Menšie vyhýbanie sa neistote, a teda väčšia ochota riskovať je napr. vo Veľkej Británii v porovnaní s Dánskom.

V uvedených rozdieloch sa medzi sebou nelíšia len jednotlivé krajiny, ale aj rôzne subkultúry v rámci jednej krajiny.

AKTIVITA

Dotazník hodnôt (Test hodnotových preferencií) (S. H. Schwartz)

Dotazníky patria medzi obľúbené aktivity žiakov. Dotazník hodnôt môže slúžiť ako príjemné spestrenie výučby, žiaci majú zároveň možnosť otestovať si vlastné hodnotové preferencie a zamyslieť nad rozdielmi v hodnotách medzi jednotlivcami či kultúrami.

Rozdajte žiakom kópie dotazníka s nasledujúcou inštrukciou:
Krátko opíšeme určitých ľudí. Prosím, prečítajte si každý opis a zamyslite sa nad tým, či sa vám daný človek podobá, či je ako vy, alebo nie. V políčkach napravo vyznačte, nakoľko vám opisovaný človek je alebo nie je podobný.

	NAKOĽKO SA VÁM TENTO ČLOVEK PODOBÁ?					
	Je celkom taký ako ja	Je taký ako ja	Je do určitej miery taký ako ja	Je len trochu taký ako ja	Nie je taký ako ja	Vôbec nie je taký ako ja
1. Vymýšľať nové nápady a byť tvorivý(á) je pre neho/ňu dôležité. Rád(a) robí veci svojím vlastným originálnym spôsobom. (IA)	6	5	4	3	2	1
2. Myslí si, že je dôležité, aby sa ku všetkým ľuďom na svete pristupovalo rovnako. Je presvedčený(á), že každý by mal mať v živote rovnaké príležitosti. (EGA)	6	5	4	3	2	1
3. Je pre neho/ňu veľmi dôležité ukázať svoje schopnosti. Chce, aby ľudia obdivovali to, čo robí. (MAS)	6	5	4	3	2	1
4. Je pre neho/ňu dôležité žiť v bezpečnom prostredí. Vyhýba sa všetkému, čo by mohlo ohroziť jeho/jej bezpečnosť. (HAR)	6	5	4	3	2	1
5. Má rád(a) prekvapenia a vždy sa snaží robiť niečo nové. Myslí si, že v živote je dôležité robiť veľa rozličných vecí. (AA)	6	5	4	3	2	1
6. Je presvedčený(á) o tom, že ľudia by mali robiť to, čo sa im povie. Myslí si, že ľudia by sa mali vždy správať podľa pravidiel, dokonca aj vtedy, keď sa nikto nepozerá. (EMB)	6	5	4	3	2	1
7. Je pre neho/ňu dôležité byť pokorný(á) a skromný(á). Nepokúša sa upútať na seba pozornosť. (HIE)	6	5	4	3	2	1
8. Je pre neho/ňu veľmi dôležité pomáhať ľuďom v jeho/jej okolí. Chce sa starať o ich blaho. (EGA)	6	5	4	3	2	1
9. Je pre neho/ňu dôležité sám(a) rozhodovať o tom, čo robí. Má rád(a) keď môže slobodne plánovať a sám (a) si vyberať, čo bude robiť. (IA)	6	5	4	3	2	1
10. Je pre neho/ňu dôležité riadiť ľudí a hovoriť iným, čo majú robiť. Chce, aby ľudia urobili to, čo im povie. (MAS)	6	5	4	3	2	1
11. Vyhľadáva dobrodružstvo a rád(a) riskuje. Chce mať vzrušujúci život. (AA)	6	5	4	3	2	1
12. Je pre neho/ňu dôležité vždy sa správať tak, ako sa má. Nechce robiť nič, o čom by ľudia mohli povedať, že je to nesprávne. (EMB)	6	5	4	3	2	1
13. Je silne presvedčený(á) o tom, že ľudia by sa mali starať o prírodu. Starať sa o životné prostredie je pre neho/ňu dôležité. (HAR)	6	5	4	3	2	1
14. Náboženstvo a viera sú pre neho/ňu dôležité. Zo všetkých síl sa snaží robiť to, čo od neho/nej vyžaduje jeho/jej náboženstvo. (HIE)	6	5	4	3	2	1

IA= AA= MAS= HIE= EMB= HAR= EGA=

Vyhodnotenie dotazníka

Na konci každého výroku je skratka, ktorá vyjadruje určitú hodnotu. Každá hodnota je v dotazníku zastúpená v dvoch výrokoch. Za každú hodnotu spočítajte čísla, ktoré ste im v dotazníku priradili. Napríklad IA znamená intelektuálnu autonómiu, v dotazníku sa jej týkajú výroky číslo 1 a 9. Ak som v 1. výroku zvolil číslo 5 a v 9. výroku číslo 4, spoločný súčet pre hodnotu intelektuálnej autonómie je 9 (IA = 9). Takto postupujeme pri všetkých hodnotách, kým nezískame súčty pre každú z nich. Získané sumy predstavujú štruktúru hodnotovej orientácie.

Vysvetlenie jednotlivých skratiek: IA = intelektuálna autonómia;
AA= afektívna autonómia;
MAS = výkon, schopnosti;
HIE = hierarchia;
EMB = poslušnosť;
HAR = harmónia;
EGA = rovnostárstvo, spravodlivosť.

Pre lepšie pochopenie toho, čo jednotlivé hodnoty predstavujú, použite vyššie uvedenú schému (pozri str. 11), kde sa v jednotlivých častiach kruhu nachádzajú hodnoty, charakteristiky a ciele, ktoré s nimi súvisia. Prečítajte ich žiakom, alebo použite projektor.

4. PREDSUDKY A STEREOTYPY

Čo sú stereotypy?

Svet, v ktorom žijeme je pestrý, zložitý a často rozporuplný. Na orientáciu v ňom používa ľudská myseľ mechanizmy, ktoré nám ho zjednodušujú. Javy a veci okolo nás zaraďuje do kategórií a skupín, zovšeobecňuje na základe nejakého spoločného znaku či vlastnosti. Práve preto vieme automaticky zaradiť konkrétne štvornohé brechajúce zviera do kategórie pes bez toho, aby sme si to museli overovať či skúmať. Tento mechanizmus je základom vzniku stereotypov, používame ho automaticky a podvedome. Na základe sekundárnych pohlavných znakov teda zaradíme človeka do skupiny žien či mužov, na základe farby pleti do skupiny belochov, černochov či Arabov. Na tejto kategorizácii a zovšeobecňovaní nie je nič negatívne, je to prirodzený spôsob, akým vnímame svet a pripisujeme veciam význam.

Naša potreba vidieť veci jasne a jednoznačne nás však často oberá o možnosť vidieť variabilitu a jedinečnosť sveta okolo nás. Problém nastáva v momente, keď v nás o človeku stojacom pred nami automaticky vyvstanú prívlastky ako: nepriateľský, lenivý, lakomý, nebezpečný. Teda, keď na základe vonkajšieho pozorovaného znaku (napr. tmavá pleť), prisúdime človeku vlastnosti, ktoré očakávame na základe jeho členstva v skupine (napr. skupina Rómov). Na základe zovšeobecnenia im prisúdime vlastnosti, ktoré čerpáme zo skúsenosti s jedným alebo niekoľkými členmi skupiny, alebo prisúdime kultúrne zdieľané stereotypné predstavy a predsudky o skupine každému členovi danej skupiny. Vtedy ide o nesprávne zovšeobecnenie, na ktoré nemáme žiadny racionálny dôvod.

Čo sú predsudky?

Predsudky vznikajú, keď si na základe stereotypov formujeme isté postoje a názory, ktoré ovplyvňujú naše správanie. Predsudky môžu byť negatívne aj pozitívne. Ak máme napríklad pozitívny predsudok o hip-hope, budeme mať tendenciu nekriticky prijímať nové albumy tohto hudobného žánru, kým napríklad dychovku si odmietneme čo i len vypočuť.

Pre potreby multikultúrnej výchovy však zvolíme definíciu, ktorá poukazuje na negatívne typy predsudkov. Predsudky sú teda vopred sformované negatívne či nepriateľské postoje voči skupine ľudí založené na zovšeobecnení mylnej, alebo len sčasti pravdivej informácie. Preberáme ich z kultúry, v ktorej žijeme, môžeme si ich osvojiť z bezprostredného okolia, v škole či z médií. Spôsob, akým fungujú predsudky, veľmi dobre ilustruje fiktívny rozhovor, ktorý uvádza sociálny psychológ Eliot Aronson vo svojej knihe Social animal:

Pán X: Problém so Židmi je ten, že sa starajú len sami o seba, pomáhajú si len sami medzi sebou.

Pán Y: Ale záznamy kampane zameranej na podporu komunitnej solidarity ukazujú, že oveľa štedrejšie prispievali v prospech celej komunity ako nežidovskí členovia komunity.

Pán X: To len potvrdzuje, že sa neustále snažia kupovať si priazeň a miešať sa do záležitostí kresťanov. Nemyslia na nič iné, ako na peniaze. Veď preto je tak veľa židovských bankárov.

Pán Y: Ale najnovšie štúdie ukazujú, že percento Židov v bankovníctve je oveľa nižšie ako percento Nežidov.

Pán X: Samozrejme! Nikdy sa neangažujú v poriadnom, slušnom obchode, investujú len do šoubiznisu a nočných klubov.

Tento dialóg ukazuje, ako naša myseľ pracuje s predsudkami, ako nás predsudky dokážu zaslepiť voči faktom. Pán X akoby v skutočnosti hovoril: *„Ja viem najlepšie, ako to je, žiadne dôkazy ma nemôžu presvedčiť o opaku."*

Problém s predsudkami a stereotypmi spočíva v tom, že si ich osvojujeme automaticky a podvedome od detstva a považujeme ich za niečo prirodzené.

Napríklad učebnice obsahujú množstvo stereotypných tvrdení, ako: *„Mama varí obed, otec číta noviny."* V správach sa dopočujeme o Rómoch najmä v súvislosti s páchaním trestných činov. Ak sa s podobnými tvrdeniami stretávame dosť často, začneme ich považovať za prirodzený stav vecí a nenapadne nám uvažovať o ich opodstatnenosti či správnosti. Práve preto, že si predsudky neuvedomujeme, majú tendenciu pretrvávať aj napriek tomu, že reálna skúsenosť či informácia môže daný predsudok vyvracať. V tomto prípade je pre nás ľahšie zvoliť inú interpretáciu skutočnosti, ako zmeniť či odstrániť daný predsudok.

Stereotypy a predsudky vedú k diskriminácii alebo k otvoreným prejavom nenávisti na základe istého znaku, akým je napríklad pohlavie, vek, farba pleti či náboženská príslušnosť. Na Slovensku upravuje podobné typy správania zákon o rovnakom zaobchádzaní, tzv. antidiskriminačný zákon. Ten vymedzuje a kriminalizuje diskrimináciu či iné prejavy nenávisti voči skupinám. Prijatie zákona o neprípustnosti diskriminácie však neznamená, že sa ľudia a inštitúcie začnú správať korektne.

Kam môžu viesť stereotypy a predsudky?

Rasizmus

Ľudí môžeme na základe biologických charakteristík rozdeliť na niekoľko základných rás. **Rasizmus** spája rasu so stereotypnými predstavami a predsudkami. Na základe nesprávneho zovšeobecnenia pripisuje biologicky vymedzenej skupine vlastnosti, povahové črty a podobne, ktoré by mali mať všetci jej členovia. V rámci samotných rasových skupín však tiež môžeme nájsť rasové napätie a prejavy rasizmu.

Rómovia patria k bielej rase, napriek tomu im niektorí ľudia pripisujú špecifické rasové vlastnosti. Rasizmus sa teda môže prejaviť aj v rámci jednej biologicky určenej rasy. Príslušnosť k rase však v skutočnosti žiadne konkrétne vlastnosti nezaručuje. Ľudia sú rôzni a medzi jednotlivými príslušníkmi každej rasy sú obrovské rozdiely, čo rasisti ignorujú. Prestíž vlastnej rasy a mýtus o jej dokonalosti sú pre nich dôležitejšie, vlastnú rasu idealizujú, pripisujú jej pozitívne vlastnosti a iným rasám negatívne. Pocit nadradenosti môže viesť k iracionálnym obvineniam príslušníkov iných rás zo spôsobovania negatívnych spoločenských javov.

Skratkovitá argumentácia rasistov je takáto: naša vlastná rasa nemá žiadne negatívne charakteristiky, negatívne spoločenské javy však existujú. Ich nositeľom preto musí byť iná rasa. Zbaviť sa negatívnych spoločenských javov preto znamená zbaviť sa príslušníkov inej rasy. Táto logika doviedla nacistické Nemecko k racionálne organizovanej a cielenej likvidácii Židov a Rómov v koncentračných táboroch počas holokaustu.

Srebrenický masaker
V deväťdesiatych rokoch 20. storočia sa živelným spôsobom rozpadla Juhoslávia, čo sprevádzali viaceré krvavé konflikty. Bosna a Hercegovina vyhlásila samostatnosť, na jej území však žilo veľké množstvo Srbov. Tí s odtrhnutím od Srbska nesúhlasili a v oblasti, kde boli väčšinovým obyvateľstvom, vyhlásili Srbskú republiku. V Bosne sa začali množiť násilné konflikty, ktoré nakoniec prerástli do občianskej vojny. Dochádzalo k vraždeniu, rabovaniu, znásilňovaniu a vypaľovaniu domov. OSN v roku 1991 vytvorila vojenské jednotky UNPROFOR, ktoré mali civilné obyvateľstvo chrániť pred násilím.
Jednotky UNPROFOR dostali za úlohu chrániť mesto Srebrenica, v ktorom žilo moslimské obyvateľstvo. Ochranu zabezpečovalo 600 holandských vojakov a 28. divízia bosniansko-moslimskej armády. Ráno 6. júla 1995 vojská Srbskej republiky začali útok proti Srebrenici. Mesto bolo neustále pod paľbou a postupne ho začali opúšťať tisíce ľudí. O niekoľko dní Srbi obsadili pozorovacie stanovisko OSN, pričom zajali 30 holandských vojakov. Držali ich ako rukojemníkov, čo stačilo na to, aby boli vojenské sily OSN paralyzované. Bosniansko-moslimská divízia sa po krátkom odpore vzdala a začala sa sťahovať. Od 12. júla autobusy vozili ženy a deti, ktoré dovtedy neušli, preč zo Srebrenice. Za tých niekoľko dní utieklo zo Srebrenice približne 30 tisíc ľudí.
Po 13. júli sa v Srebrenici a okolitých dedinách začalo systematické vyvražďovanie zajatých moslimských mužov. Podľa oficiálnych údajov bolo počas niekoľkých dní zabitých viac ako 8 000 ľudí, prevažne mužov. Vyšetrovatelia OSN neskôr objavili viacero masových hrobov a časť obetí sa im podarilo identifikovať. V roku 2007 Medzinárodný súdny dvor v Haagu označil srebrenický masaker za genocídu. Na území Európy to bola najväčšia masová vražda, ktorá sa odohrala po druhej svetovej vojne.

Plánované a systematické masové vraždenie, ktoré je namierené proti príslušníkom inej rasy, etnika alebo národnosti, sa nazýva **genocída**. Býva krajným dôsledkom xenofóbnych politických postojov. *Xenos* je starogrécke slovo a znamená odlišný, cudzí. **Xenofóbia** je strach z odlišnosti, inakosti. Zvyky a stereotypy vytvorené častým opakovaním neobsahujú prvok nepredvídateľného, kým čokoľvek iné, cudzie a nezažité, vyvoláva neistotu. Túžba po istote v extrémnej podobe vedie k požiadavke unifikovanosti, rovnakosti, čo môže v krajnom prípade vyústiť do genocídneho konania. Genocídy sa páchajú v mene rasy, národa alebo etnika, ich cieľom je vyčistiť určité územie od nepohodlných členov odlišnej komunity.

Genocída v Rwande
Etnické napätie medzi Hutuami a Tutsiami v Rwande trvá nepretržite dlhé desaťročia. V roku 1994 sa napätie vystupňovalo. Šiesteho apríla bolo zostrelené lietadlo s rwandským prezidentom Habyarimanom na palube. Atentát sa najčastejšie spája s povstaleckým Rwandským patriotickým frontom alebo extrémistami z radov Hutuov. Aj keď nebolo jasné, kto stojí za atentátom, táto udalosť sa stala zámienkou na rozpútanie genocídy. Militantní Hutuovia využili situáciu a vyvraždili obrovský počet Tutsiov aj umiernených Hutuov, ktorí s Tutsiami chceli vyjednávať o mieri. Podľa väčšiny odhadov Hutuovia počas niekoľkých mesiacov zavraždili približne 800 tisíc až 1 milión ľudí. Genocída bola naplánovaná a sprevádzala ju celoplošná propaganda v rwandských médiách. Najčastejšou vražednou zbraňou bola mačeta. Sily OSN, podobne ako pri iných konfliktoch, nedokázali katastrofe zabrániť. Chýbala politická vôľa svetových veľmocí podieľať sa na riešení konfliktu.

Genocídu v Rwande dôveryhodne dokumentuje historická dráma Hotel Rwanda, ktorá určite nenechá chladným žiadneho diváka. Film sa dá kúpiť alebo požičať na DVD, prípadne nájsť na dostupných káblových a satelitných televíznych kanáloch. Môže byť vhodným doplnkom vyučovacej hodiny.

Rasizmus po slovensky

Na Slovensku pretrváva dlhoročný problém vzťahu väčšinového obyvateľstva k Rómom a Maďarom. Postoj veľkej časti Slovákov je otvorene alebo latentne rasistický.

- Podľa prieskumu Eurobarometra z roku 2007 by sa až 38 percent občanov SR cítilo nepríjemne, keby mali za suseda Róma a iba 17 percent Slovákov nemá v prítomnosti Rómov obavy.
- Tomu, že väčšina Rómov na Slovensku žije v zlých sociálno-ekonomických podmienkach preto, lebo sa nechcú prispôsobiť pravidlám spoločnosti, verí až 81,7 percenta opýtaných vo veku od 14-tich do 26-tich rokov. Ukázal to minuloročný prieskum Centra pre výskum etnicity a kultúry (CVEK).
- V roku 2008 CVEK urobilo výskum na vzorke žiakov 9. ročníka základných škôl. Spomedzi odlišných skupín sa najnegatívnejšie vyjadrovali o Maďaroch (36,7 %) a Rómoch (34 %).
- Pri uvádzaní asociácií boli žiaci neutrálnejší voči Maďarom ako k Rómom. 57,7 % z nich si myslí, že „Slovensko je krajinou Slovákov, a tak by to malo ostať". To, že Maďari by mali používať na verejnosti výlučne slovenský jazyk a maďarsky by mali hovoriť len doma, si myslí 63,3 %.
- Vedomosti žiakov o menšinách nie sú najlepšie, z deviatich otázok odpovedali správne asi na tretinu.

Prípady rasovo motivovaných útokov

Potreba unifikovať a pocit nadradenosti často vedú k pouličnému násiliu. Útoky časti pravicových extrémistov, neonacistických skinheadov sa už viackrát skončili tragicky – smrťou napadnutého. Najčastejšími obeťami sú Rómovia.

V roku 1995 skupina neonacistických skinheadov napadla Mária Gorala, ktorého zbili a neskôr zapálili. Pri brutálnom útoku utrpel popáleniny na 63 % tela, na následky ktorých po desiatich dňoch zomrel. V roku 2000 štyria mladíci napadli Annu Balážovú a ubili ju na smrť.

Netolerantných ľudí môžeme nájsť aj v inštitúciách, ktoré majú povinnosť zabezpečovať dodržiavanie ľudských práv.

V roku 2001 umučilo sedem policajtov na policajnej stanici Karola Senderia. Bili a kopali ho 10 až 12 hodín, opakovane mu skočili na hrudník. Spôsobili mu krvácanie do mozgu, zlomili osemnásť rebier a pomliaždili vnútorné orgány.

Rasisti a neonacisti napádajú cudzincov, Rómov, ale výnimkou nie sú ani príslušníci väčšinovej populácie. Obeťou sa môže stať ktokoľvek, koho výzor alebo názory nezodpovedajú ich predstave o svete. Stačí mať dlhšie vlasy a gitaru. Tak málo stačilo v roku 2005 neonacistickým skinheadom, aby zaútočili na Daniela Tupého.

Daniela a niekoľkých jeho priateľov kopali do hlavy a dobodali ich, pričom Daniel pri prevoze do nemocnice zomrel. Až tento prípad, keď sa obeťou násilníkov stal príslušník majoritnej populácie, dokázal vyburcovať verejnú mienku v boji proti nevšímavosti inštitúcií. Na podporu vyšetrenia vraždy a proti neonacizmu sa uskutočnilo viacero zhromaždení a koncertov. Na Tyršovom nábreží v Bratislave, v blízkosti miesta, kde bol Daniel Tupý zavraždený, dnes stojí pamätník obetiam rasizmu a neonacizmu pre všetky obete rasovo a extrémisticky orientovaného násilia. Niekoľko mesiacov sa polícii nedarilo vrahov vypátrať. Nakoniec minister vnútra poveril vyšetrovaním prípadu špeciálny tím. V auguste 2008 vyšetrovatelia prípadu uzavreli spis a v septembri podala prokuratúra na Okresný súd v Bratislave žalobu proti piatim osobám. Na začiatku roku 2009 sa začal súdny proces, v ktorom vystupuje až 33 svedkov a 8 znalcov. Stále nie je isté, či budú vrahovia nakoniec potrestaní.

AKTIVITA

MIMOZEMŠŤANIA (Ekvalanďania)

12-
10-35
45
flipchartový papier (prípadne väčší kus papiera alebo baliaci papier), perá, lepiaca páska, papieriky s inštrukciou - 5x, farebné kartičky (5 farieb: zelená - mimozemšťania, biela - belosi, čierna - černosi, žltá - Aziati, červená - Rómovia, počet kartičiek sa rovná počtu žiakov).

Ciele

Identifikovať vlastné stereotypy, predsudky a vedomosti o príslušníkoch vlastnej, ako aj iných rás či etník. Zamyslieť sa nad opodstatnenosťou svojich stereotypov a konfrontovať ich so skutočnými vedomosťami o tejto problematike.
Uviesť žiakov do témy stereotypy, predsudky a rasizmus.

Postup

1. Rozdeľte žiakov na 5 skupín: mimozemšťanov, belochov, černochov, Aziatov a Rómov. Každej skupine okrem mimozemšťanov povedzte, aby sa zamyslela nad svojimi skúsenosťami, poznatkami či pocitmi vo vzťahu k príslušníkom danej rasy či etnika. Vychádzať môžu zo skúseností z vlastného okolia, mesta, ako aj z informácií z médií.

2. Každá skupina (okrem mimozemšťanov) si pripraví 10 charakteristík vlastnej rasy/etnika, ktoré sú pre ňu (podľa skupiny) typické. Charakteristiky sa môžu týkať vzhľadu, vlastností, schopností a zvykov. Žiaci ich napíšu na väčší kus papiera, prípadne na flipchartový papier. Alternatívou je pripraviť si neverbálne vyjadrenia charakteristík alebo divadelnú scénku, v ktorej danú rasu/etnikum predstavia.

Skupine mimozemšťanov dajte nasledujúcu inštrukciu na papieri:
Ste skupina najlepších vedcov z Ekvalandu a vašou úlohou je zistiť, prečo sa ľudia na Zemi delia podľa rás a etník. Na vašej planéte niečo také neexistuje, a preto tomu vôbec nerozumiete. Pripravte si otázky, ktoré budú spochybňovať či vyvracať charakteristiky jednotlivých rás/etník, ktoré budú žiaci uvádzať. Napr. keď sa povie, že černosi majú kučeravé vlasy, spýtajte sa, či príslušníci bielej rasy alebo rómskeho etnika nemôžu mať čierne a kučeravé vlasy. Keď sa povie, že Aziati jedia ryžu paličkami a predávajú lacné oblečenie, spýtajte sa, či to robia naozaj všetci z nich a či to nerobí aj nejaký príslušník inej rasy. Tieto otázky si pripravte na základe charakteristík, o ktorých predpokladáte, že sa objavia. Táto úloha je veľmi náročná. Musíte byť pripravení reagovať na základe výpovedí žiakov. Ak svoju rolu zahráte dobre, na konci príslušníci jednotlivých rás/etník dospejú k záveru, že definovať jednotlivé rasy/etniká vlastne nevedia. Vašou úlohou ako mimozemšťanov bude, aby ste sa napokon tvárili zmätene a žiadali si vysvetlenie.

3. Po prípravnej fáze žiaci prilepia svoj papier s charakteristikami na viditeľné miesto.

Prečítajte nasledujúcu inštrukciu všetkým skupinám:
„Do našej školy prišla vzácna expedícia z inej planéty, ktorá sa volá Ekvaland. Jej prieskumníci zistili, že na našej planéte sa ľudia delia podľa rás a etnických skupín, čo oni vo svojej domovine nepoznajú. Všetci sú tam malí a zelení. Táto skutočnosť našich mimozemšťanov natoľko zaujala, že sa rozhodli vyslať svojich najlepších vedcov, aby túto problematiku preskúmali. Ako svoju prvú zastávku si zvolili práve našu triedu. Budú nám klásť otázky a my sa im budeme snažiť vysvetliť, čo sú rasy a etniká a čím sa od seba príslušníci jednotlivých rás/etník líšia. Naši návštevníci však o tejto téme nevedia vôbec nič, a preto budeme musieť ísť úplne od základov a oni nám môžu položiť aj veľmi čudné otázky."

Prvá skupina začne predstavovať príslušníkov svojej rasy či etnika pomocou charakteristík. Mimozemšťania do jej výpovedí zasahujú a kladú svoje provokatívne otázky. Ak sa ukáže, že daná charakteristika sa vyskytuje aj v inej rase/etniku, žiaci si ju dajú do zátvorky a ostatné skupiny si ju dopíšu medzi svoje charakteristiky. Tak by sa mali po všetkých prezentáciách dopracovať k tomu, že nie je možné definovať rasu či etnikum na základe takýchto charakteristík, pretože sa často objavujú aj v iných skupinách, alebo jednoducho neplatia pre všetkých príslušníkov. Mimozemšťania budú naozaj zmätení, budú sa dožadovať vysvetlenia a akceptovateľnej charakteristiky jednotlivých skupín.

4. Všetci žiaci sa teda spoločne pokúsia nájsť tie charakteristiky, ktoré sú naozaj pre danú rasu špecifické a nevyskytujú sa inde. Ak sa ich objaví málo, vyzvite žiakov, aby sa akýmkoľvek spôsobom pokúsili vyjadriť podstatu danej rasy a vysvetliť, aký význam má delenie na tieto skupiny.

5. Na záver si všetci sadnú do kruhu a začne sa reflexia tejto aktivity. Mali by sa zamýšľať nad tým, s akými pocitmi vytvárali tieto charakteristiky a ako prežívali, keď boli postupne spochybňované. Reflexii je potrebné venovať aspoň 15 minút.

Otázky na diskusiu

Čo ste si uvedomili, keď ste sa snažili nájsť poslednú charakteristiku danej rasy/etnika?
Aké problémy sa objavili a prečo?
Ktoré charakteristiky rasy alebo etnika sú objektívne a ktoré vyplývajú len z našich očakávaní a stereotypov?
Aký je rozdiel medzi týmito dvomi typmi charakteristík (objektívne verzus stereotypy)?
Kam môže viesť ich zamieňanie?
Viete objektívne definovať jednotlivé rasy/etniká?
Aké poznatky ste si z tejto hry odniesli?

5. MIGRÁCIA

Migrácia v slovenskom kontexte

Slovensko až donedávna predstavovalo krajinu, ktorá migrantov skôr produkovala ako prijímala. Masívna migračná vlna sa na našom území objavila v rokoch 1901–1915, migranti smerovali najmä do Severnej a Južnej Ameriky. Po prvej svetovej vojne spôsobila hospodárska recesia ďalšiu migráciu a cieľovými destináciami sa stali predovšetkým európske krajiny.

Komunistický režim radikálne sprísnil emigračnú politiku. Po roku 1950 bola v komunistických krajinách migrácia prakticky zakázaná. Nesloboda slova, náboženského či politického presvedčenia a obmedzená možnosť pohybu spôsobili, že množstvo občanov Československa emigrovalo ilegálne. Tí, ktorým sa to podarilo, požiadali o azyl v demokratických krajinách, najmä západnej Európy a Severnej Ameriky. Tieto krajiny boli k politickým utečencom z krajín komunistického bloku ústretové a prijali ich pod svoju ochranu, rovnako podporovali snahy disidentov o zmenu neslobodného politického režimu.

Migrácia po roku 1989

Po roku 1989 sa situácia radikálne zmenila. So zmenou politického režimu sa otvorili hranice, začala sa ekonomická aj sociálna transformácia spoločnosti a Slovensko sa pre imigrantov postupne stalo atraktívnou krajinou. Od vzniku samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993 je migračná bilancia pozitívna, to znamená, že viac osôb sa do krajiny prisťahovalo ako sa z nej odsťahovalo. Vysoký podiel prisťahovaných tvorili bývalí emigranti, ktorí sa po zmene režimu vrátili do svojej domovskej krajiny. Najviac imigrantov prichádza na Slovensko už tradične z Českej republiky a iných krajín východnej a strednej Európy. Po vstupe Slovenska do Európskej únie sa zvýšil počet imigrantov zo západnej Európy (Nemecko, Rakúsko) a USA, ako aj z Ázie (Vietnam, Čína). Nasledujúca tabuľka, ilustrujúca počet prisťahovaných cudzincov na Slovensko, vychádza z evidencie povolených pobytov za posledné roky:

2000		2002		2004		2006	
Štát	Počet prisťah.	Štát	Počet prisťah.	Štát	Počet prisťah.	Štát	Počet prisťah.
Česká rep.	1 268	Česká rep.	749	Česká rep.	987	Česká rep.	1 294
Ukrajina	161	Srbsko/Č.H.	217	Ukrajina	335	Poľsko	1 132
USA	108	Ukrajina	148	Nemecko	333	Ukrajina	1 007
Nemecko	74	USA	123	Rumunsko	325	Nemecko	913
Kanada	73	Vietnam	122	Srbsko/Č.H.	276	Srbsko/Č.H.	640
Srbsko/Č.H.	66	Nemecko	86	Vietnam	260	Čína	593
Rusko	56	Kanada	71	Poľsko	216	Maďarsko	533
Rumunsko	49	Rakúsko	64	Rakúsko	193	Kórea	503
Švajčiarsko	39	Rusko	63	USA	149	Vietnam	466
Rakúsko	37	Macedónsko	63	Čína	123	Rumunsko	396

Zdroj: Štatistický úrad SR, 1994-2008

Imigračná vlna po roku 1993 však Slovensko zastihla inštitucionálne aj spoločensky nepripravené. Slovensko nemalo žiadnu oficiálnu migračnú politiku a naša spoločnosť nebola zvyknutá na cudzincov, takže imigranti narážali na množstvo problémov spojených s úradmi (neznalosť cudzích jazykov, neinformovanosť úradníkov, komplikovaná byrokracia, tlačivá iba v slovenčine), ale aj v interakcii s domácim obyvateľstvom (predsudky a prejavy xenofóbie či rasizmu).

Tieto problémy čiastočne pretrvávajú dodnes, i keď situácia sa pod tlakom EÚ postupne mení k lepšiemu. Slovensko má stanovenú koncepciu migračnej politiky a úrady začali pristupovať k problematike migrácie aktívnejšie (preklady tlačív a formulárov, vzdelávanie zamestnancov v cudzích jazykoch atď.). Na celkovú zmenu spoločenskej atmosféry je však potrebná politická vôľa, ktorá na Slovensku zrejme stále absentuje. Vyjadrenia našich politikov na adresu imigrantov sú dlhodobo sporadické a majú skôr negatívny charakter. Stretávame sa s typickými predsudkami, keď sú imigranti označovaní ako osoby, ktoré prinášajú kriminalitu, odmietajú sa prispôsobiť spoločenským pravidlám a zákonom a narúšajú slovenskú kultúru.

Úrady zastrešujúce migráciu

Na Slovensku zastrešuje problematiku migrácie predovšetkým Migračný úrad SR, ktorý má však na starosti iba otázky udeľovania azylu a starostlivosť o azylantov. Cudzinecká polícia SR pokrýva právne záležitosti imigrantov, ako je udeľovanie povolení na pobyt či riešenie nelegálnej migrácie. Pracovné povolenia pre cudzincov má v kompetencii cudzinecká polícia v súčinnosti s úradmi práce. Veľká časť imigrantov sa však sťažuje na nedôstojné zaobchádzanie, nejednotné a často protichodné požiadavky rôznych úradov.

Nelegálna migrácia

Po roku 1989 sa objavil nový fenomén nelegálnej migrácie. Zákon ju definuje ako nepovolený vstup, zdržiavanie sa alebo odchod z územia Slovenskej republiky. Najviac nelegálnych migrantov tvoria tzv. ekonomickí migranti, ktorí pochádzajú z chudobných krajín sveta – z Ázie, juhovýchodnej Európy, zriedkavo aj z Afriky. Snažia sa prekročiť hranice SR, aby sa tu usadili a zabezpečili si lepší život. Pre veľkú časť nelegálnych migrantov je Slovensko len tranzitnou krajinou, ich cieľom sú vyspelé krajiny EÚ, najmä Veľká Británia, Nemecko či Francúzsko. Veľkú časť z nich tvoria aj utečenci z krajín sužovaných vojnou či diktátorským režimom. Títo po zadržaní požiadajú o azyl na území Slovenska. V tejto súvislosti sa hovorí o zneužívaní azylového systému, keď v snahe vyhnúť sa okamžitému vyhosteniu žiadajú o azyl aj ekonomickí migranti. Nelegálni migranti necestujú sami, v tranzite im pomáhajú prevádzačské skupiny, ktoré sú veľmi dobre organizovanou mafiou. Zabezpečujú komplexné „služby" – od regrutovania migrantov cez vybavovanie falošných dokladov, až po samotný prevod cez hranice. Za tieto služby si nechávajú veľmi dobre zaplatiť: aby si migranti mohli tranzit dovoliť, zvyčajne musia predať celý svoj majetok. Slovenská polícia pred vstupom do schengenskej zóny zaviedla mimoriadne ochranné a detekčné mechanizmy, vďaka čomu počet nelegálnych migrantov zachytených na území SR stále klesá.

Príčiny migrácie na Slovensko

Na Slovensku dnes žijú migranti z väčšiny krajín sveta a tvoria 2,3 % celkovej populácie. To je oproti krajinám západnej Európy zanedbateľné množstvo. Uvádzame najčastejšie dôvody migrácie, ktoré dopĺňame o autentické výpovede migrantov.

Štúdium

Počas socializmu Slovensko predstavovalo atraktívnu krajinu na štúdium, keďže na základe medzištátnej spolupráce krajina prijímala študentov zo spriatelených krajín Ázie a Afriky. Preferovanými oblasťami štúdií boli najmä medicína a technické smery. Viacerí študenti najmä z Afganistanu, Vietnamu, Sýrie, Iránu či afrických krajín ako Angola, Senegal, Mozambik, Burundi zostali po skončení štúdia na Slovensku, pretože si tu zvykli, našli si zamestnanie a založili si tu rodiny.

Migrant z Angoly: *„U nás to nie je ako tu, ľudia, ktorí nemajú konexie alebo veľa peňazí nemajú šancu dostať sa na univerzitu. A tiež kvalita školy, európske univerzity sú predsa len vyspelejšie ako africké..."*

Práca

Tento motív sa vzťahuje najmä na ekonomických migrantov z hospodársky menej vyspelých krajín. Podľa viacerých štátnych aj mimovládnych inštitúcií až 90 % migrantov prichádza na Slovensko práve z ekonomických dôvodov. Zvyčajne tu žijú provizórnym spôsobom, míňajú len na najnutnejšie potreby a zarobené peniaze posielajú svojim rodinám do zahraničia. Často pracujú nelegálne a ich odmena nedosahuje ani minimálnu mzdu. Vykonávajú zväčša manuálne nekvalifikované práce, muži najmä v stavebnom odvetví, ženy v reštauráciách. Najväčší počet ekonomických migrantov na Slovensku pochádza z krajín východnej Európy, čo je dané najmä geografickou blízkosťou, rastie však aj počet ekonomických migrantov z Vietnamu a Číny.

Migrantka z Ukrajiny: *„My sme tu hľadali prácu. Prišli sme sem so sestrou. Mala som polročné vízum, ale zostali sme dlhšie. Keď sme potom išli domov, dostali sme na rok zákaz... Potom som sa zasa na čas vrátila... tak to robí veľa ľudí od nás."*

Zlúčenie rodiny

Migranti z rôznych krajín sveta prichádzajú na Slovensko aj preto, lebo si našli slovenského partnera či partnerku. Táto príčina je zákonom definovaná ako zlúčenie rodiny. Veľa migrantov, ktorí sem prídu len na určitý čas a z iných dôvodov, sa rozhodne zostať a založiť si rodinu. Uzavretie manželstva s občanom SR migrantovi zjednoduší administratívny proces vybavovania pobytu, a preto je niekedy ťažké určiť, či tento akt predstavuje príčinu, alebo následok - teda či tu zostane žiť preto, lebo si nájde partnera, alebo si hľadá partnera preto, aby tu mohol žiť.

Migrant z Egypta: *„Ja som si nevybral Slovensko, ale keďže som sa oženil so Slovenkou, musel som sem prísť, aby som s ňou žil. Ona nemohla prísť do Egypta, lebo má prácu tu. Tak sme sa rozhodli prísť sem a žiť tu spolu.“*

Kultúrne dôvody

Niekedy môže byť dôvodom odchodu z rodnej krajiny aj to, že sa človek nestotožňuje s hodnotami, normami či kultúrou krajiny pôvodu. Migranti z nábožensky fundamentalistických krajín oceňujú demokraciu a slobodnejší spôsob života. Naopak, migranti z vyspelých krajín oceňujú neformálne vzťahy a skutočnosť, že Slovensko ešte nie je presýtené konzumom, stresom a anonymitou medziľudských vzťahov.

Migrant z Iránu: *„V Iráne nemôžeš chodiť s dlhými vlasmi, nemôžeš chodiť v tričku, nemôžeš ísť na diskotéku, nemôžeš nič.”*

Migrant z Izraela: *„V západných krajinách sú všetci vystresovaní... Potrebujem pokoj, ticho, k šťastiu potrebujem také podmienky, aké sú napríklad na Slovensku. Ľudia tu ešte nie sú celkom pokazení kapitalizmom. Mne osobne sa to páči.“*

Záchrana života

Migrantom, ktorí boli nútení opustiť domovskú krajinu v dôsledku ohrozenia života, sa venujeme v nasledujúcej podkapitole o utečencoch.

Dôvody pre migráciu môžu byť rôzne a individuálne, pokúsili sme sa uviesť aspoň tie najhlavnejšie. Rozhodnutie pre migráciu je vždy kombináciou faktorov, pre ktoré sa človek rozhodne odísť z krajiny pôvodu a faktorov, ktorými ho cieľová krajina priťahuje.

AKTIVITA

VÝHODY/NEVÝHODY – SOM TU DOMA, NIE SOM TU DOMA

12-
10–35
45
papiere, perá

Ciele

Uvedomiť si rozdiely v príležitostiach a celkovej situácii medzi domácim obyvateľstvom a imigrantmi. Upriamiť diskusiu na tieto oblasti: príležitosti, sociálne siete, spoločenský status, kultúrna blízkosť/vzdialenosť.

Postup

1. Rozdeľte žiakov na 2 skupiny: domácich a prisťahovalcov. Obe skupiny rozdeľte ešte raz, takže vzniknú 4 skupiny (2 skupiny domácich, 2 skupiny prisťahovalcov).

2. Jedna skupina domácich dostane za úlohu napísať, aké výhody má oproti prisťahovalcom, druhá skupina domácich spisuje, aké nevýhody má oproti prisťahovalcom. Jedna skupina prisťahovalcov zasa spíše výhody, ktoré majú imigranti oproti domácim, druhá skupina prisťahovalcov spisuje nevýhody.

3. Nasleduje porovnanie výhod a nevýhod. Začnite výhodami domácich, pokračujte výhodami prisťahovalcov. Žiaci zároveň zdôvodňujú, prečo si vybrali dané výhody a nevýhody, snažia sa ich obhájiť. Porovnajte výhody oboch skupín, zamýšľajte sa a diskutujte o odlišnostiach. Pokračujte nevýhodami domácich a potom prisťahovalcov. Opäť sa zamyslite nad rozdielmi a ich príčinami. Prezentácia a diskusia môžu trvať 15 až 25 minút.

4. V závere otvorte diskusiu. Veďte ju podľa otázok popísaných nižšie.

Otázky na diskusiu

?
V čom vidíte odlišnosti príležitostí v oboch skupinách?
Ako vnímate tieto odlišnosti?
Nakoľko, ak vôbec, má hostiteľská krajina pomáhať migrantom?
Čo môže urobiť domáce obyvateľstvo, aby pomohlo migrantom začleniť sa do spoločnosti?
Čo by mali urobiť migranti samotní, aby tento proces urýchlili, prípadne aby predišli konfliktom a problémom?
Je podľa vás možné mierové, nekonfliktné spolužitie viacerých kultúr? Aké podmienky musia byť splnené?

Alternatívy

Hru je možné doplniť o argumentáciu, skupina prisťahovalcov nemusí vždy súhlasiť s výhodami alebo nevýhodami, ktoré domáci oproti nim majú a naopak. Žiaci sa teda snažia spochybniť výpovede druhej skupiny a tí sa zasa snažia svoje názory obhájiť. Tak vznikne diskusia o vzťahu medzi domácimi a imigrantmi. Diskusiu sa snažte upriamiť na rozdiely v týchto oblastiach: príležitosti, sociálne siete, spoločenský status, kultúrna blízkosť/vzdialenosť.

Utečenci

Po udalostiach druhej svetovej vojny sa medzinárodné spoločenstvo rozhodlo stanoviť a dodržiavať práva utečencov v prípade ďalších vojnových konfliktov. Dohovor je známy ako Ženevská konvencia. Zúčastnené krajiny sa ním zaviazali poskytnúť utečencom azyl a zabezpečiť dodržiavanie ich ľudských práv, ako aj spolupracovať s Úradom Vysokého komisára Organizácie Spojených národov pre utečencov (UNHCR).[2]

Ženevská konvencia
Je to protokol OSN z roku 1951. Definuje právne postavenie utečencov. Podľa nej je utečencom: *„akákoľvek osoba, ktorá sa nachádza mimo svojho štátu a má oprávnené obavy pred prenasledovaním z rasových, náboženských a národnostných dôvodov alebo z dôvodu príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo zastávania určitých politických názorov, ktorá nemôže prijať alebo v dôsledku uvedených obáv odmieta ochranu svojho štátu; alebo osoba bez štátneho občianstva, ktorá sa nachádza mimo štátu svojho doterajšieho pobytu v dôsledku týchto udalostí a ktorá sa tam vzhľadom na uvedené obavy nemôže alebo nechce vrátiť."*

Utečenci tvoria špecifickú kategóriu migrantov. Ich migrácia je nedobrovoľná, sú nútení opustiť krajinu pôvodu, pretože sú v ohrození života. Často sú prenasledovaní nedemokratickým politickým režimom (odporcovia politického režimu z Konga či Kuby), ohrození z dôvodu iného náboženského presvedčenia, ako sa vyžaduje (kresťania v Iráne), alebo kvôli vojne (utečenci z Afganistanu či Palestíny). Príchod do hostiteľskej krajiny býva poznačený traumatickými udalosťami a núteným odchodom z domovskej krajiny, dlhým a vyčerpávajúcim cestovaním v nedôstojných podmienkach, často na hranici života. Utečenci nezriedka pri prevoze zahynú, lebo zvyčajne cestujú doslovne natlačení v uzatvorených nákladných vozidlách bez vody a jedla aj niekoľko dní, prípadne sa plavia na člnoch, kde im zase hrozí, že sa utopia. Sú nútení riskovať život, aby si ho zachránili. Podľa údajov UNHCR je v súčasnosti na celom svete 9,9 miliónov utečencov.

Tabuľka: 10 krajín, z ktorých v súčasnosti pochádza najviac utečencov:

Krajina	Počet utečencov
Afganistan	2 108 000
Irak	1 451 000
Sudán	686 000
Somálsko	414 000
DR Kongo	402 000
Burundi	397 000
Vietnam	374 000
Turecko (Kurdi)	227 000
Angola	207 000
Mjanmarsko (Barma)	203 000

Zdroj: UNHCR, 2008

Utečenci na Slovensku

Každý legálny aj nelegálny migrant má na území Slovenska právo vyhlásiť, že je utečencom a na základe toho požiadať o azyl. Preto pomerne veľké množstvo zadržaných nelegálnych migrantov požiada o azyl aj napriek tomu, že dôvod ich migrácie je ekonomický a pôvodne nemali v pláne zostať na Slovensku. Faktom je, že väčšina žiadateľov o azyl nemá záujem integrovať sa na Slovensku a krajinu opustí už počas azylovej procedúry, ktorá sa následne pozastaví.

[2] UNHCR je orgán OSN, ktorého úlohou je riešiť problémy utečencov na celom svete a dohliadať, aby sa dodržiavali ich práva, najmä aby získali dôstojný azyl.

Väčšina skutočných utečencov pochádza z radov nelegálnych migrantov. Využívajú služby prevádzačov, pretože je to často jediný spôsob, ako uniknúť pred prenasledovaním. Je veľmi dôležité odlišovať skupinu ekonomických migrantov od utečencov. Kým prví dobrovoľne opustia krajinu pôvodu s cieľom zvýšiť svoj ekonomický status, utečenci krajinu opustiť musia, aby si zachránili život. Utečenci hľadajú bezpečie, nie je až také dôležité, v akej bohatej krajine ho nájdu.

Slovenská azylová politika je mimoriadne reštriktívna. Slovensko poskytuje najmenej azylov z celej EÚ, i keď počet žiadateľov patrí medzi najvyššie. Táto skutočnosť je zarážajúca okrem iného aj preto, že naši socialistickí emigranti, teda politickí utečenci, vždy našli azyl v demokratických krajinách Európy. Naši politici pri obhajovaní súčasnej azylovej politiky akoby stratili pamäť a používajú čisto ekonomické argumenty (napr. naša krajina má obmedzené možnosti, máme dosť veľkú nezamestnanosť, starostlivosť o azylantov je drahá atď.), pričom sa úplne stráca ľudsko-právny rozmer.

Tabuľka: Počty azylov za posledné roky

Rok	Žiadosti o azyl	Udelený azyl	Neudelený azyl	Zastavené konania	V riešení	Štátne občianstvo
2001	8 151	18	130	6 154	2 248	11
2002	9 743	20	309	8 053	3 609	59
2003	10 358	11	531	10 656	2 769	42
2004	11 395	15	1 592	11 782	775	20
2005	3 549	25	827	2 930	542	2
2006	2 849	8	861	1 940	512	5
2007	2 643	14	1 177	1 693	151	18
SPOLU	**53 812**	**610**	**6 017**	**46 844**	**151**	**199**

Zdroj: UHCP 2001-2007

Proces získania azylu

Po zažiadaní o azyl sa začne proces, ktorý rozhodne o udelení alebo odmietnutí azylu. V rámci neho migrant absolvuje pohovor za účasti tlmočníka, kde vysvetľuje dôvody svojej migrácie, predkladá dokumenty potvrdzujúce jeho tvrdenia, resp. objasňuje dôvody ich absencie. Žiadateľa o azyl najskôr umiestnia do tzv. záchytného tábora, kde absolvuje lekársku prehliadku a prípadnú karanténu. Po približne tridsiatich dňoch prejde do pobytového tábora, kde má možnosť voľnejšieho pohybu (priepustka aj na viac ako 7 dní), môže navštevovať kurz slovenčiny, prípadne rekvalifikačné kurzy. Proces udeľovania azylu však môže trvať veľmi dlho, preto majú žiadatelia o azyl, ktorých proces trvá dlhšie ako jeden rok, možnosť pracovať. Migračný úrad v súčinnosti s mimovládnymi organizáciami zabezpečuje aj právnu, psychologickú a sociálnu asistenciu, ako aj aktivity počas voľna v rámci zariadenia.

Po kladnom vybavení žiadosti, teda po udelení azylu, má azylant možnosť pobytu v tzv. integračnom stredisku vo Zvolene. Toto zariadenie má pomôcť azylantom začleniť sa do spoločnosti, majú tu možnosť voľného pohybu a všetky služby ako v pobytovom tábore. Počas tohto obdobia je kľúčová výučba slovenského jazyka.

Po skončení azylovej procedúry a udelení azylu predstavuje pomoc pri ďalšej integrácii tzv. integračná ponuka. Táto ponuka je zameraná najmä na pomoc pri získaní zodpovedajúceho sociálneho bývania a vhodného zamestnania. Azylanti majú možnosť dva roky využívať sociálne byty so zníženým nájomným. Po uplynutí tejto doby sa od azylantov očakáva, že sa integrujú natoľko, aby si dokázali zabezpečiť vlastné bývanie.

Za najvyšší stupeň integrácie sa považuje získanie občianstva. V tejto fáze už azylanti ovládajú slovenský jazyk, ako aj kultúrne normy a pravidlá, majú vytvorenú sociálnu sieť a po absolvovaní rekvalifikačných kurzov sa ľahšie uchytia na trhu práce. Často sa uplatnia ako učitelia jazyka krajiny z ktorej pochádzajú (najmä azylanti z bývalých kolónií Francúzska či Portugalska). S udelením občianstva získajú rovnaké práva ako Slováci, môžu teda voľne cestovať a majú volebné právo.

Podľa výpovedí samotných azylantov a zástupcov mimovládnych organizácii je realita na Slovensku celkom iná ako očakávaná bezproblémová integrácia. Najväčšou prekážkou úspešnej integrácie je jazyková bariéra. Azylanti sú tak znevýhodnení na trhu práce, často sú nezamestnaní, robia tzv. aktivačné práce, nezriedka sú zneužívaní na nelegálnu prácu za nižšiu ako minimálnu mzdu. Sú tak odkázaní na sociálne dávky a pomoc krajanov či mimovládnych organizácií. Situáciu komplikuje aj to, že azylanti nepoznajú vlastné práva a povinnosti, za čím stojí najmä jazyková bariéra či „komplikovaná byrokracia“. Problémom bývajú aj odlišné kultúrne vzorce. Ich komunikácia s úradmi je preto problematická. Podľa výpovedí úradníkov, azylanti pôsobia príliš neformálne, používajú tykanie, majú iné vnímanie času a nedodržiavajú pravidlá. Zdá sa, že integračná ponuka má svoje medzery, ktoré sa mimovládne organizácie snažia vyplniť sociálnou, právnou a psychologickou asistenciou. S ich pomocou sa časť azylantov po niekoľkých rokoch integruje do spoločnosti a „postaví sa na vlastné nohy“.

AKTIVITA

KTO SOM [3]

15-
10–35
45
kartičky s nápismi charakterov postáv, lepiaca páska, lano alebo hrubý špagát

Pred začiatkom hodiny si učiteľ pripraví kartičky s postavami a ich konkrétne mená. Má možnosť si vymyslieť svoje vlastné, na inšpiráciu poskytujeme tieto príklady (ak postavám priradíte mená, zvýši to autenticitu aktivity):

- bezdomovec, 50 r.
- populárny spevák
- úspešný podnikateľ, 30 r.
- utečenec z Angoly, 20 r.
- ukrajinská prostitútka
- lekár z Kuby, utečenec, 40 r.
- vietnamské dievča
- nelegálny prisťahovalec z Číny
- vysokoškolský študent
- Rómka z osady, nezamestnaná, 40 r.

Cieľ

Priblížiť marginálne skupiny, uvedomiť si rozdiely a odlišnosti v možnostiach, ktoré spoločnosť poskytuje jednotlivcom, sociálnu situáciu rôznych skupín ľudí.

Postup

1. Učiteľ každému žiakovi prilepí na chrbát kartičku s charakterom a menom.

   Žiakom prečítajte nasledujúcu inštrukciu:
   Každý z vás má na chrbte symbol postavy, ktorou sa stáva, aj keď nevie akou. Správajte sa k svojim kamarátom tak, aby ste im iba správaním a oslovením naznačili kto sú/akou osobou sa stali. Neoslovujte ich menom ani opisom ich statusu.

2. Žiaci chodia voľne po priestore, stretávajú sa. Podľa toho, koho predstavujú, sa osoby, ktoré stretávajú, k nim určitým spôsobom správajú. Nechajte im čas 20 minút.

3. Doprostred triedy alebo miestnosti dajte lano, na jednom konci určite vysoké postavenie/vysokú spoločenskú hodnotu a na druhej strane nastavte najnižšie postavenie.

   Zadajte žiakom nasledujúcu úlohu:
   Postavte sa na lano približne tam, kam patríte podľa pocitu, ktorý ste mali na základe správania sa jednotlivých spolužiakov (ako vás oslovovali, ako s vami komunikovali). Určite, kam by ste sa zaradili podľa vlastného hodnotenia.

4. Počkajte, kým sa rad ustáli a dovoľte žiakom pozrieť sa na svoju postavu a rolu.

5. Otvorte riadenú diskusiu v kruhu. Najskôr nechajte žiakov, aby sa sami vyjadrovali k aktivite a k jej priebehu. Môžete si pomôcť nasledujúcimi otázkami:

Otázky na diskusiu

Ako s vami ostatní komunikovali, ako sa k vám správali?
Ako ste sa cítili vo svojich úlohách?
Ako ste sa cítili, keď ste nevedeli, prečo sa k vám okolie práve takto správa?

[3] Aktivita je inšpirovaná publikáciou Výchova k tolerancii hrou

Ako ste vnímali sami seba na základe okolia?
Vedeli ste, kým ste?
Aká paralela sa ponúka vo vzťahu k dnešnému svetu?

Alternatívy

Na urýchlenie aktivity sa žiaci môžu dozvedieť svoju rolu vopred. Žiaci sa postavia vedľa seba pätami k lanu. Lano predstavuje východiskovú pozíciu, teda štart. Postupne žiakom prečítajte nižšie uvedené výroky. Ak sa žiak s niektorým výrokom stotožňuje, urobí krok vpred, ak nie, zostane stáť na mieste. Na konci budú žiaci v rôznych vzdialenostiach od lana, čo znázorní rôzne šance a možnosti, ktoré spoločnosť jej jednotlivým členom ponúka.

Výroky:

- Mám doma televízor a počítač.
- Mám slobodu vo výbere partnera.
- Sviatky a slávnosti môžem oslavovať bez problémov.
- Nemusím sa báť, že ma na verejnosti napadnú.
- Mám vysoký spoločenský status.
- Mám blízkych ľudí, ktorých môžem požiadať o pomoc v núdzi.
- Mám dosť možností byť so svojou rodinou.

Vyzvite žiakov, aby sa poobzerali okolo seba, aby si uvedomili a zapamätali svoju pozíciu oproti ostatným. Keď sa žiaci opäť usadia na miesta, otvorte diskusiu.

6. SPOLUŽITIE KULTÚR

V dôsledku zvýšenej mobility a migrácie sme nútení hľadať možnosti medzikultúrneho dialógu, mierového spolužitia viacerých kultúr s ich odlišnými hodnotami a predstavami o svete. Dôležitú úlohu pritom zohráva štát. Rozhoduje napríklad o pôvode, počte a type migrantov, ako aj o druhoch povoleného pobytu, a tiež o podmienkach udelenia štátneho občianstva či azylu. Tak vplýva aj na akulturáciu jednotlivých skupín migrantov.

Všetky integračné politiky vychádzajú zo základného presvedčenia a očakávania, že imigranti si osvoja spoločenské hodnoty hostiteľskej krajiny, medzi ktoré patria:

- oddanosť demokratickým ideálom
- dodržiavanie občianskych a trestných zákonov
- dodržiavanie hodnôt vyjadrených v chartách ľudských práv a v ústave štátu

Filozofia integračných politík vychádza viac či menej z toho, že štát nemá právo definovať alebo regulovať súkromné hodnoty svojich občanov, ktoré sa týkajú ich osobných aktivít v rodinných a medziľudských vzťahoch, ich jazykových a kultúrnych aktivít, náboženského presvedčenia, práva zhromažďovať sa. Ak tieto súkromné aktivity neporušujú občianske a trestné zákony, nepodliehajú kontrole štátu.

V závislosti od dôležitosti, ktorú migranti pripisujú zachovaniu pôvodnej kultúrnej identity na jednej strane a osvojeniu si kultúrnej identity na strane druhej, môžeme hovoriť o nasledujúcich typoch začlenenia so do majoritnej spoločnosti:

- O **integrácii** sa dá hovoriť vtedy, ak si imigrantská skupina chce zachovať niektoré významné prvky svojej pôvodnej kultúrnej identity, ale zároveň si osvojuje aj prvky majoritnej populácie. Integráciu možno charakterizovať ako „začlenenie jednotlivca do spoločnosti". Úspešné začlenenie a adaptovanie sa na nový život predpokladá vytvorenie vhodných podmienok na bývanie, zabezpečenie zamestnania, možnosti ďalšieho vzdelávania, využívanie zdravotných, sociálnych a iných štátom poskytovaných služieb.

- K **asimilácii** dochádza vtedy, keď sa imigrantská skupina plne prispôsobí majorite a opustí svoju pôvodnú kultúru, t.j. zriekne sa pôvodnej kultúrnej identity v prospech novej identity hostiteľskej kultúry.

- **Separácia** sa vyznačuje tým, že imigrantská skupina sa snaží ponechať si všetky prvky svojej pôvodnej kultúry, kultúrnej identity. Odmieta vstupovať do vzťahov s majoritnou komunitou a osvojovať si prvky jej kultúry.

- **Marginalizácia** nastáva vtedy, keď jedinci imigrantskej skupiny odmietajú zachovať si prvky svojej pôvodnej kultúry, ako aj osvojiť si prvky majoritnej kultúry, čím strácajú kontakt s domovskou aj hostiteľskou komunitou (spoločnosťou).

- **Individualistická stratégia** znamená to, že nechcú byť identifikovaní ani ako členovia pôvodnej imigrantskej skupiny ani ako členovia majoritnej populácie, ale ako jednotlivci. Zároveň majú tendenciu správať sa voči iným ľuďom ako voči individualitám, a nie ako k členom nejakej kultúry.

Rôzne výskumné zistenia z mnohých imigrantských skupín ukazujú, že väčšina imigrantov uprednostňuje integračnú stratégiu a najmenej inklinuje k stratégii marginalizácie. Zároveň sa ukazuje, že tí, ktorí si osvojili integračnú stratégiu, zažívajú minimum stresu z konfliktu s inou kultúrou. Na druhej strane tí, ktorí žijú na okraji spoločnosti (marginalizovaní alebo separovaní), sú vystavení výraznému stresu.

Podľa Berryho psychologický model akulturácie zahŕňa dve základné dimenzie: **zachovanie pôvodnej kultúrnej identity** a **osvojenie si kultúrnej identity hostiteľskej krajiny**. Graficky to ilustruje nasledujúca tabuľka.

		Je akceptovateľné, aby si migranti zachovali svoju pôvodnú kultúrnu identitu?	
		Áno	**Nie**
Je akceptovateľné, aby si migranti osvojili kultúrnu identitu hostiteľskej komunity?	**Áno**	integrácia	asimilácia
	Nie	segregácia	exklúzia individualizmus

Optimálnymi, respektíve najmenej problémovými spôsobmi akulturácie sú tie, pri ktorých dochádza k vzájomnému súhlasu medzi majoritnou populáciou a skupinou migrantov, teda keď majoritná populácia aj skupina migrantov presadzujú rovnaké stratégie: integrácia + integrácia, asimilácia + asimilácia, individualizmus + individualizmus. Ak majorita a skupiny imigrantov používajú rozdielne stratégie akulturácie, dochádza k napätiam, konfliktom a frustráciám.

Negatívne príklady akulturácie: Zraniteľnosť migrantov voči sociálnemu vylúčeniu a vytváranie get

Skupina migrantov je obzvlášť zraniteľná voči upadnutiu do tzv. *underclass*. *Underclass* tvoria ľudia žijúci v podmienkach extrémneho sociálneho vylúčenia, dlhodobo nemajú prístup na trh práce a bývajú závislí na sociálnych dávkach, sú segregovaní a izolovaní, v dôsledku čoho vzniká zvláštna kultúra chudoby, ktorá je charakteristická rozkladom sociálnych väzieb. Časť migrantov sa kvôli nedostatku financií usadzuje v provizórnych podmienkach bývania na okrajoch miest, kde je slabá infraštruktúra. Tak vznikajú getá, izolované enklávy s nulovou sociálnou mobilitou. Sociálna mobilita znamená možnosť prekonať súčasný stav chudoby a izolácie, získať potrebné vzdelanie a následne vyšší spoločenský status.

Typickým príkladom sú parížske *„banlieux“* (predmestia) či rímske rómske geto. Na okraji veľkomiest sa koncentrujú migranti, ktorí majú obmedzený alebo žiadny prístup k takým základným zdrojom, ako sú dôstojné bývanie, zamestnanie, vzdelanie, zdravotná starostlivosť. Na základe dlhodobej frustrácie vytvárajú kultúru protichodnú voči kultúre hostiteľskej krajiny. V dôsledku nedostatku príležitostí rastie kriminalita, vytvárajú sa súperiace gangy s vlastnými subkultúrami.

Médiá často informujú o kriminálnej činnosti týchto skupín (parížski imigranti podpaľujúci automobily, ničenie obchodov a bánk v Aténach), čo len posilňuje predsudky domáceho obyvateľstva o nebezpečnosti iných kultúr, rastie strach z kriminality a politické strany často využívajú situáciu na získanie voličských hlasov populistickými vyhláseniami o radikálnom riešení situácie a sprísnení imigračnej politiky. Tí najslabší sa tak stávajú obeťou mocenských hier, čo opäť posilní ich nepriateľský postoj voči dominantnej kultúre. Nachádzame sa v komplikovanom začarovanom kruhu, s ktorým si ani najvyspelejšie krajiny Európy nevedia poradiť.

AKTIVITA

BODKOVANÁ

12–
10-35
45
samolepiace bodky rôznych farieb a v rôznom počte (biele, žlté, zelené, modré, červené...), papiere, perá

Cieľ

Ukázať možnosť spolupráce, pocítiť, čo to znamená byť iný, alebo nepatriť do skupiny a byť vyčlenený.

Postup

1. Prilepte každému žiakovi na čelo farebnú bodku tak, aby vznikli skupiny s rovnakými farbami bodiek a aby ostali aj jednotlivci dvoch odlišných farieb. Napríklad: 5 červených, 6 zelených, 4 čierni, 1 biely a 1 žltý.

   Prečítajte všetkým žiakom nasledujúcu inštrukciu:
   Rozdeľte sa do skupín podľa svojho uváženia tak, aby ste si navzájom slovne alebo gestami neprezradili, akú farbu máte na čele. Máte na to 15 minút.

2. Po vytvorení skupín učiteľ otvára riadenú diskusiu v kruhu, vytvorené skupiny ostávajú sedieť pri sebe. Najskôr nechajte žiakov, aby sa sami vyjadrovali k aktivite a jej priebehu. Môžete si pomôcť nasledujúcimi otázkami.

Otázky na diskusiu

Aké bolo dorozumievanie sa bez slov?
Aké bolo nevedieť, akú farbu máte na čele?
Ako ste sa cítili, keď vám niekto určoval, do akej skupiny patríte?
Na základe akého kľúča ste vytvárali skupiny?
Prečo ste volili tento kľúč?
Aké skupiny ste vytvorili?
Ako ste sa v skupine cítili?
Ostal niekto vyčlenený? Prečo?
Ako sa cítil ten, kto ostal sám?
Napadlo niekomu vziať ho do skupiny?
Napadlo niekomu zmeniť kľúč na vytvorenie skupín?
Akú paralelu je možné vidieť vo vzťahu k dnešnému svetu?

7. MENŠINY NA SLOVENSKU

V tejto časti príručky sa jednotlivo venujeme najvýznamnejším menšinám na Slovensku, ich histórii, kultúre a spôsobu života. Kapitolu otvárame prehľadom menšín, ktorými sa v tejto príručke podrobnejšie nezaoberáme, pretože ide o menšiny širokej verejnosti dostatočne známe.

Maďarská menšina

Maďarská národnostná menšina je najpočetnejšou národnostnou menšinou na Slovensku. Jej príslušníci žijú na území Slovenska už viac ako 1000 rokov. Takmer pol milióna obyvateľov maďarskej národnosti obýva predovšetkým južné a juhovýchodné oblasti (a Podunajskú nížinu) Slovenska. Z politického hľadiska je maďarská menšina jedinou menšinou, ktorá má zvolených svojich zástupcov v Národnej rade SR. V oblasti kultúry patrí táto menšina k najlepšie organizovanej, má vlastné folklórne a tanečné súbory, divadlá, bohato publikuje a pravidelne vydáva vlastnú tlač.

Nemecká menšina

Prví nemeckí kolonisti prišli na územie dnešného Slovenska približne pred 800 rokmi. Sústreďovali sa predovšetkým na strednom Slovensku, kde zakladali banské mestá - Banskú Štiavnicu (Schemnitz), Kremnicu (Kremnitz), Banskú Bystricu (Neu Sohl), Handlovú (Krickerhau)... Túto oblasť karpatskí Nemci dodnes nazývajú Hauerland. Nemeckí prisťahovalci sa usadili aj v regióne Bratislavy – Pressburg, na Hornom Spiši – Ober Zips, v oblasti Dolného Spiša – Unter Zips, Bodvy – Bodvathal.
V roku 1945 sa zo Slovenska nútene vysťahovalo približne 140 000 Nemcov. Po tomto roku bola nemecká menšina jediná, ktorá bola zbavená občianskych práv. Jej príslušníci z obáv o svoju bezpečnosť prestali na verejnosti používať svoj jazyk. Oficiálne sa nemčina ako jazyk národnostnej menšiny žijúcej na Slovensku legalizovala až v roku 1989.

Chorvátska menšina

S prvými Chorvátmi sa na území Slovenska stretávame už v písomných zmienkach zo 16. storočia. Ich príchod na naše územie súvisel s tureckou expanziou. Usadili sa hlavne v okolí Bratislavy (Lamač, Záhorská Bystrica, Jur, Pezinok, Červený Kameň, Dobrá Voda, Smolenice, Borinka, Stupava, Dúbravka, Devínska Nová Ves, Šenkvice, Chorvátsky a Slovenský Grob, Jarovce a Čunovo).
Chorvátski prisťahovalci však nevytvorili kompaktnejšiu etnickú oblasť a ich rečová príbuznosť so Slovákmi urýchlila ich asimiláciu. Dodnes si však v mnohých rodinách zachovali typické ľudové zvyky a chorvátsky jazyk.

Česká menšina

Česká menšina sa odlišuje od ostatných menšín žijúcich na území Slovenska, keďže nevznikla osídlením niektorej z jeho oblastí. Česi sa stali národnostnou menšinou prakticky až po roku 1993, keď sa rozdelil dovtedy spoločný štát Čechov a Slovákov. Najväčšia koncentrácia občanov českej národnosti sa sústreďuje v hlavnom meste, v Trenčíne, vo Zvolene a v Košiciach.

AKTIVITA

MENŠINY [4]

12–
9-35
20
papiere, perá

Ciele

Uvedomiť si význam slova menšina na základe vlastných skúseností.
Ukázať, že každý z nás sa niekedy ocitol v pozícii menšiny.
Uviesť žiakov do témy menšiny.
Aktivizovať žiakov – ide o úvodnú, rozohrievaciu aktivitu.

Postup

1. Rozdeľte žiakov do skupín po troch-štyroch. Každý má za úlohu porozmýšľať, kedy sa ocitol v pozícii menšiny, resp. ktorá jeho charakteristika je menšinová (napr. patrím k menšine dievčat v krúžku bojových umení, patrím k menšine ľavákov, patrím k menšine ľudí s kučeravými vlasmi, patrím k EMO štýlu, k menšine ľudí, ktorí dokážu žonglovať...) Každá skupina má za úlohu spísať čo najviac takýchto charakteristík.

2. Skupiny postupne nahlas pred triedou hovoria, na aké charakteristiky či situácie si spomenuli. Učiteľ ich zapisuje na tabuľu, komentuje a oceňuje rôzne aspekty, ktoré si žiaci uvedomili. Žiaci sa môžu pripojiť ďalšími úvahami či nápadmi.

3. Učiteľ pri pohľade na plnú tabuľu konštatuje, že byť menšinou vlastne nie je žiadna zvláštnosť, že byť v menšine nemusí byť znevýhodňujúce a príslušníci menšín sa nemusia cítiť menejcenní. Nakoniec je dôležité povedať, že príslušníci menšín by mali mať rovnaké práva ako väčšina, keďže demokracia je vláda väčšiny i menšiny súčasne.

Otázky na diskusiu

Stali ste sa niekedy kvôli svojej „inakosti“ terčom diskriminácie?
Poznáte na Slovensku menšinu (či už subkultúru, alebo etnickú menšinu) ktorá je diskriminovaná?
Myslíte si, že slovenská spoločnosť je voči menšinám tolerantná?

[4] Aktivita je prevzatá z publikácie Výchova k tolerancii hrou

8. ŽIDIA

Základné princípy judaizmu

Judaizmus predstavuje monoteistické náboženstvo, ktorého princípy sú spísané v *Tóre* (Starý zákon). Obsahuje aj 613 *micvot* (príkazov a zákazov), ktoré určujú spôsob života veriacich od narodenia až do smrti. Definujú, že rituálne čisté (*kóšer*) je mäso z hydiny a nepárnokopytníkov, ktoré boli zabité jediným rezom, ryby len tie, ktoré majú plutvy aj šupiny. Nie je povolené miešať mliečne a mäsité pokrmy. Pretože Boh počas siedmeho dňa odpočíval, počas *šabatu (sabat, šábes)* veriaci nesmú robiť fyzické práce. *Micvot* obsahujú aj pravidlá manželského spolužitia (napr. zákaz dotýkať sa ženy počas menštruácie) atď.

Z histórie Židov na Slovensku

Prvé stopy židovskej prítomnosti na území Slovenska sa spájajú s rímskymi légiami. Kontinuitné osídlenie je dokázateľné od začiatku 9. storočia. Kultúru a spôsob života Židov určovali okrem predpisov judaizmu aj miestne cirkevné a štátne zákony. Židom okrem iného zakazovali bývať v mestách, vlastniť domy či pôdu, vykonávať niektoré zamestnania. Vedome ich tlačili do profesií, ktoré boli z hľadiska kresťanstva ponižujúce či odporovali viere (obchod, bankovníctvo, požičiavanie peňazí na úroky a pod.). Paradoxne vďaka tomu boli Židia v 18. a 19. stor. najlepšie pripravení na nástup kapitalizmu.

Situácia židovskej komunity sa zmenila, keď Jozef II. vydal Tolerančný patent (1781). Židia postupne získali právo vykonávať niektoré dovtedy nedostupné profesie, možnosť usídliť sa aj v mestách (s výnimkou banských), mohli študovať. Národnostný zákon z roku 1867 z nich urobil plnoprávnych občanov Uhorska.

Tento proces zlepšoval sociálne postavenie, zároveň ale oslabil náboženské cítenie časti komunity, prišlo k otvorenému konfliktu medzi predstaviteľmi tradičného judaizmu a prívržencami jeho reformy. Protagonistom prvého prúdu bol rabín Chatam Sofer (1762-1839), ktorý posledných 33 rokov svojho života pôsobil v Bratislave. Hlavne vďaka nemu bola Bratislava v 19. storočí známa ako *„uhorský Jeruzalem"*.

Druhou alternatívou sa stal príklon k *haskale* (židovské osvietenstvo). Jeho zakladateľ Moše Mendelsson zhrnul svoje krédo vetou: *„Buď Židom vo svojej domácnosti a Európanom v spoločnosti."* Od konca 19. storočia si získaval priaznivcov sionizmus, ktorý založil Theodor Herzl. Cieľom tohto hnutia bolo založenie samostatného židovského štátu.

Uhorskí Židia prijali zánik monarchie a vznik Československa so zdesením, pretože stratili svoj *„zlatý vek istoty"*. Negatívne nálady podporili koncom roka 1918 aj protižidovské násilnosti v mnohých mestách a dedinách západného a stredného Slovenska. Spoločenská situácia sa však postupne upokojila a Židia sa stotožnili s novým štátom a jeho hodnotami. Najmä v mestách sa stali akceptovanou mestotvornou zložkou lokálnej spoločnosti. Žili nielen v mestách, ale často aj na vidieku, kde sa živili nielen obchodom či krčmárstvom, ale mnohí vykonávali aj remeslá.

Holokaust (šoa)

Rozvoj slovensko-židovských vzťahov negatívne ovplyvnil holokaust (hebrejsky *šoa*). Už krátko po vyhlásení autonómie Slovenska 6. októbra 1938 boli prijaté prvé protižidovské zákony. Po vzniku slovenského štátu 14. marca 1939 ich prijímaná legislatíva postupne vyraďovala zo spoločnosti. Tento proces vyvrcholil dvoma zákonnými normami: 9. septembra 1941 bol prijatý Židovský kódex, ktorý zbavil Židov všetkých práv a majetku; ešte horšie dôsledky mal ústavný zákon z 15. mája 1942 o vysťahovaní Židov, ktorý legitimizoval už prebiehajúce deportácie. (Prvý transport tisícky židovských dievčat vypravili do Poľska 25. marca 1942. Do 20. októbra 1942 deportovali takmer 57 000 osôb. V druhej vlne, už po okupácii Slovenska nemeckou armádou, pribudlo ešte 12 000 deportovaných. Ďalších asi 40 000 osôb deportovali z územia, ktoré po Viedenskej arbitráži pripadlo Maďarsku.)

Túto tragédiu nemožno považovať za výlučne židovskú záležitosť, pretože sa rôznym spôsobom dotkla všetkých obyvateľov. Podľa historika R. Hilberga dobovú spoločnosť možno rozdeliť na páchateľov, obete

a divákov. K nim treba priradiť aj štvrtú skupinu – pomocníkov obetí: tá bola na Slovensku relatívne početne zastúpená.

Vývoj po roku 1945

Tí, ktorí prežili (spolu 30– až 35 000 osôb), sa vyrovnávali so zdravotnými a psychickými problémami, smrťou blízkych, ale aj s negatívnymi postojmi časti spoločnosti. Záporné emócie vyvolali pogrom v Topoľčanoch (september 1945), výtržnosti pri bratislavskom stretnutí partizánov (august 1946) alebo proces so „sprisahaneckým centrom Rudolfa Slánskeho" v roku 1950. Medzi 14-timi obžalovanými (a 11-timi popravenými) tvorili Židia väčšinu.

Aj napriek emigrácii do Izraela v rokoch 1945-1949 pôsobilo ešte v roku 1954 po celom Slovensku viac ako 40 židovských náboženských obcí a fungoval bohatý náboženský život. Horšie dôsledky mala emigračná vlna po okupácii v auguste 1968. Na Slovensku vtedy ostalo len približne 3 000 osôb hlásiacich sa k židovstvu. V období normalizácie bola komunita pod sústavnou kontrolou ŠtB, preto väčšina ľudí skrývala svoje židovstvo pred okolím a úradmi. V dôsledku toho dnes funguje len 10 náboženských obcí (Bratislava, Galanta, Dunajská Streda, Nové Zámky, Komárno, Nitra, Banská Bystrica, Žilina, Košice, Prešov).

Izrael

K dôsledkom holokaustu patrilo aj oficiálne vyhlásenie štátu Izrael. Do tejto krajiny odišlo v druhej polovici štyridsiatych rokov 10 500 osôb, teda takmer tretina komunity. Židovský štát oficiálne vyhlásili 15. mája 1948. Od prvých dní svojej existencie bol vo vojnovom stave so susediacimi arabskými štátmi, ktoré jeho existenciu neuznali. Dôsledkom konfliktu boli vojny v roku 1948, 1956, 1967, 1973 či libanonská vojna v roku 1982. Najznámejšia z nich je tzv. šesťdňová vojna (1967). Izrael porazil arabské armády a obsadil rozsiahle územie, na jednej strane zvýšil svoju územnú bezpečnosť, zároveň sa však ocitol pod sústavným tlakom Palestínčanov na okupovaných územiach. „Intifády" priniesli vznik palestínskej samosprávy, nevyriešili však problémy vzájomných vzťahov, pretože obe strany majú dôvody na nespokojnosť. Obe sa pokúšajú presadiť svoje ciele a ťažko hľadajú kompromis či konsenzus, ktorý by umožnil mierové spolunažívanie.

Situácia po novembri 1989

Vývoj po novembri 1989 ukázal smerovanie slovenského židovstva. Vzrástol záujem o kultúrne a spoločenské podujatia, kým religiózne aktivity (okrem najväčších sviatkov) charakterizuje minimálna účasť.

Súčasné slovensko-židovské vzťahy majú rôznu podobu. Na jednej strane vidno úsilie oficiálnych štruktúr i časti občanov nezabúdať na tragédiu holokaustu. Na druhej strane negatívne pôsobia občasné prejavy antisemitizmu a vandalizmu (grafiti s fašistickými symbolmi, ničenie cintorínov, písanie či skandovanie antisemitských hesiel). Nebezpečnejšie sú však pokusy rehabilitovať vojnový slovenský štát a prezidenta Jozefa Tisa, ktoré polarizujú spoločnosť. Príkladom je učebnica Milana S. Ďuricu Dejiny Slovenska a Slovákov, ktorá vyvolala prudký odpor odbornej i laickej verejnosti a napokon ju zo škôl stiahli.

9. ČÍŇANIA

Poznatky o Číňanoch na Slovensku

Číňania žijúci na Slovensku patria medzi obyvateľov, o ktorých veľa nevieme. Štatistické údaje len v niektorých prípadoch zahŕňajú aj obyvateľov čínskeho pôvodu. Snaha zistiť o nich viac často naráža na problém nedôvery zo strany týchto migrantov. Zrealizovali sa len menšie výskumy týkajúce sa vzdelávania čínskych detí, prístupu slovenských orgánov k čínskym migrantom, identity Číňanov na Slovensku a čínskej migrácie vo všeobecnosti.

Príchod Číňanov na Slovensko

Číňania sa vo väčšom počte objavili na našom území až po roku 1989. V októbri 1988 Maďarsko zrušilo vízovú povinnosť pre Číňanov cestujúcich do Maďarska. Keďže vtedy Číňania potrebovali víza prakticky do všetkých hospodársky vyspelejších krajín, množstvo Číňanov chcelo vycestovať aspoň do Maďarska. Medzi januárom 1989 a marcom 1991 prekročilo maďarské hranice asi 45 000 občanov Čínskej ľudovej republiky.

Na takúto situáciu však maďarské orgány neboli pripravené a v októbri 1991 spustili projekt kontroly imigrantov vrátane prisťahovalcov. Odhaduje sa, že asi dve tretiny Číňanov sa rozhodli opustiť Maďarsko, vrátili sa späť do Číny, alebo vycestovali ďalej do Československa, Poľska, Rumunska alebo západnej Európy, mnohí z nich ilegálne. Číňania, ktorí prišli na územie Slovenska boli zväčša obchodníci, podnikatelia a ich zamestnanci, ktorí hľadali ďalšie príležitosti na prácu a podnikanie.

V 90-tych rokoch bol počas ekonomickej transformácie na Slovensku veľký záujem o lacné ošatenie, obuv a iný spotrebný tovar, ktorý čínski prisťahovalci dovážali z Číny a predávali na tržniciach a v malých obchodoch. Okrem väčších miest sa obyvatelia čínskeho pôvodu čoskoro rozšírili aj do menších slovenských miest či dedín.

Život Číňanov na Slovensku v súčasnosti

Detailné údaje o počte Číňanov, ktorí dnes žijú na Slovensku, nepoznáme. Podobne ako v iných krajinách, aj u nás je vzhľadom na časté zmeny pobytu ťažké zistiť ich presný počet. Vo februári 2008 žilo na Slovensku podľa štatistík Cudzineckej polície SR takmer 1 300 čínskych občanov, ktorí mali povolenie k pobytu.
Celkový počet obyvateľov čínskeho pôvodu žijúcich na Slovensku zrejme nepresahuje 2 500 osôb.

Väčšina Číňanov na Slovensku pochádza pravdepodobne z tej istej oblasti v Číne – z mesta Wenzhou v okrese Qingtian - ktorá má veľkú tradíciu v migrácii miestneho obyvateľstva. Sú to predovšetkým ľudia so základným a stredoškolským vzdelaním, ktorí sa živia dovozom a predajom spotrebného tovaru vyrábaného v Číne alebo iných krajinách východnej Ázie, prevádzkujú čínske reštaurácie a bufety, alebo v takýchto obchodoch a reštauráciách pracujú. Po roku 2000 však pribudli aj vzdelanejší Číňania, keďže na Slovensku investovalo šesť spoločností z Číny a Taiwanu, ktoré tu otvorili svoje predajne alebo výrobné podniky. Patrí medzi ne napríklad svetoznámy výrobca počítačov Lenovo, ďalšia významná spoločnosť v telekomunikačnej oblasti – Huawei, ale aj menšie podniky ako Delta (taiwansko-thajský výrobca elektrotechniky) či taiwanská firma Teco, ktorá na Orave vyrába televízory.

Spolužitie s väčšinovou populáciou

Niektorí Číňania pôsobia na Slovensku už takmer dvadsať rokov, stovky z nich získali štátne občianstvo, možno ich pravidelne stretnúť v mnohých častiach Slovenska. Dá sa preto povedať, že čínska komunita na Slovensku sa už aspoň čiastočne stabilizovala.

Istú spätosť so Slovenskom dokazuje aj fakt, že deti čínskych migrantov študujú v slovenských školách (prevažne základných). Jedným z dôvodov je aj ochota slovenských škôl prijímať deti cudzincov. V roku 2008 navštevovalo súkromné základné školy a škôlky na Slovensku 29 čínskych detí, ďalších 30 detí navštevovalo štátne a cirkevné základné školy v Bratislave a Košiciach. Čínski rodičia preferujú školy na

Slovensku v snahe, aby sa ich deti naučili slovenský jazyk prípadne ďalší cudzí jazyk vyučovaný v škole a aby sa bezproblémovejšie začlenili do komunity rovesníkov.

Aj napriek tomu Číňania dnes na Slovensku žijú pomerne izolovane. Dôvodom je hlavne ich veľká pracovná vyťaženosť. Dôležitú úlohu zohráva jazyková bariéra: tak, ako je pre Slovákov veľmi náročné zvládnuť čínštinu, pre Číňanov je zložité naučiť sa komunikovať slovensky. Mnohí dospelí Číňania žijúci na Slovensku preto zvládnu iba najzákladnejšiu slovnú zásobu, a tak napríklad pri komunikácii s úradmi využívajú tlmočníkov.

Čínska komunita

Na rozdiel od známeho obrazu čínskych štvrtí (*Chinatown*) v Amerike či západnej Európe, Číňania na Slovensku netvoria ucelenú komunitu. Vo veľkých mestách ako Bratislava či Košice bývajú v rôznych mestských častiach, niekedy možno skôr nájsť viacero čínskych obchodov či prevádzok na jednom mieste, napríklad na Starej Vajnorskej ulici v Bratislave. Na Slovensku funguje iba jeden spolok, ktorý však nezdružuje mnohých Číňanov. Škola pre čínske deti, v ktorej sa vyučuje po čínsky, funguje napríklad v Prahe alebo vo Viedni, ale nie je v nijakom slovenskom meste, čo tiež svedčí o menšej organizovanosti Číňanov na Slovensku.

Aj keď nemožno hovoriť o bezproblémovej integrácii obyvateľov čínskeho pôvodu do slovenskej spoločnosti, pravdepodobne ich nemožno označiť za obyvateľov žijúcich na okraji spoločnosti. Aj nedávny výskum Slovenského strediska pre ľudské práva (SSĽP) zameraný na integráciu detí cudzincov v základných školách v Bratislave a okolí, ktorý zahŕňal aj desať čínskych detí, potvrdil celkovú snahu čínskych imigrantov začleniť sa do spoločnosti.

Kultúra čínskych migrantov

Číňania si na Slovensku udržujú svoju kultúru najmä prostredníctvom oslavovania tradičných sviatkov. Sviatky v Číne zvyčajne trvajú celý týždeň. Najväčší je „čínsky Nový rok", ktorý sa slávi niekedy medzi 21. januárom a 21. februárom. Číňania sa počas neho stretávajú s príbuznými a navzájom sa obdarúvajú. Tradičným sviatkom je aj „Mesačný sviatok", ktorý sa slávi počas splnu v období okolo jesennej rovnodennosti - vtedy je údajne najkrajší pohľad na Mesiac. Ľudia, ktorí sa majú radi, ale práve nemôžu byť spolu (čo je pre rodiny mnohých migrantov príznačné), vtedy na seba myslia a spája ich pohľad na Mesiac. Typickým darčekom sú mesačné koláčiky okrúhleho tvaru s rôznymi náplňami, ktorými sa zvyknú obdarovávať nielen rodinní príslušníci, ale aj vážení ľudia, napríklad učitelia.

Číňania sú obvykle hrdí na svoju kultúru, ktorá patrí medzi najstaršie a najznámejšie kultúry sveta. O náboženskom živote Číňanov na Slovensku máme málo informácií. V Číne sa veľa ľudí považuje za ateistov, najmä pod vplyvom desaťročí vlády komunistickej strany. Oficiálne je v ČĽR povolené hlásiť sa len k niekoľkým náboženstvám, pričom náboženské aktivity sú kontrolované, aj keď od začiatku osemdesiatych rokov sa náboženský život výrazne obnovil. Niektorí Číňania na Slovensku sú príslušníci katolíckej cirkvi.

S prisťahovalcami z Číny pribudli na Slovensku aj čínske reštaurácie a bufety, ktoré Číňania často využívajú, pretože ich strava sa od európskej dosť líši.

Aj v prípade Číňanov na Slovensku je dôležité dôkladnejšie spoznať ich kultúru a spôsob života: vedie k lepšiemu spolužitiu s väčšinovým obyvateľstvom aj inými menšinami.

10. VIETNAMCI

Vietnamci ako nová menšina na Slovensku

Vietnamci patria na Slovensku medzi takzvané nové národnostné menšiny. Tie sa v SR na rozdiel od tradičných objavili až v 20. storočí - potom, čo sa spustil proces globalizácie.

Migrácia Vietnamcov do bývalého Česko-Slovenska sa začala v päťdesiatych rokoch v rámci ekonomickej a kultúrnej spolupráce. Do roku 1983 prišli tri vlny vietnamských imigrantov. V roku 1983 tak v Česko-Slovensku žilo viac ako 35 000 Vietnamcov. V roku 1990 dohody zanikli a veľká časť Vietnamcov sa vrátila do Ázie. Do roku 1989 bola migrácia predovšetkým výsledkom spolupráce „socialistických" štátov, odvtedy je to záležitosť individuálnych rozhodnutí. Hlavným dôvodom migrácie sú ekonomické a politické rozdiely medzi Vietnamom a Slovenskom. Migranti pochádzajú predovšetkým zo severnej časti krajiny a z vidieka. U nás často pracovali na miestach, o ktoré nemala väčšinová populácia záujem - predovšetkým v textilnom, potravinárskom, obuvníckom a strojárskom priemysle. Dnes ich na území Slovenska žije približne 3- až 5 000.

Vietnamská komunita a jej vzťah k majorite

Vietnamská menšina je vo vzťahu k väčšinovému obyvateľstvu uzavretá. V rámci ich vlastnej komunity však fungujú silné sociálne siete, čo im prináša výhodu ľahšie dosiahnuteľného vzdelania a širšie možnosti neskoršieho zamestnania. Vietnamci spolu s Číňanmi vytvorili na Slovensku zvláštnu ekonomickú skupinu, ktorá celkom ovládla stánkový predaj na trhoviskách predovšetkým textilnými výrobkami. Spoločenský život Vietnamcov v SR organizuje občianske združenie Vietnamská komunita na Slovensku. Momentálne sa na jej činnosti podieľa asi 500 členov.

V posledných rokoch sa začala vietnamská komunita v strednej Európe ekonomicky aj kultúrne meniť. Jej príslušníci už nie sú výhradne majiteľmi a predajcami v stánkoch, rozširujú svoje podnikanie a kupujú „kamenné" obchody alebo otvárajú ázijské bistrá. Tento trend je viditeľný predovšetkým v Česku, kde sa Vietnamci integrujú o niečo lepšie ako na Slovensku, majú dokonca svoje vlastné „mestské časti" a školy.

Na Slovensku už tiež vyrastá druhá generácia Vietnamcov. Keďže navštevujú slovenské školy, nemusia bojovať s jazykovou bariérou ako generácia ich rodičov.

História a kultúra Vietnamu

Dejiny Vietnamu sú prepletené s dejinami Číny. Až do desiateho storočia patrilo územie dnešného Vietnamu pod správu čínskych cisárov. Od 16. storočia začali do juhovýchodnej Ázie prenikať európski obchodníci a kolonizátori a Vietnam sa postupne stal súčasťou francúzskej Indočíny. Po druhej svetovej vojne sa Vietnamci v dvoch zdĺhavých vojnách oslobodzovali od vplyvu veľmocí – od Francúzska a neskôr od USA. V dnešnej podobe existuje Vietnam od roku 1976. V súčasnosti žije vo Vietname viac ako 84 miliónov obyvateľov.

Najsilnejšími tradičnými náboženstvami v krajine sú budhizmus, taoizmus a konfucianizmus.

Vietnamský jedálny lístok

Vietnamská kuchyňa je veľmi pestrá. Vychádza z vlastných vietnamských, ale aj čínskych a francúzskych tradícií. Základnými potravinami sú ryža a ryby. Na raňajky vám Vietnamci ponúknu rezancovú polievku, ktorú nazývajú pho. Z čias francúzskej kolonizácie sa zachoval zvyk podávať ako prílohu k mnohým jedlám bagety. Tradičným jedlom je nem, čo je bravčové mäso zmiešané s rezancami, vajcom a hubami, ktoré sa vypráža v ryžovom papieri alebo banh chung - ryža, bravčové mäso a cibuľa zavinuté do zelených listov, ktoré sa musia variť až 48 hodín. K špeciálnym prísadám, bez ktorých sa vietnamská kuchyňa nezaobíde, patrí nuoc mam (rybacia omáčka) alebo mam tom (omáčka z kreviet). Medzi obľúbené nápoje patria ryžové víno a zelený čaj.

11. MOSLIMOVIA

Čo je islam a kto sú moslimovia?

Arabské slovo *islam* znamená „podrobenie sa“ Bohu a je odvodené od slovného základu *silm*, resp. *salám*, čo znamená „mier“. Alláh je arabský výraz, ktorý predstavuje vlastné Božie meno a označuje jediného Boha. Pre pätinu obyvateľstva sveta je islam nielen náboženstvom, ale zároveň aj uceleným spôsobom života. Moslimovia vyznávajú náboženstvo mieru, milosrdenstva a spravodlivosti.

Arab verzus moslim

Táto univerzálna viera spája približne pol miliardy ľudí rôznej farby pleti, ktorí pochádzajú z národov celého sveta – od južnej časti Filipín až po Nigériu. Len okolo 18 % moslimov žije v arabských krajinách. Islam je najrozšírenejší v (nearabskej) Indonézii, kde ho vyznáva približne 250 miliónov ľudí. Veľké časti Ázie (Pakistan, Irán, Afganistan, Turecko, stredoázijské krajiny ako Kazachstan a iné) a Afriky sú tiež obývané moslimami a početné komunity nájdeme aj na území bývalého Sovietskeho zväzu, v Číne, Amerike i v Európe. Moslimom môže byť napríklad aj Slovák/Slovenka, ak prijme islamskú vieru.

Samotný arabský svet tvorí 22 krajín, kde žije okolo 300 miliónov obyvateľstva, ktorí hovoria spoločným jazykom – arabčinou. Arabčinou kedysi nehovorili iba , ale slúžila ako , podobne ako v stredovekej Európe. Celková rozloha týchto krajín je porovnateľná s rozlohou španielsky hovoriacej časti Južnej Ameriky. Najväčší je Egypt s 80-timi miliónmi obyvateľov.

Kolíska islamu

Dejiny islamského sveta sa začínajú rokom 610 v Mekke, keď prorokovi Muhammadovi v jaskyni Hirá pri Mekke archanjel Gabriel prvýkrát zvestoval *Korán.* Monoteistické náboženstvo islam je pokračovaním judaizmu a kresťanstva (viera v jediného Boha), ctí si všetkých prorokov počnúc Adamom cez Noeho, Mojžiša, Ježiša až po Muhammada. Korán je pre moslimov posvätná kniha, veria v jeho božský pôvod. Spolu so *Sunnou* (výroky, činy a osobný príklad Muhammada) tvoria hlavné pramene islamského učenia.

Posvätnými miestami sú Mekka, kde sa nachádza posvätný kameň Ka´aba (v arabčine *ka´aba* znamená „kocka“). Moslimovia z celého sveta sa modlia jednotne obrátení čelom k Mekke, ktorá je aj cieľom ich pútí. K ich posvätným miestam ďalej patria Prorokova mešita v Medine a Jeruzalem, kde sa nachádza mešita Al-Aksá. Pre moslimov je sviatočným dňom piatok - podobne ako nedeľa pre kresťanov.

Roku 622 bol prorok Muhammad nútený so svojimi stúpencami emigrovať do Mediny. Tento rok sa označuje ako *hidžra* (odchod) a odvtedy sa datuje islamský letopočet. Rok 2009 gregoriánskeho kalendára je podľa islamského rokom 1430.

Hlavné piliere islamu a ich význam

Piliere islamu sú základnými stavebnými kameňmi života každého moslima. Obsahujú päť článkov:

- **Vyznanie viery** (*šaháda*): „Niet boha okrem (jediného) Boha a Muhammad je Jeho posol.” Toto dosvedčenie viery vyslovuje každý veriaci.

- **Modlitba** (*salát*): Modlitba spája modliaceho sa s Bohom. Samotnej modlitbe predchádza rituálna očista tela. Recituje sa po arabsky, zatiaľ čo osobné prosby môžu byť vyslovované v rodnom jazyku modliaceho sa. Predpísané povinné modlitby sa vykonávajú 5 krát denne. Modlitby udávajú rytmus celého dňa. Najlepšie je modliť sa spoločne v mešite, ale ak nastane čas modlitby, môže sa vykonávať kdekoľvek.

- **Povinná dobročinnosť** (*zakát*): zvyčajne zodpovedá 2,5 %-tu z peňažného majetku, toľko moslimovia odovzdávajú na dobročinné účely.

- **Pôst počas mesiaca Ramadán:** Každoročne počas deviateho mesiaca islamského lunárneho kalendára moslimovia všade na svete dodržujú pôst od úsvitu až do západu slnka, pričom sa zdržiavajú jedenia, pitia, fajčenia a pohlavného styku, vyhýbajú sa hádkam, ohováraniu a zlým skutkom. Týmto spôsobom si pripomínajú utrpenie chudobných, posilňujú sebadisciplínu a vieru v Boha. Chorí, starí, cestujúci, tehotné a dojčiace ženy sú od pôstu oslobodené. Ide o očistu tela aj očistu ducha, postiaci sa nadobudne úprimný súcit a solidaritu s tými, ktorí hladujú. Tým, že islamský kalendár je lunárny (nie solárny), Ramadán pripadne niekedy na leto, inokedy na zimu a moslim si počas svojho života vyskúša pôst v každom ročnom období.

- **Púť do Mekky** (*hadždž*): je povinná len pre tých, ktorí ju môžu fyzicky zvládnuť a finančne si ju dovoliť. V bielych odevoch sú si všetci rovní, pozbavení všetkých spoločenských rozdielov, nezáleží na pôvode, farbe pleti či pracovnej pozícií. Ročne vykoná *hadždž* asi 2,5 milióna pútnikov z celého sveta.

Islam a vzdelanosť

Korán nabáda veriacich, ženy aj mužov, počas celého života neustále sa vzdelávať. Podnecuje ich využívať schopnosť logického myslenia a skúmania podstaty vecí. Aj vďaka tomu je arabská história bohatá na kultúrne dedičstvo, vedecké pokroky, dôležité objavy a technické vynálezy, ktoré si následne osvojili mnohé národy. V období rozkvetu islamskej civilizácie, ktoré trvalo takmer tisíc rokov, vo všeobecnosti prevládal pokrokový spôsob života, prekvitali univerzity a vzdelávacie inštitúcie. Zlúčenie nových a starých myšlienok, poznatkov z Východu a Západu prinieslo so sebou nesmierny pokrok v oblasti lekárstva, matematiky, fyziky, astronómie, zemepisu, architektúry, umenia, literatúry a dejepisu. Veľa kľúčových sústav - napríklad algebra, algoritmy, arabské číslovky, ako aj pojem nuly (ktorá je v pokročilej matematike neodmysliteľná) - sa do stredovekej Európy dostalo vďaka islamským vedcom a bádateľom. V tomto období boli vynájdené mnohé dômyselné prístroje, ako napríklad kvadrant **(astronomický prístroj na meranie zenitových vzdialeností hviezd)** či kvalitné navigačné mapy, ktoré neskôr Európanom umožnili podnikať známe objavné cesty.

Spomedzi mnohých môžeme spomenúť napríklad vedca al-Bírúního (973-1050), ktorý ako prvý dokázal, že Zem je guľatá. A nemožno nespomenúť jedného z najväčších velikánov medicíny Ibn Sínu, u nás známeho ako Avicenna (980-1037). Arabi (moslimovia) priviezli do Európy citróny, pomaranče i broskyne, olivy, látky ako damask, mušelín, bavlnu, kožu marokén, arabské kone-plnokrvníky a iné.

Centrami islamskej kultúry boli Damask, Bagdad, Samarkand, Káhira, Marakéš aj Cordóba a dodnes sa v nich nachádzajú vzácne skvosty historického, architektonického alebo umeleckého pôvodu.

Známi moslimovia dneška
Yvonne Ridley *– britská redaktorka a spisovateľka*
Keith Ellison *– americký kongresman*
Murat Hoffman *- bývalý nemecký diplomat*
Yusuf Islam *(Cat Stevens) – hudobník*
Everlast *– raper*
Muhammad Ali *– boxer*
Hakeem Olajuwon *- NBA hráč basketbalu*
Zinedine Zidane *– futbalista*
Imran Khan *– pakistanský hráč kriketu*

Z histórie moslimov na území Slovenska

Veľkomoravská ríša za vlády kniežaťa Svätopluka dosiahla obrovský rozmach, práve tu prišlo k prvým kontaktom Slovanov s cudzokrajnými kupcami, a to aj s moslimskými.

Uhorsko bolo multietnický štát, v ktorom žilo veľa národností a pôsobilo veľa zahraničných kupcov. Keď v roku 1908 Rakúsko-Uhorsko anektovalo Bosnu a Hercegovinu, počet moslimského obyvateľstva žijúceho na území spomínaného štátu sa zvýšil. Islam bol v roku 1912 uznaný za jedno z oficiálnych náboženstiev

Rakúsko-Uhorska. Veľa cukrárov, zmrzlinárov a rôznych remeselníkov či obchodníkov bolo moslimského vierovyznania.

Kroniky nám tiež ďalej potvrdzujú, že v 18. storočí žilo v Bratislave asi 300 moslimských rodín. V roku 1719 si zriadili na Františkánskom námestí „Tovarišstvo orientálneho obchodníctva." V meste mali sklady korenia a iných vzácnych tovarov pochádzajúcich predovšetkým z ich domoviny, teda z Orientu. Do nášho hlavného mesta dovážali svoje tovary predovšetkým po Dunaji na svojich vlastných lodiach. Na svahoch hradného kopca, nad rybársko-lodníckou osadou nazývanou Vydrica, si postavili svoju vlastnú mešitu – modlitebňu. Mešita bola postavená v čisto maurskom slohu s neodmysliteľnou kupolou. Stála tam do druhej svetovej vojny, keď bola silno poškodená a po čase tak schátrala, že sa sama od seba rozsypala. Dodnes z nej zostalo už len torzo - kus schodiska.

Aj počas prvej Československej republiky (1918-38) bol islam štátom uznaným náboženstvom a viacerí intelektuáli sa oň živo zaujímali. Treba spomenúť profesora Brikciusa, ktorý sa ako prvý „Čechoslovák" zúčastnil na púti hadždž do Mekky. Učenci Musil a Tauer v tom čase výrazne prispeli k rozšíreniu poznatkov o islame. Vplyv druhej svetovej vojny a rokov socializmu sa, žiaľ, prejavuje do dneška nedostatočnou informovanosťou obyvateľstva o tomto náboženstve, ktorá sa často spája s predsudkami.

V súčasnosti žije na Slovensku približne 5 000 moslimov rôznych etník a národností a toto číslo zahŕňa aj slovenských konvertitov. Tunajší moslimovia sú predovšetkým podnikatelia, lekári a iní odborníci roztrúsení po celom Slovensku. Sme jedinou krajinou v rámci EÚ, ktorá nemá mešitu ani islamské kultúrne centrum. Práve túto skutočnosť intenzívne vnímajú samotní moslimovia, nakoľko nemajú dôstojný priestor na spoločné modlitby, spoločenské akcie a možnosti na rozvíjanie multikultúrneho a medzináboženského dialógu.

Ako sa žije moslimom na Slovensku

Moslim sa svojím vzhľadom ničím nelíši od domáceho majoritného obyvateľstva. Na rozdiel od moslimky, ktorej šatka *(hidžáb)* je okamžitým identifikačným prvkom. Ženská krása by mala byť uchovaná pre oči manžela a najbližšiu rodinu. Cudnosť, vyberané správanie a slušnosť sa vzťahuje na ženy, rovnako aj na mužov. V islame sú žena a muž rovnocennými partnermi, avšak nie totožnými. To znamená, že kým žena je predovšetkým synonymom matky, udržiavateľky tepla rodinného krbu, jemná a láskavá manželka, mama, sestra a priateľka (čo jej však v žiadnom prípade nebráni vo vlastnej realizácii – môže študovať, pracovať), na mužových pleciach spočíva bremeno obživy a financií. Je jeho povinnosťou zabezpečiť svoju manželku, deti i ostatnú rodinu. Preto sa laikovi môže zdať, že ženy sú menejcenné, ale opak je pravdou, lebo ženy sú rešpektované a vážené a nemusia sa náhliť do práce, aby uživili rodinu.

Moslimovia žijúci na Slovensku žijú bežným životom a snažia sa udržiavať medzi sebou priateľské vzťahy. Osobitnú skupinu tvoria dva významné sviatky, keď sa provizórna modlitebňa naplní moslimami z celého Slovenska pochádzajúcimi z rôznych častí sveta. Vedľa seba skláňajú hlavy vo viere v toho istého Boha Albánci, Kurdi, Arabi, Turci, Afganci, Slováci a iné etniká. Tým sa napĺňa myšlienka jednotnosti a rovnosti v islame.

Prvý je sviatok pri príležitosti skončenia pôstneho mesiaca Ramadánu *Íd al-Fitr.* Po mesačnom odriekaní je možnosť dopriať si zaslúžené delikatesy. Počas týchto dní sa ľudia navštevujú, obdarúvajú a azda najväčšiu radosť majú deti, ktoré dospelí rozmaznávajú darčekmi či peniazmi. Významným prvkom tohto sviatku je charita a zvyk podeliť sa s chudobnými a zabezpečiť aj im pekné sviatky.

Druhým sviatkom je *Íd al-Adha* – vyvrcholenie púte v Mekke. Výnimočná príležitosť, ktorá sa opakuje každý rok. Sviatok obetovania a poslušnosti voči Bohu. Rodina zasadne pri sviatočnom obede, opäť nechýbajú darčeky a veselosť.

Ďakujem, neprosím si...

Ide o zvyčajnú odpoveď moslimov pri ponúknutí alkoholom či bravčovým mäsom. Korán stanovuje okruh potravín, ktoré sú označované ako *harám*, teda sú zakázané. Zakázané je, čo škodí telu i duchu. Pre mužov sú zakázané zlato a hodváb. V protiklade stojí *halal*, všetko čo je povolené.

Ďalšou zvláštnosťou je, že ženy a muži si namiesto podania ruky položia pravú ruku na srdce, a tým vyjadria úctu. Nemalo by dochádzať k fyzickému dotyku osôb opačného pohlavia. Avšak ženy medzi sebou vzájomne, ako aj muži, sa radi a často objímajú a bozkávajú. Pre moslimov je rodina základným kameňom spoločnosti, rodinné väzby a úzke vzťahy sú dôležité. Známa je ich pohostinnosť a štedrosť. Posedenie pri šálke voňavej kávy či silného čierneho čaju je vždy príležitosť na temperamentné rozhovory.

Tieto odlišnosti sa môžu zdať ako zvláštne, ale cudzincom sa také môžu zdať niektoré slovenské zvyky a tradície: je to len o spoločnom spoznávaní sa a spoločnom dialógu. Dôležité je poznamenať, že nie všetci moslimovia sa riadia týmito pravidlami. Kým niektorí sa integrovali do európskeho prostredia, ale hrdo si zachovávajú svoje tradície a praktizujú vieru, iní sa asimilovali, a možno okrem mena či pôvodu nemajú s islamom nič spoločné.

Mýty o islame

Islam sa často označuje za náboženstvo netolerantné, násilné, pritom však hlása mier, pokoj a zachovávanie morálnych hodnôt. Veriaci moslimovia odsudzujú akékoľvek formy násilia a ubližovania. Úmyselné konanie zlých skutkov, ubližovanie či zabíjanie sú v islame prísne zakázané.

Tak ako všade na svete, aj medzi moslimami nájdeme rôznych ľudí. Ak niekto pochádza z moslimskej krajiny či je príslušníkom etnika hlásiaceho sa k islamu, alebo sa volá Muhammad, Abdul či Hasan, neznamená to, že je aj skutočným veriacim a oddaným moslimom. Rovnako, ako mená Ján, Peter či Pavol nerobia z človeka automaticky kresťana alebo človeka, ktorý vždy koná v súlade s kresťanským učením.

Islamofóbia sa dnes v členských štátoch EÚ považuje za potenciálny vážny problém. Práve v dôsledku strachu a predsudkov sa samotní moslimovia stávajú obeťami rasizmu, xenofóbie, diskriminácie až vytlačenia na periférium spoločnosti.

Nie je nič výnimočné v našich uliciach stretnúť zahalenú moslimku. Ženy kvôli ich šatke neinformovaní často označujú za menejcenné, utláčané, bez vlastných práv. Podľa zástancov islamu je však opak pravdou. Islam už v 7. storočí priznal ženám práva a výsady v osobnej, ekonomickej i politickej rovine. Dnešné moslimky na celom svete (s výnimkou krajín s fundamentalistickým režimom) sa vzdelávajú, pracujú a cestujú po svete. Ich dôvera vo vlastné schopnosti sa prelína s vierou v Boha, dosahujú úspechy v mnohých sférach života. Žena v islame je vysoko vážená obzvlášť ako matka, čo islam považuje za prirodzenú rolu ženy.

Vedeli ste, že:

- *v Trenčianskych Tepliciach je zachovaný Hammam – pravý turecký kúpeľ, kde možno obdivovať typické klenby a mozaiku?*
- *sa pravidelne konajú módne prehliadky šatiek? Farebnosť, vzory a spôsob viazania robia z tohto kusu oblečenia krásny doplnok, ktorý je neodmysliteľnou súčasťou každej moslimky?*
- *číslice, ktoré používame v Európe a Amerike sú arabské? Samotní Arabi používajú iné číslice. Výnimkou je číslo 9, ktoré má podobný tvar. Číslice: ٠ ١ ٢ ٣ ٤ ٥ ٦ ٧ ٨ ٩ (9 - 0)*
- *veľa slov používaných v Európe má arabský pôvod? Napríklad admirál, algebra, artičoky, káva, citrón, summit, elixír, magazín, talizman, žirafa a iné?*

AKTIVITA

Kvíz čo viem o islame a moslimoch?

1. Ktorým smerom sa správne píše po arabsky?
a) sprava doľava
b) zľava doprava
c) zhora smerom nadol

2. Ktorý z uvedených štátov nepatrí do arabského sveta?
a) Sýria
b) Bosna a Hercegovina
c) Omán

3. V ktorej krajine žije najpočetnejšie moslimské spoločenstvo?
a) Maroko
b) Indonézia
c) Malajzia

4. Ktoré je hlavné mesto Egypta?
a) Níl
b) Alexandria
c) Káhira

5. Aké náboženstvo vyznáva väčšina Arabského poloostrova?
a) kresťanstvo
b) budhizmus
c) islam

6. Kto boli prví obyvatelia Arabského polostrova?
a) beduíni
b) Arabi
c) Tatári

7. Ako sa volá posvätná kniha moslimov?
a) Biblia
b) Korán
c) Tóra

8. Odkedy sa datuje islamský kalendár?
a) Je totožný s gregoriánskym kalendárom
b) od r. 622
c) od r. 30 pred Kristom

9. Ktorý mesiac islamského kalendára sa nazýva Ramadán?
a) prvý
b) deviaty
c) dvanásty

10. Čo robia moslimovia počas Ramadánu?
a) modlia sa
b) postia sa
c) konajú púť do Mekky

11. V ktorom meste v Saudskej Arábii sa nachádza Ka´aba, posvätné miesto moslimov?
a) Jeddah (Dždedda)
b) Mekka
c) Medina

12. Ako moslimovia vnímajú Ježiša?
a) ako jedného z Božích prorokov
b) ako zradcu
c) ako Božieho syna

13. Čo Korán zakazuje moslimom konzumovať?
a) krv
b) bravčové mäso
c) alkohol

14. Ako sa volal anjel, ktorý zjavil prorokovi Muhammadovi Korán?
a) Miká´íl (Michal)
b) Džibríl (Gabriel)
c) Isráfíl

15. Čo znamená arabské slovo Alláh?
a) anjel
b) Boh
c) prorok

16. Kedy moslimovia hovoria „As salámu ´alajkum" (odpoveď: Wa ´alajkum salám):
a) pri rozhovore - znamená to „Ako sa máš?"
b) pri stretnutí i lúčení, znamená to „Mier s tebou."
c) pri odchode, s významom: „Dovidenia."

17. Čo je mešita?
a) miesto relaxu a stretávania sa
b) boží dom, slúži predovšetkým na modlitby
c) stavby s minaretom, z ktorých sa v stanovenom čase ozve hlas muezína zvolávajúceho k modlitbe

18. Ako sa volá prvá súra Koránu?
a) Al-Fatiha (Otvárateľka)
b) Al-Bakara (Krava)
c) Al-nás (Ľudia)

19. Cez koho bol zvestovaný Korán ľudstvu?
a) prorok Noe
b) prorok Muhammad
c) prorok Mojžiš

20. V ktorom meste sa nachádzajú architektonické skvosty Aya Sofia a Modrá mešita?
a) Istanbul, Turecko
b) Damask, Sýria
c) Bagdad, Irak

21. Ktoré mesto patrí k novodobým siedmim divom sveta? (Okrem iného tam nakrútili aj filmy ako Indiana Jones a Múmia sa vracia...)
a) Bejrút, Libanon
b) Petra, Jordánsko
c) Kuvajt City, Kuvajt

12. RÓMOVIA

Pôvod [5]

Kvalifikované odhady hovoria, že v Európe žije asi osem miliónov Rómov. Nemajú svoj vlastný štát a od ostatného obyvateľstva sa líšia predovšetkým kultúrou a jazykom. Jazykovedci preukázali, že rómsky jazyk patrí do skupiny novoindických jazykov a ďalšie výskumy potvrdili, že pravlasťou Rómov bolo územie dnešnej Indie. Predkovia Rómov opúšťali pravlasť v 9. a 10. storočí a v skupinách putovali cez Perziu, Arméniu a Malú Áziu na európsky kontinent. O príčinách zatiaľ existujú iba hypotézy, migračné vlny mohli súvisieť s potrebou hľadať a rozširovať okruh záujemcov o ich výrobky a služby, mohlo ísť o presun do oblastí s priaznivejšími klimatickými podmienkami, ale dôvodom mohla byť aj expanzia iných kmeňov do Indie (napr. mongolských či arabských).
Doposiaľ najstaršia známa písomná zmienka o Rómoch v Európe je z roku 1068 a pochádza z kláštora Iberon na hore Athos (dnešné Grécko, polostrov Chalkidiki). Opisuje príhodu na dvore byzantského cisára Konštantína Monomacha, ktorý v roku 1050 povolal do svojho sídla – Konštantinopolu (dnešného Istanbulu) skupinu „čarodejníkov", aby svojimi čarami zničili dravé šelmy v jeho poľovných revíroch. Pisateľ ich označil termínom *Adsincani* a pravdepodobne ide o Rómov.

Slovo Adsincani alebo Adsigános sa stalo základom najrozšírenejšej skupiny pomenovaní (etnonymov) Rómov: Acinganus, Cingerus (latinsky), Zingaro (taliansky), Zigeuner (nemecky, holandsky), Tigan (rumunsky), Czigány (maďarsky), Cigán, Cikán, Cygan (v slovanských jazykoch).

Keď predkovia dnešných Rómov prechádzali v 12. a 13. storočí cez Európu, predstavovali sa ako kniežatá z Malého Egypta, nešlo však o Egypt v Afrike, ale o územie na gréckom Peloponéze nazvané „Malý Egypt".

Domnelý pôvod sa stal základom pomenovaní Ejiftos, Gypthoi (grécky), Egyptianos, dnes Gitanos (španielsky), Efyptenarin, Gyptenaers (holandsky), Egyptions - dnes Gypsies (anglicky). Maďari používali označenie Phárao-népe (faraónov ľud).

V nasledujúcom období (najmä v 14. a 15. storočí) prechádzali jednotlivé skupiny kočovníkov dunajskou kotlinou do strednej a ďalej do západnej Európy. Územie dnešného Slovenska, najmä jeho južné oblasti, boli súčasťou týchto migračných trás.

Európske obyvateľstvo bolo ku kočovníkom spočiatku zhovievavé, považovalo ich za kajúcnych kresťanských pútnikov. V roku 1427 parížsky arcibiskup exkomunikoval z cirkvi jednu rómsku skupinu údajne preto, že ženy veštili budúcnosť. To na dlhé obdobie poznamenalo vzťah majoritného obyvateľstva k Rómom. Odvtedy Rómov v západnej Európe považovali za nežiaducich, boli vystavení prenasledovaniu a diskriminácii.

Rómovia na našom území

V strednej a juhovýchodnej Európe bol vzťah majority k Rómom miernejší. To vytvorilo predpoklady na ich postupné usadzovanie. Uhorskí feudáli využívali ich služby a za to im umožnili usadiť sa na ich pozemkoch, ba dokonca im udeľovali rôzne výsady (napr. oslobodenie od poddanských povinností). Záznamy z druhej polovice 16. storočia dokladujú usadzovanie predovšetkým rómskych kováčskych a hudobníckych rodín.

Postupné usadzovanie Rómov na našom území dokladujú aj súpisy z 18. storočia. Vtedy väčšina Rómov na Slovensku žila usadlým spôsobom života v blízkosti dedín a miest. Začlenenie Rómov do spoločnosti sledovali aj nariadenia osvietenských panovníkov Márie Terézie a Jozefa II. Aj keď sa mnohé ich predstavy nedali uskutočniť, obsahovali viaceré moderné myšlienky (napr. dôraz na školskú dochádzku, výchovu detí). Podľa týchto nariadení Rómov po prvý raz v dejinách nevyháňali, ale počítali s nimi ako s obyvateľmi svojej krajiny. Nariadenia oboch panovníkov sa stali vzorom prístupu k rómskemu obyvateľstvu aj v ďalších európskych krajinách.
V polovici 20. storočia žila prevažná väčšina Rómov na Slovensku usadlým spôsobom; spolužitie rómskeho a nerómskeho obyvateľstva nebolo v tomto období zlé: Rómovia ponúkali miestnym roľníkom najmä svoju

[5] Bližšie In Mann, A.: Rómsky dejepis, Bratislava. Kaligram, 2000.

pracovnú silu, výrobky ponúkali kováči, košikári, výrobcovia nepálených tehál, kief, viazači metiel, Rómovia boli známi aj ako vynikajúci hudobníci.

Okrem usadených Rómov bolo možné na Slovensku stretnúť aj skupiny kočovných - olašských Rómov, ktorí sem prišli v z územia dnešného Rumunska. Zaoberali sa obchodovaním s koňmi, priekupníctvom rôzneho tovaru, zberom druhotných surovín, ženy veštili z ruky.

Holokaust Rómov

Najsmutnejšou kapitolou novodobých rómskych dejín je obdobie druhej svetovej vojny. Tzv. Norimberské rasové zákony vydané v roku 1935 a na ne nadväzujúce vyhlášky klasifikovali Cigánov – podobne ako Židov, černochov, telesne a mentálne postihnutých... – ako *„element zabraňujúci čistote rasy"*, čo v nacistickom Nemecku viedlo ku hromadnému vyvražďovaniu týchto skupín obyvateľstva predovšetkým vo vyhladzovacích koncentračných táboroch.

Vojnový slovenský štát, ktorý vznikol v roku 1939 po rozpade Československa, v mnohom prevzal diskriminačné rasové zákony nacistického Nemecka. V apríli 1941 vydalo vtedajšie ministerstvo vnútra vyhlášku *„o úprave niektorých pomerov Cigánov"*, olašským Rómom bolo zakázané kočovanie. Usadení Rómovia boli povinní odstrániť svoje obydlia z blízkosti štátnych alebo verejných ciest. Rómovia nesmeli cestovať verejnými dopravnými prostriedkami, mali obmedzený vstup na verejné miesta.

Jedným z opatrení slovenského štátu namierených proti Rómom bolo zakladanie táborov perzekučného charakteru. Spočiatku to boli tzv. *pracovné útvary,* do ktorých umiestňovali najmä mladých rómskych mužov. Zneužívali ich na najťažšie manuálne práce pri stavbách priehrad, ciest a železničných tratí.

Odhaduje sa, že počas druhej svetovej vojny zahynulo 300 000 európskych Rómov. V Osvienčime bol zriadený špeciálny *„cigánsky rodinný tábor"*. Týmto koncentračným táborom prešlo viac ako 22 000 európskych Rómov, vyše 19 000 z nich tu našlo svoju smrť. Najkrutejším dňom bol asi 2. august 1944, keď počas jedinej noci splynovali 2 897 Rómov, čím bol tábor na sklonku vojny uzatvorený. Tento dátum si aj európski Rómovia pripomínajú ako *Pamätný deň rómskeho holokaustu*.

Obdobie asimilácie

Po skončení druhej svetovej vojny nastalo veľké presídľovanie Rómov zo Slovenska do českých krajín. Rómovia tam nachádzali nielen prácu, ale i možnosť lepšieho bývania než v rómskych osadách. Keďže českí Rómovia sa z nacistických koncentračných táborov väčšinou nevrátili, veľká časť Rómov žijúcich dnes v Českej republike pochádza zo Slovenska. Za druhú etapu migrácie Rómov do českých krajín môžeme považovať 50-te roky, keď odchádzali do priemyselných centier Čiech. Náhla zmena životného štýlu z vidieckeho na mestský, ako i ďalšie životné zmeny predovšetkým v súvislosti so zamestnanosťou (spravidla sa zo sezónneho poľnohospodárskeho robotníka stal robotník v priemysle), rómskym rodinám často spôsobovali veľké problémy a s novou realitou sa vyrovnávali iba ťažko.

Štátne orgány v povojnovom období odmietli k Rómom pristupovať ako k osobitnému etniku a považovali *„občanov cigánskeho pôvodu"* iba za socioekonomickú skupinu. Domnievali sa, že svoju zaostalosť môžu Rómovia prekonať iba tak, že sa zlepší ich sociálne postavenie a čo najviac sa prispôsobia väčšinovému obyvateľstvu, išlo teda o proces cielenej asimilácie.

Obdobie od roku 1989 až po súčasnosť

Významným medzníkom najnovších rómskych dejín sa stal rok 1989. Krátko po novembrových udalostiach vznikla prvá rómska politická strana – Rómska občianska iniciatíva, po nej ďalšie strany a kultúrne zväzy.

Prelomom bolo aj prijatie *Zásad vládnej politiky Slovenskej republiky k Rómom* (1991). Dokument navrhoval prístup k riešeniu rómskej problematiky, základnou zásadou však bola deklarácia uznania etnickej svojbytnosti Rómov na úrovni ostatných etnických minorít žijúcich na území Slovenskej republiky. V praxi to znamenalo, že Rómovia boli zrovnoprávnení s ostatnými národnostnými menšinami.

Negatívnymi dôsledkami socioekonomickej transformácie po roku 1989 bolo, že veľká časť Rómov prišla o zamestnanie, oproti ostatnej populácii sa výrazne zhoršilo ich sociálne postavenie a ocitli sa na okraji spoločnosti.

Rómska identita

Predchádzajúce obdobia poznačila snaha o „prevýchovu" Rómov, ich asimiláciu a snahu poprieť ich etnickú identitu. Rómska kultúra neexistovala, rómsky jazyk sa ocitol na periférii a tradičná kultúra sa považovala za zaostalú. Po niekoľko desaťročí cielené posudzovanie občanov cigánskeho pôvodu ako sociálnej vrstvy spôsobilo, že ak dosiahli vyšší sociálny štandard, rómsku identitu odmietali. Okrem toho, skúsenosti z obdobia druhej svetovej vojny, keď bola príslušnosť k rómskemu etniku dôvodom priamej perzekúcie spôsobili, že Rómovia sa obávali a ešte stále obávajú verejne rómsku identitu deklarovať. Napríklad pri poslednom sčítaní ľudu v roku 2001 sa k rómskej národnosti hlásilo 89 920 osôb, kým kvalifikované sociodemografické odhady uvádzali, že v roku 2002 žilo na Slovensku 370– až 390 000 Rómov.

Nemenej závažným dôvodom býva aj odmietanie Rómov ako etnika zo strany majority. V opakovaných výskumoch až 80 % respondentov uvádza, že by Róma za suseda nechcelo.

Jednu z výrazných zmien prístupu verejnosti k Rómom predstavovalo postupné akceptovanie pomenovania Róm/Rómovia. Toto pomenovanie používa väčšina európskych Rómov. Vo všetkých európskych rómskych dialektoch existuje slovo *rom* – vo význame muž, manžel (ženská forma je *romňi* – žena, manželka). Od začiatku 90-tych rokov sa toto pomenovanie udomácnilo aj u nás, i keď sa ešte sporadicky aj medzi samotnými Rómami objavuje používanie termínu Cigán.

Sociálna situácia, vzdelanostná úroveň a nezamestnanosť

Absolútna chudoba segregovaných rómskych osídlení posúva rómsku populáciu k orientácii na prežitie – ku zabezpečeniu jedla, oblečenia, prístrešku a tepla. Ide o aktivity umožňujúce prežiť, nie skvalitniť život.

Rómovia žijú na celom území Slovenska, pričom sú regióny a lokality s vyššou koncentráciou tejto populácie. Vyšší počet Rómov je charakteristický v južných okresoch stredného a východného Slovenska (ide predovšetkým o územie od Lučenca tiahnuce sa cez Rimavskú Sobotu, Rožňavu, Spišskú Novú Ves, Poprad, Prešov, Košice, Vranov nad Topľou).

Život v rómskych osadách a getách je poznačený materiálnou chudobou, nedostatočnou hygienou, zhoršujúcou sa zdravotnou situáciou, ale aj sociálnym vylúčením. Často je to život v začarovanom kruhu, keď je nedostatočné vzdelanie hendikepom pri hľadaní zamestnania, nevyhovujúce bývanie znemožňuje deťom adekvátne sa pripravovať na vyučovanie, zlé hygienické podmienky v osadách podmieňujú zlý zdravotný stav… V tejto situácii sa nedá očakávať, že Rómovia z osád budú schopní sami sa vymaniť zo situácie, v ktorej žijú a uskutočňovať úspešné životné stratégie.

Rómska populácia žijúca na Slovensku predstavuje skupinu s najnižšou úrovňou vzdelania. Rómovia získavajú vzdelanie a sú vychovávaní v školách, ktoré odrážajú potreby a úroveň majority. Rómske deti sa tak musia konfrontovať s nedostatočným ovládaním vyučovacieho jazyka, s absenciou niektorých základných znalostí (farby, ročné obdobia a pod.), ktoré školský systém pokladá za samozrejmé, s napätím medzi kultúrou rodiny a školy a s nedostatočnou akceptáciou ich identity. Napätie vzniká vo vzťahu rómsky žiak – učiteľ ale aj rómsky žiak – nerómsky spolužiak. Pozitívnym príkladom riešenia tejto situácie sú prípravné ročníky, v ktorých sa deti zo sociálne znevýhodneného prostredia počas školského roka pred nástupom do riadneho prvého ročníka základnej školy postupne integrujú a prispôsobujú vzdelávaciemu systému. Dobré skúsenosti sú i s predškolskými zariadeniami, v ktorých sa deti pripravujú na vstup do školy.

Najčastejším typom vzdelania rómskej populácie je vzdelanie v špeciálnych (predtým osobitných) školách. Sú to školy určené pre deti s mentálnym hendikepom. Zaraďovanie rómskych detí, ktoré nie sú mentálne znevýhodnené, do špeciálnych škôl má niekoľko dôvodov, okrem iných aj jazykovú bariéru. Za negatívum „špeciálneho" vzdelávania sa dá pokladať „stigma" mentálnej retardácie, ktorej sa absolventi takýchto škôl nikdy nezbavia. Problémom zostáva, že absolventi špeciálnej školy sú na trhu práce takmer neuplatniteľní.

Podiel rómskych študentov na slovenských vysokých školách je minimálny. V praxi to znamená, že v rómskej populácii je iba veľmi malá vrstva vysokoškolsky vzdelanej inteligencie. Napriek tomu existujú pozitívne príklady, napr. začiatkom 90-tych rokov vznikla na Pedagogickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre Katedra rómskej kultúry, kde bolo možné študovať učiteľské odbory a sociálnu prácu. V roku 2006 bola Katedra rómskej kultúry premenovaná na Ústav romologických štúdií, kde každoročne študuje niekoľko desiatok rómskych študentov.

Rómovia patria medzi sociálne kategórie najviac ohrozené vylúčením z trhu práce a v dôsledku toho aj medzi sociálne a ekonomicky slabé spoločenské vrstvy. V minulosti mali Rómovia svoje zamestnania, ktoré boli zdrojom príjmov a v období socializmu zasa „museli" byť zamestnaní. Spoločenské zmeny po roku 1989 priniesli nový fenomén – rómsku nezamestnanosť a odkázanosť na sociálnu pomoc štátu.

Nezamestnanosť Rómov sa odhaduje na 60 až 80 %. Existujú lokality prevažne na vidieku - tzv. rómske osady, kde je 100 %-ná nezamestnanosť. Vzhľadom na to, že tento jav pretrváva niekoľko rokov, je možné hovoriť o dlhodobej nezamestnanosti, ktorá v sebe nesie ďalšie riziká. Dôvodom dlhodobej nezamestnanosti je i fakt, že pomerne veľká časť Rómov dosahuje iba najnižšie – základné vzdelanie. Dlhodobá nezamestnanosť znamená stratu pracovných návykov a je demotivujúca pre celú komunitu. Mladým Rómom chýbajú pozitívne vzory a nemajú od koho prebrať pracovné návyky. V neposlednom rade sa k nezamestnanosti pridružuje aj fakt, že segregované rómske osídlenie je obyčajne vzdialené od trhov práce (bez prepojenia hromadnou dopravou) a Rómovia nemajú pracovnú mobilitu – schopnosť presťahovať sa za prácou.

AKTIVITA

ZAMILOVAL/A SOM SA

15–
10-35
60
papiere, kostýmové doplnky

Cieľ

Uvedomenie si predsudkov a možnosť odstrániť ich prostredníctvom spoznania a zblíženia sa s členom odsudzovanej skupiny.

Postup

1. Žiakov rozdeľte do 10-členných skupín. Skupinám rozdajte inštrukciu a nechajte ich pracovať. Prechádzajte sa po triede a v prípade potreby sa zapojte do prípravy svojimi radami či nápadmi.

2. Vyzvite jednotlivé skupiny žiakov, aby postupne predviedli svoje predstavenia.

3. Urobte reflexiu aktivity. Žiaci by mali mať možnosť povedať, ako sa pri jej realizácii cítili. Najskôr nechajte hovoriť hercov, začnite s hlavnými predstaviteľmi (syn/dcéra a partner/ka), ďalšie poradie je ľubovoľné. Pokračujte s pozorovateľmi, napokon nechajte hovoriť režisérov.

4. Otvorte diskusiu v skupine.

Otázky na diskusiu

Ako prebiehala príprava predstavenia?
Podľa čoho ste si rozdelili jednotlivé roly?
Mali ste pripravený scenár?
Ako ste sa cítili vo svojej úlohe?
Ako sa odohrávalo samostatné predstavenie?
Dodržiavali ste scenár?
Podľa čoho sa vyvíjali jednotlivé postavy?
Pozorovatelia, porovnajte prípravu a samotné predstavenie.
Čo ste si všimli?

Prečítajte nasledujúcu inštrukciu pre všetky skupiny:
Vašou úlohou je pripraviť a zahrať divadelné predstavenie na tému Strach z cudzincov, z inej menšiny. Vami vytvorený príbeh je takmer celý na vás. Záleží len od vašej predstavivosti, aký výraz a reakcie prisúdite vašim postavám, do akého prostredia situáciu zasadíte, či vytvoríte príbeh s otvoreným koncom, alebo ho uzavriete. Jediné, čo musíte dodržať, je hlavná téma, hlavné postavy a ich úlohy.
Času je málo, takže pracujte rýchlo a efektívne. Nezabúdajte, že predstavenie nemá trvať dlhšie ako 7 minút.

Dejová línia

Rodina sa náhle, bez upozornenia či podozrenia, musí konfrontovať so skutočnosťou, že dcéra/syn chodí s a) černochom či černoškou narodeným/ou v africkej krajine, alebo b) Rómom/Rómkou, žijúcim/ou v rómskej osade. Dcéra/ syn vám príde oznámiť skutočnosť, že chce s týmto človekom uzavrieť manželstvo. Zobrazte klasickú slovenskú rodinu, predstavte si, ako by jej členovia reagovali. Čo urobí klasická slovenská rodina, ako prijme toto rozhodnutie? (Vymyslite konkrétny príbeh s týmito základnými charakteristikami.)

Rozdeľte si tieto roly:

režisér/ka – koordinuje jednotlivé časti vytvárania príbehu. Táto rola môže ale nemusí byť, záleží od rozhodnutia skupiny;

nestranní/é pozorovatelia/ľky (dvaja členovia skupiny) – nezapájajú sa do vytvárania a hrania príbehu. Pozorujú a zaznamenávajú proces vzniku príbehu, výber postáv a ich charakteristík, prácu aktérov/iek s témou, jednotlivé témy, konflikty či zhody, všímajú si zaujímavosti. Ich rozhodujúca rola je pri reflexii celého príbehu;

dieťa /dcéra alebo syn/ – prichádza oznámiť svoje životné rozhodnutie, je presvedčená/ý o správnosti svojho rozhodnutia a nezmení ho;

rodina – piatim členom vo vašej skupine vyberte postavy v rodine (súrodenci, rodičia, iní dôležití ľudia a pod.) a priraďte im potrebné výrazy a reakcie. Každý z rodinných príslušníkov reaguje na situáciu vlastným spôsobom;

partner/ka – prichádza na rodinné stretnutie s partnerom/kou, poskytuje mu/jej podporu;

Môžete zahrať príbeh, s ktorým máte vlastné skúsenosti, ktorý poznáte z okolia, ale môžete aj sami vymyslieť situáciu, ktorá je podľa vás autentická; skúste ju zobraziť čo najrealistickejšie. Postavy môžete „hrať", alebo reagovať podľa vlastných pocitov a myšlienok.

Nemusíte mať pripravený doslovný scenár, niekedy stačí pre postavu vymyslieť hlavný výraz a postoj; improvizácia sa cení.

AKTIVITA

Múdre slová starých Rómov

14–
10-35
30
kópie textu s prísloviami

Cieľ

Spoznať odlišnú kultúru prostredníctvom prísloví, uvedomiť si múdrosť inej kultúry, hľadať podobnosti s vlastnou kultúrou.

Postup

Rozoberte so žiakmi nasledujúce príslovia - sú pozitívnym príkladom rómskej kultúry.

Prečítajte nasledujúcu inštrukciu žiakom:
Zamyslite sa nad tým, čo by sme sa mohli od Rómov naučiť. Pokúste sa nájsť k uvedeným prísloviam paralely/alternatívy zo slovenskej alebo inej kultúry. Aké myšlienky alebo princípy vám tieto výroky pripomínajú?

Róm s Rómom – gadžo s gadžom
Róm musí vydržať dvakrát toľko ako gadžo.
Boh trestá, koho sa mu zapáči, ale Róma dvojnásobne.
Róm Róma neokradne.
Gadžo gadžovi oko nevypichne.
Keď príde gadžo k k Rómovi do bytu, hľadá špinu, keď príde Róm ku gadžovi, hľadá charakter.
Keby bol gadžo ochotný učiť sa od Róma to, čo je v ňom dobré, neučil by sa Róm tak ochotne od gadža zlé veci.
Gadžo považuje Róma za človeka, len keď ho vidí v diaľke.
Kto je čierny, chce byť biely a kto je biely, platí veľké peniaze za to, aby pri mori očernel.
Nehľaď na to, akú má človek farbu, všímaj si, aké má srdce.
Čierny i biely má červenú krv.
Ako medzi Rómami, tak aj medzi gadžami: jeden vie žiť, druhý nevie.
Gadžo musí jesť rovnaký chlieb ako Róm.
Ukáž gadžovi, že si človek a on ti ukáže, že je tiež človek.

Pravda si cestu nájde
Hovno neutajíš, aj keď ho prikryješ cylindrom.
Slnko nezašpiníš, aj keď po ňom budeš hádzať blato – len tebe spadne blato na hlavu.
Ani palicou do vody dieru neurobíš.
Keď zomriem, deň zostane biely a noc čierna.
Pravda páli do očí.
Horkú pravdu sladkým slovom.
S podvodom sa dostaneš ďalej ako s pravdou, ale len raz-dvakrát... tretíkrát už nie.

Slovo môže byť chlebom i nožom
Lepšie je vraziť do srdca nôž ako zlé slovo.
Rana po noži sa zahojí – rana po zlom slove neprestane bolieť.
Kde počuť veľa slov, nepočuť srdce.
Múdre slovo je cennejšie ako peniaze.
Čím preklínaš niekoho iného, postihne teba samého.
Svojím hnevom trestáš sám seba.

Nevypúšťaj z úst špinavé slová, nepočúvaj špinavé slová, nezaoberaj sa špinavými myšlienkami – uchovaj si čisté srdce.

(Zdroj: HUBSCHMANOVÁ, M. (1991): Goďaver lava phure Romendar (Moudrá slova starých Romů), Apeiron, Praha 1991)

13. NÁMETY NA PRÁCU, METODIKA A POMOCNÉ RADY

Zoznámenie a očakávania skupiny

Pri interaktívnom vyučovaní sú žiaci a učiteľ rovnako dôležití. Oslovovanie menom vytvára dobrú atmosféru a pocit dôležitosti. Zoznámeniu je dobré venovať dostatok času. Hlavným cieľom zoznámenia je stmeliť žiakov, pomôcť im uvoľniť sa skôr, ako sa pustia do skúseností a tém, ktoré pre nich môžu byť nové a náročné. Pri zoznamovaní môžete vytvoriť bezpečné prostredie, v ktorom je jednoduchšie zdieľať zážitky, myšlienky a názory.

ZOZNAMOVACIA AKTIVITA

AMBICIÓZNY ALEŠ

bez obmedzenia
6–30
15–20
voľný priestor

Cieľ
Hra ponúka zábavný spôsob nácviku a zapamätania si mien členov skupiny. Cieľom je vytvoriť nekonvenčnú, uvoľnenú, veselú, dynamickú atmosféru, znížiť napätie v skupine.

Postup

1. Žiaci sedia v kruhu. K svojmu menu si každý pridá prídavné meno, ktoré vystihuje jeho vlastnosť, napríklad Ambiciózny Aleš, Empatická Eva, Múdry Miro.

2. Sused napravo od žiaka, ktorý začal ako prvý, povie svoje meno a k nemu pridá meno žiaka pred ním.

3. Tretí žiak v poradí povie svoje meno a k nemu dve predchádzajúce mená. Takto sa to opakuje až do vystriedania celej skupiny. Posledný žiak teda povie svoje meno a zopakuje mená všetkých členov skupiny.

Upozornenie

Niektorí účastníci môžu mať problém so zapamätaním si mien – aby sa predišlo napätiu či pocitom neúspechu, môžete im pomáhať.

Alternatíva

Žiaci si na každé písmeno vo svojom mene priradia vlastnosti, ktoré ich vystihujú napr. Miro: **M**údry, **I**ntuitívny, **R**ealistický, **O**tvorený

Pre učiteľa je veľmi dôležitá informácia, čo žiaci očakávajú, čo potrebujú, čoho sa obávajú. Tieto informácie môžete získať pri zoznamovaní alebo otvorenou diskusiou pomocou rýchlych otázok.

Otázky na diskusiu

?
Čo by ste sa chceli na tomto predmete naučiť?
Čo očakávate od tejto hodiny?
Ako by ste chceli využiť čas na tejto hodine?
Na čo sa tešíte?
Čo by ste sa chceli dozvedieť?
Čo od tohto predmetu očakávate?

Je vhodné, aby ste otvorene povedali svoje očakávania a žiakov informovali o spôsobe vyučovania daného predmetu. Pre fungovanie skupiny je veľmi dôležité určenie pravidiel a vyjasnenie si pozícií.

Zoznámeniu, očakávaniam a určeniu pravidiel fungovania skupiny je potrebné venovať dostatočný čas. Počas prvého stretnutia máte možnosť vytvoriť priestor, v ktorom sa žiaci budú postupne otvárať, dôverovať si. To vytvorí dobrý základ na aktívne učenie.

Spôsoby vytvárania skupín

Pri aktívnom vyučovaní sa často pracuje v menších skupinách. Existujú rôzne metódy na vytváranie skupín. Je dobré meniť ich početnosť a zloženie. Tu je niekoľko tipov, ktoré môžete pri vytváraní skupín využiť:

- **Kartičková metóda**

Využíva sa vtedy, keď chceme počas vyučovania niekoľkokrát premiešať skupiny. Zamyslite sa nad tým, koľko rôznych skupín budete na vyučovaní potrebovať. Označte skupiny farebnou bodkou, ozdobnými nálepkami a číslami. Náhodne rozdeľte čísla, farebné bodky a nálepky na kartičky, ktoré potom rozdáte: každý žiak dostane pred vyučovaním kartičku (na každej kartičke bude jedna farebná bodka, jedna nálepka a jedno číslo). Vo chvíli, keď treba zvoliť skupinu, oznámte, podľa ktorého kódu sa skupina má sformovať. Premiešavanie skupín je tak rýchle a systematické.

- **Rozstrihnutý obrázok**

Rozstrihnite toľko obrázkov, koľko skupín potrebujete a na toľko častí, koľko členov v skupine chcete mať. Motivujúcim prvkom sú obrázky alebo fotografie korešpondujúce s preberanou témou.

- **Spájanie postavičiek**

Vytvorte zoznam známych ľudí (na jednu kartičku jedno meno) alebo postáv z literárneho diela, filmu, histórie a pod. Podľa počtu skupín a žiakov v nich, ktoré chcete dosiahnuť, si jednotlivé mená zoraďte do tematických skupín (ak napr. chcete 5 skupín po 5-tich žiakoch, budete potrebovať mená minimálne 25-tich známych osobností z 5 tematických skupín). Rozdajte kartičky žiakom a vyzvite ich, aby našli zvyšných členov svojej tematickej skupiny. Môže byť motivujúce, ak zvolíte skupiny tematicky korešpondujúce s preberaným učivom. Príklady:

  - Skupina známych mierotvorcov: Nelson Mandela, Gándhí, Dalajláma, Martin Luther King, Angela Davis
  - Skupina diktátorov: Franco, Hitler, Stalin, Castro, Kim Čong Il, Mugabe, Pinochet
  - Skupina historických hrdinov: William Tell, Robin Hood, Johanka z Arku, Jánošík, Spartakus

- **Vytváranie dvojíc**

V dvojiciach sa dá robiť množstvo rôznych jednoduchých a rýchlych úloh, ale aj pracovať na dlhodobejších projektoch. Na rozdelenie žiakov do dvojíc môžete použiť nasledujúce inštrukcie:

  - Vytvorte dvojice s niekým, s kým sa málo poznáte, alebo s kým v triede málo komunikujete.
  - Vytvorte dvojice bez verbálneho prejavu, nájdite sa len očným kontaktom.
  - Vytvorte dvojicu s niekým, kto sedí oproti vám (v prípade sedenia v kruhu alebo konferenčnom sedení).
  - Vyberte si niekoho, o kom by ste sa radi viac dozvedeli.
  - Nájdite si človeka, s ktorým máte radi spoločné jedlo alebo nápoj.

- **Farebná a číselná lotéria**

Žiaci sa rozpočítajú podľa toho, koľko skupín je potrebné vytvoriť; ak chcete 5 skupín, rozpočítajú sa do 5. Skupiny sa vytvoria podľa čísel (jednotky, dvojky... môžete použiť aj abecedu). Farby sa môžu žrebovať z klobúka alebo tašky, alebo si ich žiaci vyberajú sami.

- **Výber miesta**

Žiaci si vyberajú miesto na sedenie (podmienka je, že žiaci na vyučovaciu hodinu prichádzajú do inej triedy, než v ktorej boli dovtedy). Pred začiatkom hodiny dá učiteľ na stoly obrázky, výroky alebo predmety: každý si sadne podľa toho, ktorý výrok alebo obrázok ho zaujal, či podľa predmetu, ktorý si vybral. Pri stoloch je počet stoličiek podľa toho, koľko žiakov chceme mať v skupine (toto delenie môžete použiť v prípade skupinového sedenia). Ak niekoľkých žiakov zaujme rovnaký obrázok či výrok, navigujte ich, aby si rýchlo vybrali iný.

METÓDY AKTÍVNEHO VYUČOVANIA

V nasledujúcej kapitole vám ponúkame vybrané metódy, ktoré podporujú interaktívne vzdelávanie.

Brainstorming (burza nápadov)

Ide o známu metódu, ktorá je založená na hľadaní nových nápadov metódou voľnej, spontánnej diskusie na určenú tému. Hlavným cieľom je v krátkom čase zaznamenať čo najviac asociácií k danej téme. Pri využití tejto metódy platí 5 základných pravidiel:

- **Zákaz kritiky**
  Počas fázy voľného tvorenia myšlienok je prísny zákaz kohokoľvek kritizovať alebo hodnotiť. Náznak kritiky môže zablokovať voľnosť a plynulosť tvorby nápadov. Kritická fáza a posudzovanie prídu až celkom na záver.

- **Uvoľnenie fantázie**
  Každý by mal naplno uvoľniť fantáziu. Tie zdanlivo najväčšie „hlúposti" môžu byť východiskom pre veľa ďalších reálnych nápadov. Všetko je dovolené.

- **Vzájomná inšpirácia**
  Podstatou brainstormingu je navzájom sa inšpirovať (vlastnými nápadmi aj nápadmi druhých). Čokoľvek sa v skupine povie, môže sa použiť ako východisko k novému nápadu a ďalším myšlienkam.

- **Kvantita nad kvalitu**
  Zakazuje sa hodnotiť. Podstatné je množstvo, z ktorého sa neskôr bude vyberať.

- **Všetci sme si rovní**
  Všetci účastníci sú si rovní. Neexistuje dobrý alebo zlý nápad, rovnako neexistuje horší alebo lepší účastník. Každý môže priniesť nápad a obohatiť druhých.

Facilitátorom počas brainstormingu môže byť učiteľ, ale túto rolu je niekedy dobré prenechať žiakom. Úlohou facilitátora je predovšetkým sledovať pravidlá a zapisovať (evidovať myšlienky a nápady). Brainstorming je kreatívny proces, ktorý má svoje pravidlá, ale jednotlivé fázy je možné ľubovoľne upravovať (v závislosti od požiadaviek skupiny, spracúvanej témy...).

Fázy brainstormingu:

- **Zoznámenie sa s pravidlami**
  Oboznámte účastníkov s pravidlami. Je to dôležité predovšetkým v skupine, ktorá ešte nemá s brainstormingom skúsenosť. Ak sa používajú rôzne typy brainstormingu, je dôležité ukázať ich rozdiely.

- **Definícia problémov a zadania**
  Definujte problém či otázku. Čím konkrétnejšie je problém definovaný, tým kvalitnejšie výsledky dosiahneme. Okrem kvality sa zvýši aj množstvo nápadov.

- **Rozcvička**
  Pred začiatkom samotného brainstormingu môžete vsunúť krátku hru alebo aktivitu na uvoľnenie všetkých zúčastnených. Naladenie skupiny zvyšuje kvalitu i kvantitu vzniknutých myšlienok.

- **Brainstorming**
  Vyzvite študentov, aby hovorili čokoľvek, čo im k danému problému zíde na um. Je dôležité, aby sa nebáli bez cenzúry povedať naozaj čokoľvek, čo im príde na myseľ. Samotný brainstorming trvá dovtedy, kým nie je vyčerpaná kreativita skupiny. Je dobré, ak účastníci sedia v kruhu, vhodné je aj usporiadať sedenie do tvaru písmena U.

- **Hodnotenie**
  Akékoľvek hodnotenie počas brainstormingu je zakázané, na to je vyčlenený čas v závere. Môžete ho realizovať formou diskusie, kategorizácie a klasifikácie nápadov, individuálnym alebo spoločným resumé. Bez záverečného hodnotenia nemá brainstorming význam.

Existujú rôzne varianty brainstormingu, ktoré je možné obmieňať:

- **Negatívny brainstorming**
  Podporuje vnímavosť voči problémom. Snaží sa prísť na všetky problémy, negatíva či nevýhody, ktoré so sebou problém prináša.
  - Čo sa stane, keď nebudeme riešiť rasizmus?
  - Čomu sa musíme pri riešení problému vyhnúť?

  Ďalším možným využitím techniky negatívneho brainstormingu je overovanie, či navrhované riešenie je správne a prínosné. Vtedy sa pokúšate vzniknuté nápady obrátiť na pozitíva. Ak sa zaoberáte napr. negatívami neriešenia rasizmu, dostanete paletu rôznych prejavov rasizmu. Premýšľajte teda o tom, či sa rasizmus odstráni alebo zmierni, keď dané javy nebudú existovať.

- **Rolestorming**
  Jednoduchý variant, keď účastníci nehovoria sami za seba, ale za inú osobu - či už reálnu alebo vymyslenú, keď vstupujú do inej roly.
  - Môj otec by asi vymyslel toto.
  - Moja babička by riešila tento problém takto.
  - Snehulienka a sedem trpaslíkov by urobili...

- **Brainwritting**
  Všetky nápady zaznamenáva na svoj papier zdroj, teda ten, kto na ne prišiel. Pravidlom je, že každý žiak napíše tri možné riešenia zadaného problému v limite piatich minút. Potom odovzdá list svojmu susedovi, ktorý sa zoznámi s myšlienkami svojho predchodcu a zapíše svoje tri návrhy. Takto sa postupuje dovtedy, kým každý list neprejde celým kruhom žiakov. Potom sa nápady prednesú a zhodnotia.

Mind mapping
(kognitívne mapovanie, myšlienkové mapy)

Ide o tvorivý spôsob vymedzenia myšlienok, zaznamenanie prebraného učiva, zmapovanie myšlienkového procesu. Princípom myšlienkových máp je slobodné uvažovanie o probléme ako celku. Problémy, témy, úlohy sa vnímajú ako komplex, kde všetko so všetkým súvisí.

Postup pri práci/vytváraní myšlienkovej mapy:

- **Výber témy**
  Vyberte tému alebo problém, ktorý chcete zmapovať. Zozbierajte o ňom všetky dostupné informácie.

- **Pripravte si materiál**
  Zabezpečte si čisté hárky papiera, farebné fixky alebo pastelky.

- **Začnite v prostriedku**
  Hlavnú tému do stredu papiera napíšte, znázornite obrázkom, citátom, zvýraznite ju farebne, veľkými písmenami - aby bola viditeľná a čitateľná.

- **Zvýraznite strom**
  Namaľujte niekoľko hrubých čiar, akoby išlo o rozvetvený strom – budú znázorňovať rozvetvenie centrálnej témy. Hlavné myšlienky budete zaznamenávať blízko centrálnej témy. Používajte obrázky, symboly, kódy a vykresľujte perspektívu. Každé slovo musí mať svoju vlastnú linku.

- **Linky spájajte**
  Linky musia byť spojené. Stredové linky sú výrazné, ďalšie linky sú postupne jemnejšie.

- **Zdôrazňujte dôležité miesta na mape**

- **Zaznamenávajte všetky nápady**

- **Spracujte mapu**
  Vylepšite, skrášlite a doplňte mapu farebne, výsledky použite pri ďalšej práci.

Diskusia

Skupinová aktivita, ktorú vedie učiteľ. Účastníci vyjadrujú návrhy, nápady, postoje k riešeniu problému, argumentujú, vymieňajú si skúsenosti, poznatky. Výhodné je túto metódu použiť vtedy, keď má jednotlivec alebo skupina vyjadriť názor a počúvať názory ostatných. Často sa využíva po ukončení aktivity ako reflexia a záverečné hodnotenie. Riadená diskusia je časovo náročná a je dôležité, aby bola štruktúrovaná. Účastníci by mali mať dostatok vedomostí a skúseností.
Úlohou učiteľa je vytvoriť podmienky, aby sa všetci účastníci ľahko zapojili a mali príležitosť vyjadriť svoj názor. Ponúkame niekoľko rád na vedenie diskusie:

- Dbajte na to, aby hovoril vždy len jeden žiak.
- Pýtajte sa na emócie (pocity), ktoré účastníci zažili pri aktivite.
- Prejavte záujem o názory študentov a povzbuďte tých, ktorí ešte nehovorili.
- Dbajte na to, aby sa nehodnotila osobnosť človeka (účastníci navzájom), ale aby vznikla spätná väzba na jeho momentálne názory.
- Parafrázujte príspevky diskutujúcich tak, aby cítili, že boli pochopení, alebo vtedy, keď sa vám zdá, že ich postreh je pre skupinu prínosom.
- Podporte spád diskusie zrýchlením tempa, humorom a povzbuďte skupinu k väčšej aktivite.
- Ak niekto nechce hovoriť, nenúťte ho.
- Približujte rozdielne názory žiakov a uvoľňujte napätie, ktoré by mohlo vzniknúť.
- Umožnite študentom zhodnotiť ich vlastné pocity potom, čo si vypočujú názor niekoho iného. Zhrňte hlavné pocity hovoriaceho.
- Zhrňte hlavné názory skupiny spolu s pocitmi.

Simulácia (hranie rolí)

Hranie rolí je jedna z najúčinnejších metód na zisťovanie postojov a hodnôt a na precvičovanie zručností. Ide o cvičenie, v ktorom žiaci „hrajú rolu“ podľa scenára, čím môžu poukazovať na problémy, riešiť ich a vytvárať si k nim vlastný postoj. Účastníci rozoberajú konkrétne prípady alebo problémové situácie a navrhujú riešenie – buď ako jednotlivci alebo ako skupina.

Výhodou týchto metód je realistický prvok, vysoká miera aktivity, čerpanie zo skúseností jednotlivcov. Pri hraní divadla človek zareaguje tak, ako by zareagoval v skutočnosti - má možnosť uvedomiť si seba, svoje predsudky, stereotypy a hodnoty. Aby bola metóda účinná, je dôležité pripraviť si koncept:

- **Objasnite zmysel, cieľ aktivity**

- **Pripravte scenár:**

  a. voľný scenár – žiaci dostanú len všeobecne vymedzenú situáciu, zvyšok scenára si vytvárajú sami

  b. pripravený scenár – konkrétne pripravené inštrukcie, poskytuje fakty o jednotlivých postavách a ich správaní

  c. čiastočne pripravený scenár – poskytuje podrobné informácie o situácii a postavách, nepovie sa však ako sa má situácia riešiť

  d. scenár opakujúci skutočnosť – žiaci majú v inscenácií predviesť svoj vlastný zážitok alebo skúsenosť

- **Určite čas na prípravu a čas na samotnú rolovú hru**
- **Určite formu hry** (divadelná scénka, tanec, pantomíma, hovorená scénka - alebo to nechajte na slobodné rozhodnutie protagonistov)
- **Hru môžu predviesť pred celou triedou alebo paralelne v skupinách**
- **Určite pozorovateľov, ktorí sledujú vystúpenia** (nie je to podmienka, ale postrehy pozorovateľov, ktorí nie sú priamo zatiahnutí do procesu prípravy a realizácie sú zaujímavé)

14. AKO SA STAŤ MULTIKULTÚRNOU ŠKOLOU

Jedným z cieľov projektu MultikultART je začlenenie multikultúrnej výchovy do formálneho školského systému.

V nasledujúcej kapitole preto ponúkame rady a odporúčania, ktoré školám pomôžu zaradiť témy multikultúrnej výchovy do formálneho vzdelávania. Kapitola je doplnená o postrehy pedagógov a žiakov z pilotných škôl zapojených do projektu MultikulturART.

Ako začleniť multikultúrnu výchovu do vyučovania v školách?

Multikultúrna výchova sa v novej obsahovej reforme školstva stala jednou z prierezových tém. Ak škola chce zaručiť, aby jej pôsobenie bolo efektívne, je nevyhnutné, aby pedagógovia dôkladne premysleli, ako túto prierezovú tému zakomponujú do osnov.

Formálne kurikulum

Multikultúnu výchovu je možné začleniť do výučby **ako samostatný vyučovací predmet** s vlastnými osnovami, vzdelávacími štandardmi a výstupnými požiadavkami. Za túto možnosť sa prihovára skutočnosť, že školy môžu na základe novej reformy školstva kreovať vlastné nové predmety. Táto forma včlenenia multikultúrnej výchovy je výhodná preto, lebo jej ciele, obsah a metódy by mali svoj stabilný pravidelný predmet a učiteľa.

Na druhej strane by to však prinieslo jej izoláciu od ostatných školských predmetov, ktoré by nevyužívali možnosť uplatňovať pri preberanej problematike multikultúrny aspekt. Ten by sa sústredil do izolovaného predmetu Multikultúrna výchova, ktorý by navyše kládol veľké požiadavky na prípravu pedagógov. Okrem interkultúrnych kompetencií by museli mať aj zodpovedajúce medzipredmetové zručnosti a vedomosti.

Multikultúrnu výchovu je možné začleniť aj **ako prierezovú tému do rôznych (mnohých) školských predmetov**.

Táto forma má výhodu v tom, že sa jej môžu venovať viacerí učitelia, ktorí vo svojom predmete budú nachádzať medzikultúrne súvislosti. Ciele interkultúrnej výchovy by sa tak mohli k žiakom dostávať z viacerých strán a vo viacerých predmetoch.

Rizikom takéhoto prístupu je, že sa multikultúrnej výchove nebude vo svojom predmete venovať žiadny učiteľ. Pre mnohých učiteľov je ťažké definovať „multikultúrne aspekty“ vo svojom predmete. Tento prístup je určite pre začlenenie multikultúrnej výchovy ideálnejší, kladie však zvýšené nároky na obsah a metódy vyučovania rôznych predmetov.

Tento prístup umožňuje flexibilnejšie rozvíjanie interkultúrnych kompetencií žiakov, pretože je menej pravdepodobné, že by sa zmenil na uvádzanie faktov z rôznych kultúr, čo by hrozilo v prípade samostatného predmetu. V prierezovej téme sú totiž multikultúrne témy rozptýlené – tak sa zabráni, aby sa k žiakom dostávali len ohraničené informácie o iných kultúrach. Pri tomto prístupe sa budú rozvíjať aj ich multikultúrne zručnosti a postoje.

Pohľad pedagógov:

„Ako riaditeľka plánujem od septembra povinne integrovať multikultúrnu výchovu do obsahu triednických hodín v rozsahu 20 % s tým, že konkrétne témy a formy práce budem preberať s pedagogickou radou ešte pred začiatkom školského roka.

V škole sa snažíme aj o začlenenie multikultúrnej výchovy ako prierezovej témy do viacerých predmetov. Napríklad slovensko–maďarské otázky sa jednoznačne dajú integrovať do dejepisu či slovenského jazyka. Napríklad v období romantizmu písal o slovensko–maďarských vzťahoch Chalupka, Gejza Vámoš písal po slovensky, aj keď bol Maďar. Celé 20. storočie je prepletené týmito vzťahmi, ktorým sa venuje napríklad

aj Košický vládny program. V rámci etickej výchovy sa v každom ročníku stretávame s multikultúrnymi témami v rámci tém ako demokracia, tolerancia či ľudské práva.

Priestor vidím aj v jazykoch, na ktorých sa píšu slohové práce. My sme napríklad vyhlásili súťaž pre okolité školy, pričom sme zvolili aktuálne témy:

- Róm/ka je moja/môj priateľ/ka
- Slovák/Slovenka je môj/moja kamarát/ka
- Na dovolenke v arabskej krajine
- Róm/ka je môj/moja sused/ka
- Stalo sa to môjmu vietnamskému kamarátovi
- Nakupoval/a som v čínskom obchode
- Novodobá invázia? (o situácii imigrantov)
- Víťazstvo Baracka Obamu, alebo prvý čierny americký prezident
- S maďarskou zástavou na štadióne DAC v Dunajskej Strede
- Môžem sa prejaviť maďarsky? (môj názor na prípad Hedvigy Malinovej)
- Je agresia riešením? (predsudky o skínoch)
- Prvý/á slovensko-maďarský/á prezident/ka: XY (fiktívny príbeh)

Z uvedených príkladov je zrejmé, že témy multikultúrnej výchovy je možné začeleniť takmer do každého predmetu."

Zuzana Peternai, riaditeľka Gymnázia P. Pázmáňa v Nových Zámkoch

„Témy MKV som riešila ako samostatné hodiny a zo žiakov septimy sa vytvorila konštantná skupina, ktorá absolvovala viac hodín, takže bolo vidieť ich progres. Preto som skôr zástankyňou predmetu MKV. Okrem toho by však mali byť aspekty tohto predmetu súčasťou aj iných predmetov a celkového myslenia školy. Najnovším trendom je to, že sa do každého predmetu integrujú dve-tri vyučovacie hodiny s danou tematikou ako prierezová téma. Často je to však len jednorazová záležitosť a ak si pedagóg zvolí izolovanú tému, hrozí monotematickosť. Multikultúrne témy by sa mali objavovať priebežne a reagovať na aktuálne podnety. Považujem preto za dôležité rozvíjať interkultúrne kompetencie aj u pedagógov, aby sa MKV nestala len „sezónnou záležitosťou", ale aj trvalým postojom školy."

Gabriela Görgeyová, Gymnázium P. J. Šafárika v Rožňave

V rámci projektu MultikulturART sa témy MKV objavili v týchto predmetoch: etická výchova, dejepis, náuka o spoločnosti, slovenský jazyk a literatúra, anglický jazyk, nemecký jazyk, maďarský jazyk, triednické hodiny, výtvarná výchova, geografia, matematika , estetická výchova a chémia.

Neformálne kurikulum

Ak má MKV v školách reálne fungovať, nestačí, keď sa bude o nej hovoriť len na vyučovacích hodinách. Pôsobenie učiteľov počas vyučovania jednotlivých predmetov musia dopĺňať aktivity mimo hodín. Sú to významné doplnky formálneho pôsobenia na hodinách. Práve pri multikultúrnej výchove poskytuje neformálne kurikulum dosť podnetov a vhodne prepája témy zo života žiakov (napr. exkurzia k miestnej synagóge môže podporiť tému holokaustu).

Pohľad pedagógov

„Aktivity, ktoré sa v rámci školy dajú organizovať sú napríklad farebná škola (triedy alebo chodby vymaľovať podľa nejakého symbolu alebo motívu), Deň detí (napríklad ukážky kultúrnych zvykov detí z iného kultúrneho prostredia), výstavy, filmový klub zameraný na multikultúrne témy, tematické vyučovanie, Multikulti festival (pozvať rôznych aktérov: ľudové tance, rómska skupina, dvojjazyčné divadlo, prezentácia fotografií z Afganistanu a podobne.)"

Zuzana Peternai, Gymnázium P. Pázmáňa v Nových Zámkoch

„Škola by mala vyjadrovať pochopenie pre „inakosť" aj tým, že by mala byť farebná – doslova, aj v prenesenom význame. Interiér by mal byť doplnený artefaktmi iných kultúr (výtvarné diela, fotografie,

predmety). Škola by sa tiež mala aktívne zapájať do činností podporujúcich menšiny vo vlastnom regióne (napríklad hoci len spoločne prežitým voľným časom).

Škola by mala podporovať aj výmenné pobyty mladých ľudí v rôznych krajinách. Priama skúsenosť a stretnutie s „inou“ kultúrou podporuje multikultúrne cítenie a myslenie.“

Gabriela Görgeyová, Gymnázium P. J. Šafárika v Rožňave

Tipom ako integrovať MKV do neformálneho kurikula je určite aj metodológia projektu MultikulturART, kde žiaci na 9-tich školách spoznávali menšiny prostredníctvom umeleckých foriem – divadla, filmu a fotografie. Týmto spôsobom mali žiaci možnosť pracovať priamo s rómskymi komunitami, spoznať život vietnamskej menšiny, či dvojjazyčným divadlom búrať napätie medzi slovenskou majoritou a maďarskou menšinou.

„Čakala som, že nás nikto neprijme, a už vôbec nie, že sa nechajú nakrútiť na kameru. Po návšteve v Šobove sa mi odbúrali predsudky, a teraz to môžem porovnať aj so situáciou v okolí.

(Katka Hedmegová)

“Predtým som si myslela niečo, ale preberala som len názory iných. Mala som z osady strach, a ani som ich nepoznala. Teraz si tvorím názory sama, nenechám sa ovplyvňovať.”

(Žiačky Gymnázia v Rožňave, kde sa venovali fotografii v rómskej osade Šobov)

“Spolupráca mne osobne prináša skúsenosti s menšinou a vyvracia väčšinu predsudkov. Čo priniesla menšine posúdiť neviem, ale verím, že niečo by sa našlo. To asi uvidíme neskôr.”

(Žiak gymnázia v Novej Bani, kde sa venovali dokumentárnemu filmu o Rómoch)

“Spolupráca bola celkom dobrá, aj keď naša skupinka narazila na pár problémov, ktoré sa podarilo vyriešiť. Predsa, všetko sa dá, keď sa chce. Pre nás to malo určite veľký prínos, pretože sme sa dozvedeli o danej menšine oveľa viacej, ako by nám bolo za normálnych podmienok umožnené, a tým sme sa my mohli viacej priblížiť – aj keď len okrajovo – k menšine a riešeniu niektorých vzťahov medzi menšinou a väčšinou.”

(Žiačka gymnázia v Malackách – venovali sa dokumentárnemu filmu o Vietnamcoch)

Skryté kurikulum

MKV je vhodné začleniť aj do života školy, teda snažiť sa o multikultúrne prostredie a atmosféru v škole. Znamená to napríklad akceptovať odlišné oblečenie žiakov, či začleniť vegetariánsku alebo vegánsku stravu do školskej jedálne. Učitelia by sa určite mali vyhnúť akýmkoľvek verbálnym prejavom intolerancie, rasizmu či xenofóbie a zaradiť do svojho slovníka rodovo citlivý jazyk. Ohľad na multikultúrne vnímanie by sa mal brať aj pri tvorbe školských dokumentov (uvádzanie príkladov z rôznych kultúr, používanie rodovo citlivého jazyka, odstránenie stereotypných pohľadov na príslušníkov iných kultúr a zdôrazňovanie rovnosti rás, pohlaví či sociálnych vrstiev).

Najmä v školách so žiakmi iných národností by sa mali rešpektovať ich práva pri organizovaní školského života – napríklad rešpektovať stravovacie návyky islamských či židovských detí, rešpektovať, že vietnamské deti nie sú zvyknuté na oslavy narodenín a podobne.

Odporúčania na záver

Tieto praktické odporúčania pomôžu školám efektívne začleniť MKV do kurikula a školského života:

Na úrovni škôl

Pri tvorbe školských vzdelávacích programov:

- Rešpektovať regionálne kultúrne zvláštnosti v tradíciách etník, sociálnych skupín a sociálnych vrstiev. Predstaviť ich pri vyučovaní rôznych predmetov.
- Kde to bude možné, koncipovať a podávať obsah v jednotlivých predmetoch z hľadiska rôznych kultúrno-historických perspektív (najmä vo vlastivede, dejepise, v geografii, vo výchove občana, v materinskom či cudzom jazyku a inde).

- Do rôznych predmetov začleniť rozvoj interkultúrnych kompetencií žiakov.
- Začleniť do školských vzdelávacích programov rozvoj kritického myslenia na reflektovanie a postupné odstraňovanie predsudkov a stereotypov v myslení žiakov.

Vo vyučovaní:

- V etnicky, jazykovo a kultúrne rôznorodej triede rešpektovať túto rôznorodosť, upozorňovať na ňu, avšak rešpektovať rovnosť žiakov a podporovať ich spoluprácu.
- Pokiaľ je to možné, využívať rôznorodé učebné texty písané z rôznych perspektív a využívať rôzne didaktické postupy.
- Do metód vyučovania začleniť poznanie reality obce a regiónu – vychádzkami a exkurziami, diskusiami s osobnosťami, projektmi žiakov a podobne.
- Podporovať rôznorodosť pohľadov na historické a kultúrne udalosti. Upozorňovať na ne, vyhodnocovať ich, zvažovať pozitívne a negatívne stránky rôznych interpretácií, diskusie viesť ku konsenzu.
- Cudzí jazyk vždy vyučovať v kultúrnom, geografickom a historickom kontexte danej krajiny.
- Pri vyučovaní slovenčiny v školách s vyučovacím jazykom národnostných menšín rešpektovať rôznu schopnosť učiť sa a typologickú odlišnosť jazykov.
- Pri práci s internetom upozorňovať žiakov na etnické, kultúrne, rodové a iné stereotypy, s ktorými sa môžu stretnúť.
- Využívať pestré spôsoby hodnotenia žiakov vrátane hodnotení vychádzajúcich z ich kultúrnych odlišností.

V organizácii školy:

- V organizácii školského života rešpektovať odlišné životné návyky a štýly rôznych sociálnych skupín. Kde sa to nedá, tam aspoň upozorňovať na odlišnosti v životných štýloch, rešpektovať verbálne aj neverbálne rozdiely v správaní.
- Pri rešpektovaní rovnosti nezakrývať kultúrnu, jazykovú a etnickú rôznorodosť učiteľského zboru. Využívať skúsenosti učiteľov z odlišných etnických, jazykových a sociálnych tradícií pri posilňovaní kultúrnej pestrosti školy.
- Podnecovať individuálnu i skupinovú kultúrnu identitu žiakov, pokiaľ to nenarúša školský poriadok a riadny priebeh vyučovania. Poukazovať na spolužitie menšín a väčšiny pri rešpektovaní všeobecne prijatých pravidiel správania.
- Začleniť do každodenného života školy širšiu komunitu, aby žiaci aj v každodennej vzdelávacej realite vnímali kultúrnu rôznorodosť.
- K rozhodovaniu o živote školy prizývať príslušníkov a predstaviteľov menšín žijúcich v obci alebo v regióne.
- V prostredí školy zvýrazňovať vizuálne a cielenou rečou prítomnosť odlišných kultúr.
- Do školských knižníc získavať literatúru rešpektujúcu kultúrnu rôznorodosť obce či regiónu, ako aj literatúru o kultúrnej rôznorodosti Slovenska a súčasného sveta.
- V prípade, že školu navštevuje väčší počet žiakov z menšín, pravidelne vyhodnocovať multikultúrny charakter školy:
  - či je škola skutočne multikultúrna
  - či to žiaci cítia
  - v ktorých oblastiach sa jej multikultúrny charakter neprejavuje
  - kde škola podporuje rôznorodosť a kde ju potláča
  - ako sa škola zúčastňuje na rozvoji rovnosti šancí žiakov
  - aký vzťah má škola ku kultúrnej rôznorodosti v širšej komunite.

Pohľad pedagógov:

„Škola je multikultúrna, ak spĺňa tieto kritériá:

a) ciele, metódy, formy a obsah MKV má zapracované do školského vzdelávacieho programu, tieto ciele neustále pripomína žiakom a pedagógom a podľa potreby aj rodičom; účasť na aktivitách a projektoch škola zvažuje so zreteľom na tieto ciele
b) aby dosiahla stanovené ciele, organizuje v škole i mimo nej aktivity
c) celkovú filozofiu multikulturalizmu si osvojili aj pedagógovia.“

Zuzana Peternai, Gymnázium P. Pázmáňa v Nových Zámkoch

„Sústredila by som sa najmä na vzdelávanie učiteľov. Ich postoje sa potom prejavia aj vo vyučovaní. Škola by tiež mala ponúknuť rovnaké príležitosti bez ohľadu na rasovú, etnickú, či náboženskú príslušnosť a sexuálnu orientáciu.“

Gabriela Görgeyová, Gymnázium P. J. Šafárika v Rožňave

V tejto kapitole boli použité pasáže z publikácie ***Multikultúrna výchova v škole. Ako reagovať na kultúrnu rôznorodosť*** *vydanej Nadáciou otvorenej spoločnosti v roku 2008. Autorom - Erichovi Mistríkovi a kolektívu - ďakujeme za súhlas s ich použitím.*
Poďakovanie za súhlas citovať ich patrí aj pedagogičkám Zuzane Peternai a Gabriele Görgeyovej, ako aj žiakom z pilotných škôl projektu.

AKO ČÍTAŤ HRY A AKTIVITY

Aktivity sú uvedené na konci jednotlivých kapitol. Každá aktivita pozostáva zo základných inštrukcií ako sú ciele, čas pomôcky, postup atď. Niektoré z nich sú označené samostatnými symbolmi, ktoré vám uľahčia orientáciu.

Názov aktivity

Názov aktivity väčšinou súvisí s cieľom aktivity, alebo sa k nemu približuje.

Vek žiakov

12- Vek hráčov je označený symbolom, ku ktorému je pridané číslo vyjadrujúce minimálny vek. Len niektoré aktivity sú vekovo obmedzené, väčšinu z nich je však možné realizovať v ľubovoľnom vekovom rozpätí. Po menších úpravách je väčšinu možné použiť aj pre mladších žiakov.

Počet žiakov

10–20 Symbol a číslo určuje počet žiakov. Táto položka je dôležitá pre orientáciu učiteľa. Prvé číslo označuje minimálny a druhé maximálny počet osôb na aktivite. Aktivitu je však možné robiť aj v dvoch alebo viacerých menších skupinách.

Čas aktivity

30 označuje počet minút potrebných na celú aktivitu. Čas zahŕňa vysvetlenie pravidiel, rozdelenie a vytvorenie skupín, pridelenie potrebných pomôcok, realizáciu a reflexiu aktivity.

Pomôcky a materiál

označuje materiál a pomôcky potrebné na realizáciu aktivity.

Cieľ

Pri každej aktivite sú uvedené jej ciele. Uvádzame, na aké oblasti osobnosti žiaka je aktivita orientovaná, ktorých tém a oblastí sa dotýka a aký má byť želaný účinok na jednotlivcov či skupinu.

Postup

V postupe sú uvedené pravidlá aktivity, postup aktivít krok za krokom, reflexia. Pod symbolom otáznika sú uvedené možné otázky, ktoré vedú k skupinovej diskusii a smerujú k uvedomeniu si dôležitých momentov aktivít.

Upozornenie

Pri niektorých aktivitách upozorňujeme na citlivé momenty, ktoré môžu narušiť priebeh aktivity.

Alternatívy

Tu naznačujeme ďalšie možné varianty, ako možno hru alebo aktivitu modifikovať. Možností je viacero a učiteľ si ich môže meniť podľa seba, skupiny a vlastnej skúsenosti.

Použitá metóda aktivity

Pri každej aktivite pridávame symbol, ktorý označuje zvolenú metódu. Niektoré aktivity sú kombináciou viacerých metód a techník.

- brainstorming, myšlienková mapa
- hranie rolí/simulačná metóda
- výtvarné aktivity
- hudobné aktivity
- aktivity na „roztápanie ľadov“, uvoľnenie
- diskusia
- zdroj aktivity, podľa ktorého bola upravená

Zoznam použitej literatúry

Kapitola 1, 2, 7

Kolektív pracovníkov Sekcie menšinových kultúr MK SR (2006): *Stratégia kultúrnych potrieb znevýhodnených skupín obyvateľstva.* Bratislava, 2006.

KOŠTA, J. (1996): *Sociológia.* Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm pri EU, 1996.

KRUPA, V. (1996): *Geopolitické špecifiká regiónov sveta.* Univerzita Komenského Bratislava 1996.

KULAŠÍK, P. (1997): *Dejiny politického myslenia.* Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, 1997.

KUSÝ, M.; STREDLOVÁ, T. (2003): *Tolerancia – Príručka o výchove k tolerancii.* Dunajská Streda : Lilium Aurum, 2003.

LUŽICA, R. (2005): *Základné pojmy menšinovej problematiky.* Podkladový materiál pre MK SR. Bratislava, 2005.

VAŠEČKA, M. (2005): *Reprodukcia predsudkov voči menšinám.* Podkladový materiál pre MK SR. Bratislava, 2005.

Kapitola 3

HOFSTEDE, G.(1991): *Culture of Organizations.* New York : Mc Graw-Hill, 1991.

KOMÁRKOVÁ, R., SLAMENÍK, I., VÝROST, J. (eds). (2001): *Aplikovaná sociální psychologie.* Praha : Grada, 2001.

SCHWARTZ, S. H. (1992): *Towards an Understanding of National Differences.* Paper presented at the XXIVth Congress of the Interamerican Society of Psychology. Santiago, Chile, 1992.

SCHWARTZ, S. H., Bardi, A., Bianchi, G. (2000). *Value adaptation to the imposition and collapse of Communist regimes in Eastern Europe. In S. A. Renshon & J. Duckitt (Eds.), Political Psychology: Cultural and Cross Cultural Perspectives*. London : Macmillan, 2000. s. 217-237.

Kapitola 4

Aktuálne.sk: Daniel Tupý je mŕtvy už dva roky, vrah uniká (2007) [Online]. Dostupné na internete: http://aktualne.centrum.sk/domov/kauzy/clanek.phtml?id=1145489

ARONSON, E. (2003): *The Social Animal.* New York : Worth publishers, 2003.

BANAJI, M. R., BARON, A., DUNHAM, Y., & OLSON, K. (2007). *The development of intergroup social cognition: Early emergence, implicit nature, and sensitivity to group status.* In M. Killen and S. Levy (Eds.), *Intergroup relatonships: An integrative developmental and social psychology perspective*. New York : Oxford University Press, 2007. s. 87-102.

BANAJI, M. R. (2002). *Stereotypes, social psychology of*. In: N. Smelser & P. Baltes (Eds.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences.* New York: Pergamon, s. 15100-15104.

DEVOS, T., BANAJI, M. R. (2005). *American = white?*. Journal of Personality and Social Psychology. *88,* s. 447-466.

Hnonline.sk: *V kauze Daniel Tupý sa začína súd* (2007) [Online]. Dostupné na internete: http://hnonline.sk/slovensko/c1-33373100-v-kauze-daniel-tupy-sa-zacina-sud

Nové slovo: *Tolerancia* (2002) [Online]. Dostupné na internete: http://www.noveslovo.sk/archiv/2002-11/tolerancia.asp

Romano nevo ľil: *Chronológia udalostí od vraždy študenta Daniela Tupého* (2007) [Online]. Dostupné na internete:
http://www.rnl.sk/modules.php?name=News&file=print&sid=8658

Romano nevo ľil: *Súdne pojednanie v prípade Anastázie Balážovej* (2007) [Online]. Dostupné na internete:
http://www.rnl.sk/modules.php?name=News&file=article&sid=8848

SME: *Podľa znalca Karol Sendrei pred smrťou trpel.* (2007) [Online]. Dostupné na internete:
http://www.sme.sk/c/3509754/podla-znalca-karol-sendrei-pred-smrtou-trpel.html

WALTON, G. M., BANAJI, M. R. (2004). *Being what you say: The effect of essentialist linguistic labels on preferences.* Social Cognition, *22,* 193-213.

Wikipedia: *Srebrenický masakr* (2007) [Online]. Dostupné na internete:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Srebrenick%C3%BD masakr

Wikipedia: *Rwandská genocida* (2007) [Online]. Dostupné na internete:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Rwandsk%C3%A1_genocida

Kapitola 5

CASTLES, M., MILLER, M.J. (2003): *The Age of Migration*. New York : Guilford press, 2003.

DIVÍNSKY, B: *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike.* Bratislava : Friedrich Ebert Stiftung, 2005.

POPPER, M., BIANCHI, G., LUKŚÍK, I., SZEGHY, P.: *Potreby migrantov na Slovensku.* Bratislava : VEDA a IOM, 2006.

Štatistický úrad SR:
http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Demografia/Migracia/2008/Prist06_SO.pdf

UNHCR (2008): *Ženevská konvencia* [Online] dostupné na internete:
http://www.unhcr.sk/Documents/konvencia.pdf

UNHCR (2008): *Basic Facts* [Online] dostupné na internete:
www.unhcr.org/basics.html

UHCP (2001-2007): *Ročenky legálnej a nelegálnej migrácie Úradu hraničnej a cudzineckej polície* [Online] dostupné na internete:
http://www.minv.sk/uhcp/new

Kapitola 6

ADLER, S. (1977): *Maslow's need hierarchy and the adjustment of immigrants.* International Migration Review, 11 (4): s. 444-451.

BERRY, J. W. (1990): *Psychology of acculturation*, in J. Berman (Ed.), *Cross-Cultural Perspectives: Nebraska Symposium on Motivation*, University of Nebraska Press, Lincoln, 1990.

BOURTHIS, R. Y. ET AL : Towards an Interactive Acculturation Model. A Social Psychological Approach. In: International Journal of Psychology, 32, 1997. 6, s. 369-386.

PRŮCHA, J. (2002). *Multikulturní výchova*. Praha : Portál, 2002.

ŠIŠKOVÁ, T. a kol. (2001): *Menšiny a migranti v České republice (My a oni v multikulturní společnosti 21. století)*. Praha : Portál, 2001. s. 188.

Kapitola 8

BUMOVÁ, I. (2006): *Postoj ŠtB k emigrácii československých občanov v rokoch 1963-1980 (s dôrazom na Západoslovenský kraj).* In *E/Migrácie a identita (Diverzita ako faktor transformácie individuálnych a skupinových identít)* Zost. D. Luther. Bratislava : Zing Print. 2006, s. 41-74.

BUECHLER, R. (1998): *Znovuoživenie židovskej komunity na Slovensku po druhej svetovej vojne.* In: Acta judaica Slovaca*,* 4, 1998. s. 79-90.

ĎURICA, M. S. (1995): *Dejiny Slovenska a Slovákov.* Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1995.

FRANEK, J. (1998): *Judaizmus. Kniha o židovskej kultúre, histórii a náboženstve.* 3. doplnené a opravené vydanie. Bratislava : Archa, 1998.

GOLD, H. (1932): *Die Juden und die Judengemeinde Bratislava – Pressburg in Vergangenheit und Gegenwart.* Bruenn : Jüdischer Buchverlag, 1932.

HILBERG, R. I. (2002): *Pachatelé – oběti – diváci. Židovská katastrofa 1933-1945.* Praha : Argo, 2002.

HLAVINKA, J. (2005): *Židovská komunita pod kontrolou.* In: Pamäť národa, 2005. č. 2, s. 20-32.

JABLONKOVÁ, C. (1998): *Izrael a Židia zo Slovenska. In: Acta judaica Slovaca,* 4, 1998. s. 163-186.

KAMENEC, I. (1999): *Správa o pogrome. Topoľčany, september 1945. In: OS (Fórum občianskej spoločnosti),* 1999. č. 9, s. 29-31.

MEDVECKÝ, K. A. (1930): *Slovenský prevrat*, zv. 3. Bratislava : Komenský, 1930.

MYERS, Baruch (1997): *Chatam Sofer (1762-1839). In: Židia v Bratislave* (zost. P. Salner). Bratislava : Zing Print, 1997. s. 21-41.

SACHAR, H. M. (1998): *Dějiny státu Izrael.* Praha : Regia, 1998.

SALNER, P. (2000): *Židia na Slovensku medzi tradíciou a asimiláciou.* Bratislava : Zing Print, 2000.

Kapitola 9

FÜRST, R., NOŽINA, M.: (2002): *Reformní éra v ČLR a její důsledky pro česko-čínské vztahy*. Projekt MZV ČR 2001–2002.

GREGUŠOVÁ-PLESCHOVÁ, G. (2005): *Národná identita Číňanov na Slovensku.* In: MARUŠIAK, J., FERENCOVÁ, M., (eds).: *Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie.* Bratislava : Veda, 2005. s. 196-206.

GURÁŇ P., RUSŇÁKOVÁ, E., PODLESNÁ, H. (2007): *Monitoring adaptácie detí vybraných skupín cudzincov,ktorí žijú a pracujú na území SR, možnosti poskytovania služieb a právnej ochrany.* Záverečná správa projektu.:
www.snslp.sk/rs/snslp_rs.nsf/0/5D2301BA5B7F1F5FC1257310002B3508/$FILE/ZS%20Monitoring%20adaptacie%20deti.doc?

MEZLÍKOVÁ-MOORE, M. (2002): *Číňané v České republice, 1992 – 2002: Zrod a formování symbolické komunity: www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1957469*

MOORE, M., TUBILEWICZ, C. (2001): *Chinese Migrants in the Czech Republic: Perfect Strangers. Asian Survey.* Vol. 41, No. 4., s. 611-628.

NYÍRI, P. (1999): *New Chinese Migrants in Europe. The Case of the Chinese Community in Hungary.* United Kingdom : Ashgate, 1999.

NYÍRI, P. (2002): *Chinese in Hungary and their Significant Others: A Multi-Sited Approach to Transnational Practice and Discourse.* Identities. Vol. 9, No. 1, s. 69-86.

NYÍRI, P. (2003): *Xenophobia in Hungary: A Regional Comparison. Systemic Sources and Possible Solutions.* Budapest : Center for Policy Studies, Central European University: http://pdc.ceu.hu/archive/00002079.

NYÍRI, P. (2003): *Chinese Migration to Eastern Europe*. International Migration. Vol. 41, No. 3, s. 239-265.

NYÍRI, P. (2006): *The Nation-State, Public Education and the Logic of Migration: Chinese Students in Hungary.* The Australian Journal of Anthropology, Vol. 17, s. 32-46.

OBUCHOVÁ, Ľ. (1999): *Číňané 21. století: dějiny, tradice, obchod*. Praha : Academia, 1999.

OBUCHOVÁ, Ľ. (2003): *Čínská komunita v České republice*: www.cizinci.cz/files/clanky/120/Cinska_komunita_v_CR.pdf

PLESCHOVÁ, G. (2007): *Chinese Migrants in Slovakia – Little Transparency of Business Environment Strengthened by Competing Policies.* The 2007 epsNet general conference *Europe: Integration and/or Fragmentation?* Ljubljana, 2007.

PLESCHOVÁ, G., POĽAŠKO, I. (2008): *Educational Strategies of Chinese Parents Living in Slovakia.* Studia Orientalia Slovaca. Vol. 7, s.31-57.

POĽAŠKO, I. (2006): *K problematike čínskej migrácie a výskumu čínskej komunity na Slovensku. Studia* Orientalia Slovaca. Vol. 5, s.177-194.

Kapitola 10

BROUĆEK, S. (2003): *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*, EÚ AVČR, Praha, 2003.

BROUĆEK, S. (2005): *Historie imigrace z Vietnamu do českých zemí,* (2005) [Online]. Dostupné na internete: http://www.klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2005040901

GABAL, I.: Etnické menšiny ve střední Evropě [konflikt nebo integrace]. Praha : G+G, 1999. s. 341.

KLINDEROVÁ, I.: Vietnam. Praha : Svoboda, 1987. s. 205.

KOCOUREK, J.: Profil vietnamské komunity v ČR (organizační potenciál komunity). Praha : IOM, 2003. s. 34.

KOCOUREK, J.: Vietnamci v ČR. (2005) [Online]. Dostupné na internete: http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=199&lst=108

Wikipedia, (2009): Vietnam [Online]. Dostupné na internete: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vietnam

Kapitola 11

www.islamweb.sk

Kapitola 12

MANN, A. (2000): *Rómsky dejepis.* Bratislava : Kaligram, 2000.

VAŠEČKA, M. (ed.) (2002): *Čačipen pal o Roma –Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava : IVO, 2002.

Kapitola 13 a metodický komponent - aktivity

BURYÁNEK, J. (ed.) (2002): Interkulturní vzdělávání; příručka nejen pro středoškolské pedagogy. Projekt Varianty. Praha : Člověk v tísni, společnost při ČT, o. p. s., 2002.

LABÁTH, V., ONDRUŠEK, D. (2007): Tréning? Učenie zážitkom Tréning. Bratislava : PDCS, o. z., 2007.

MISTRÍK, E., HAAPANEN, S., HEIKKINEN, H., JAZUDEK, R., ONDRUŠKOVÁ, N., RASANEN, R. (1999): *Kultúra a multikultúrna výchova*. Bratislava : Iris, 1999.

Nadácia Milana Šimečku. *Všetci rôzni – všetci rovní*. Metodická príručka pre výchovu k tolerancii. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 2002.

ONDRUŠEK, D., POTOČKOVÁ, D., HIPŠ, J. (2007): *Výchova k tolerancii hrou.* Bratislava : PDCS, o. z., 2007.

PIKE, G., SELBY, D. (ed.) (2000): *Cvičení a hry pro globální výchovu 1* [Trans. M. Caha]. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-369-2.

PIKE, G., SELBY, D.(1994): *Globální výchova*. Praha : Grada, 1994.

SILBERMAN, M. (1997): *101 Metod pro aktivní výcvik a vyučování*. Praha : Portál, 1997.

ŠIŠKOVÁ, T. a kol.: Výchova k toleranci a proti rasismu. Praha : Portál, 1998.
s. 208.

ŠIŠKOVÁ, T. a kol.: *Menšiny a migranti v České republice (My a oni v multikulturní společnosti 21. století)*. Praha : Portál, 2001. s. 188.

ŠIŠKOVÁ, T. a kol.: *Výchova k toleranci a proti rasismu.* Praha : Portál, 1998. s. 208.

ŠOLTÉSOVÁ K. (2006): *MULTI-KULTI na školách.* Metodická príručka pre multikultúrnu výchovu. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 2006.

ŠOLTÉSOVÁ, K. (2006): *Kultúra ako emócia*: *Multikultúrna zbierka esejí, nielen o „nás“.* Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 2006.

TUMA, M. (1987): *Metódy výchovy a vzdelávania dospelých*. Bratislava : Obzor, 1987.

ŽÁK, P.: *Kreativita a její rozvoj*. Praha : Computer Press, 2004. ISBN: 80-251-0457-5.

Kapitola 14

MISTRÍK, E. et al: *Multikultúrna výchova v škole, Ako reagovať na kultúrnu rôznorodosť.* Bratislava : *OSF,* 2008. ISBN 978-80-969271-4-2. [Online] dostupné na internete:
http://zmos.exs.sk/files/file/info_pre_ucastnikov/2008-05-15/Publikacia%20MultiKultur_SR_2008.pdf>